

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Διπλωματική Εργασία

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
(ΑΣΥΛΟΥ)**

Της

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ Κ. ΑΥΛΩΝΙΤΗ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Διοίκηση

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2021

Στους γονείς μου
Κωνσταντίνο και Σοφία

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Ζητήματα Διοικητικού Δικαίου κατά την Πρωτοβάθμια Διαδικασία Χορήγησης Διεθνούς Προστασίας (Ασύλου)» εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, με κατεύθυνση «Δημόσια Διοίκηση», υπό την επίβλεψη του καθηγητή, κ. Ιωάννη Α. Τζιώνα, τον οποίο ευχαριστώ θερμά για την καθοδήγηση που μου προσέφερε για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.

Περίληψη

Για τους χιλιάδες πρόσφυγες που εγκαταλείπουν κάθε χρόνο τις χώρες καταγωγής τους αναζητώντας άσυλο στην Ευρώπη, ο έλεγχος των προσωπικών δεδομένων και των αρχείων τους είναι ζωτικής σημασίας για την ικανότητά τους να εκτιμούν τον κίνδυνο και να διέλθουν από τη διαδικασία ασύλου. Η εκτεταμένη συλλογή δεδομένων στο σύστημα ασύλου θέτει ζητήματα, ειδικά όσον αφορά στην ασφάλεια και στην κοινή χρήση τους, και απαιτείται η θέσπιση περισσότερο εξελιγμένων διασφαλίσεων για την προστασία των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων, που αντιμετωπίζονται ως απλά υποκείμενα δεδομένων. Επιπρόσθετα, η δυνατότητα ενός ατόμου για την άσκηση προσωπικού ελέγχου σε έγγραφα και άλλα προσωπικά δεδομένα του, καθίσταται ολοένα και πιο δυσχερής, λαμβάνοντας υπόψη τον συνεχώς αυξανόμενο αριθμό των αρχείων, την πολιτική ασφάλειας και παρακολούθησης, καθώς και τα κοινωνικά δίκτυα μέσω των οποίων συλλέγονται πληροφορίες με ή και χωρίς, τη γνώση, τη συγκατάθεση ή την ενεργή συμμετοχή του υποκειμένου.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τα ζητήματα διοικητικού δικαίου που προκύπτουν στο πλαίσιο εφαρμογής των διαδικασιών χορήγησης ασύλου, όπως, είναι η προστασία των προσωπικών δεδομένων, η τεκμηρίωση και η πρόσβαση στα αρχεία των αιτούντων άσυλο και προσφύγων. Εντοπίζονται τα ζητήματα διοικητικού δικαίου που ανακύπτουν, όπως, το έλλειμμα πληροφόρησης και ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η έγγραφη τεκμηρίωση και η τήρηση αρχείου στην υλοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επίσης, αναλύονται οι κίνδυνοι για την ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων στη διαδικασία ασύλου, οι πιθανές ακούσιες συνέπειες της συλλογής και αποθήκευσής τους καθώς και οι ανησυχίες σχετικά με τις μελλοντικές χρήσεις, που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο βασικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της ιδιωτικότητας και η προστασία από την επαναπροώθηση, για ορισμένους από τους πιο ευάλωτους πληθυσμούς του κόσμου, όπως είναι οι πρόσφυγες.

Abstract

For the thousands of refugees who flee their home countries every year in order to seek asylum in Europe, exercising control over their personal data and records is vital to their ability to assess risk and navigate the asylum procedure. The extensive data collection by the asylum information system presents reason for concern, especially with regard to security and sharing; more sophisticated safeguards are therefore needed to protect asylum seekers and refugees, who are treated as mere data subjects. In addition, an individual's ability to exercise personal control over his or her documentary records and other personal data is becoming progressively arduous, given the ever-increasing number of files, security and surveillance policy, and the social networks through which information is collected with or without the knowledge, consent or active participation of the subject.

This postgraduate thesis examines the administrative law issues that arise during asylum procedures, such as the protection of the personal data of refugees and asylum seekers, as well as documentation and access to records. The resulting issues of administrative law are identified, such as the lack of information and the role that written documentation and record keeping can play in the implementation of human rights. Furthermore, the thesis analyses the risks to the security of personal data during the asylum process, the possible unintended consequences of their collection and storage, as well as the concerns about future uses that could jeopardize fundamental rights, such as the right of privacy and the protection against refoulement for some of the world's most vulnerable populations, namely refugees.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αφιερώσεις	ii
Ευχαριστίες.....	iii
Περίληψη.....	iv
Abstract.....	v
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ- ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
Κεφάλαιο Πρώτο: Ο θεσμός του ασύλου.....	1
1.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή.....	1
1.2 Σύγχρονη εποχή.....	3
Κεφάλαιο Δεύτερο: Το διεθνές νομικό και θεσμικό πλαίσιο.....	5
2.1 Εισαγωγή.....	5
2.2 Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951.....	6
2.3 Το Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης του 1967.....	8
2.4 Η Διακήρυξη του 1967 για το εδαφικό άσυλο.....	10
2.5 Κείμενα περιφερειακής ισχύος.....	11
2.6 Το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου.....	12
2.6.1 <i>Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα δικαιώματα του ανθρώπου</i>	13
2.6.2 <i>Η Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων του 1984</i>	14
2.6.3 <i>Η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού</i>	15
2.6.4 <i>Το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο</i>	16
Κεφάλαιο Τρίτο: Το ευρωπαϊκό νομικό και θεσμικό πλαίσιο.....	18
3.1 Εισαγωγή.....	18
3.2 Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).....	18
3.3 Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	20

3.4	Η πορεία προς τη θεμελίωση του ΚΕ.Σ.Α.	21
3.4.1.	<i>Η Συμφωνία Σένγκεν (1985)</i>	23
3.4.2.	<i>Η Σύμβαση του Δουβλίνου (1990)</i>	23
3.4.3.	<i>Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1993)</i>	24
3.4.4.	<i>Τα Ψηφίσματα του Λονδίνου (1992)</i>	24
3.4.5.	<i>Άλλα Ψηφίσματα και Συστάσεις της ΕΕ</i>	25
3.4.6.	<i>Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997)</i>	25
3.4.7.	<i>Η Σύνοδος του Τάμπερε (1999)</i>	26
3.4.8.	<i>Το Πρόγραμμα της Χάγης (2004-2009)</i>	27
3.4.9.	<i>Η Συνθήκη της Λισσαβόνας (2007)</i>	28
3.4.10.	<i>Άλλοι σημαντικοί σταθμοί του ΚΕΣΑ</i>	28
3.5	<i>Τα σημαντικότερα νομοθετικά κείμενα του ΚΕΣΑ</i>	29
3.5.1	<i>Η Οδηγία για την Αναγνώριση (2011/95/ΕΚ)</i>	30
3.5.2	<i>Η Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου (2013/32/ΕΚ)</i>	30
3.5.3	<i>Η Οδηγία για τις Συνθήκες Υποδοχής (2013/33/ΕΕ)</i>	31
3.5.4	<i>Η Οδηγία για προσωρινή προστασία (2001/55/ΕΚ)</i>	31
3.5.5	<i>Ο Κανονισμός του Δουβλίνου ΙΙΙ (604/2013)</i>	32
3.5.6	<i>Ο Κανονισμός EURODAC (604/2013)</i>	33
3.5.7	<i>Άλλες σημαντικές Οδηγίες</i>	34
	Κεφάλαιο Τέταρτο: Το εθνικό νομικό και θεσμικό πλαίσιο.....	35
4.1	Εισαγωγή.....	35
4.2	Η εθνική πολιτική για το άσυλο και τη μετανάστευση στην Ελλάδα.....	35
4.3	Το εθνικό δίκαιο για το άσυλο.....	41
4.4	Η σύσταση και η λειτουργία της Υπηρεσίας Ασύλου.....	45
4.5	Η Αρχή Προσφυγών.....	48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ- ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο Πέμπτο: Γενικές αρχές και έννοιες.....	50
5.1 Η έννοια του πρόσφυγα.....	50
5.2 Προϋποθέσεις αναγνώρισης της ιδιότητας του πρόσφυγα.....	52
5.2.1. <i>Ρήτρες υπαγωγής</i>	53
5.2.2. <i>Ρήτρες αποκλεισμού</i>	55
5.2.3. <i>Ρήτρες παύσης</i>	56
5.3 Βασικοί ορισμοί –Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις.....	58
5.4 Η Αρχή της μη επαναπροώθησης.....	63
Κεφάλαιο Έκτο: Οι διαδικασίες χορήγησης ασύλου.....	69
6.1. Εισαγωγή.....	69
6.2. Οι διαδικασίες ασύλου στον πρώτο βαθμό.....	71
6.2.1. <i>Κανονική διαδικασία εξέτασης</i>	72
6.2.2. <i>Ταχύρρυθμη διαδικασία ασύλου</i>	77
6.3. Το δικαίωμα προσφυγής και οι διαδικασίες άσκησης ένδικου μέσου.....	78
6.4. Νομική συνδρομή στη διαδικασία ασύλου.....	81
6.5. Διαδικασίες ανάκλησης του καθεστώτος του πρόσφυγα.....	84
Κεφάλαιο Έβδομο: Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στο άσυλο.....	86
7.1. Εισαγωγή.....	86
7.2. Το νομικό πλαίσιο προστασίας των προσωπικών δεδομένων.....	87
7.3.1. <i>Το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο</i>	87
7.3.2. <i>Το εθνικό δίκαιο</i>	90
7.3. Τα προσωπικά δεδομένα στη διαδικασία ασύλου.....	94
7.3.1. <i>Η συλλογή και φύλαξη των προσωπικών δεδομένων</i>	95
7.3.2. <i>Το Eurodac</i>	97
7.3.3. <i>Τα βιομετρικά δεδομένα</i>	99

7.4. Το δικαίωμα των προσφύγων στην ιδιωτική ζωή	101
7.5. Η συναίνεση στη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων	105
7.6. Οι κίνδυνοι στη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων	108
Κεφάλαιο Όγδοο: Έγγραφο τεκμηρίωση και τήρηση αρχείου.....	113
8.1. Εισαγωγή.....	113
8.2. Το δικαίωμα πληροφόρησης και πρόσβασης στα έγγραφα.....	114
8.2.1. Το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο	116
8.2.2. Το εθνικό δίκαιο.....	117
8.3. Τεκμηρίωση και τήρηση αρχείου στη διαδικασία ασύλου	118
8.4. Ζητήματα που ανακύπτουν	122
8.5. Ανθρώπινα δικαιώματα, προσωπικά δεδομένα και αρχεία.....	124
8.6. Ανάπτυξη πλαισίου δικαιωμάτων πρόσβασης στα αρχεία.....	126
Συμπεράσματα.....	129
Βιβλιογραφία.....	131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

1.1 Σύντομη Ιστορική Αναδρομή

Ο όρος «άσυλο» έχει αρχαίες ελληνικές ρίζες. Ετυμολογικά παράγεται από το αρχαίο επίθετο «άσυλος» που σημαίνει ιερός και απαραβίαστος, τόπος. Παράγεται δε από το στερητικό «α» και το ρήμα «συλώ» που σημαίνει «ληλατώ, διαρπάζω». Συνεπώς άσυλο σημαίνει κάτι ασφαλές και απαραβίαστο.¹

Το πνεύμα του ασύλου συναντάται για πρώτη φορά σε κείμενο της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας και ειδικότερα στην τραγωδία «Ίκέτιδες» του Αισχύλου και αφορά στην ασυλία που προσέφερε ο μυθικός βασιλιάς του Άργους Πελασγός στις πενήντα Δαναΐδες, οι οποίες προσέφυγαν στην πόλη του προκειμένου ν' αποφύγουν τον αιμομικτικό γάμο με τους εξαδέλφους τους, γιους του βασιλιά της Αιγύπτου.

*«Είναι η πρώτη, στην ιστορία, θεσμική και πολιτική αποτύπωση του ασύλου. Ιδίως δε είναι η πρώτη, επίσης στην Ιστορία, φορά που το άσυλο παρέχεται μέσα από τη νοοτροπία που διαμόρφωσε ο πολιτισμός, αλλά και η δομή και η ποιότητα της δημοκρατίας της Πολιτείας που το παρέχει. [...]».*²

Ο θεσμός της ασυλίας είναι ένας αρχέγονος δικαιικός θεσμός, που συναντάται κατεξοχήν στους μεσογειακούς πολιτισμούς³ (αιγυπτιακός, ελληνικός, ιουδαϊκός, αραβικός).⁴

¹ Μπαμπινιώτης Γ., (2002), «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», έκδ. Β, 2002, Νικόλαος Ανδριώτης, (2001), Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής, Βλ. και Λήμμα “Asylon”, Stengel, Paulys Realencyclopadie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart: Z.B. Metzler, 4 Halbband, 1986, στήλες 1881-1886.

² Παυλόπουλος Π., 25-11-2010, «Καθημερινή».

³ Ρούκουνας Εμ., (1995), Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκδόσεις Εστία, Αθήνα, σελ. 251.

⁴ Taubenchlag R., (1944), The law of Greco-Roman Egypt in the light of the papyri, New York, σ. 364, 421-423, Τουρτόγλου Μ., (1996), Το δίκαιο της ασυλίας στα Βυζαντινά νομικά κείμενα, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας του Δικαίου, τ. 32, σελ. 341-348 (εδώ σ.341): Στους Ιουδαίους παρείχαν άσυλο εκτός από το ναό της Ιερουσαλήμ, άλλες έξι πόλεις, όπου τις περισσότερες φορές κατέφευγαν

Κατά την Αρχαιότητα⁵ -τόσο στην Κλασική όσο και αργότερα στην Ελληνιστική και τη Ρωμαϊκή εποχή- η έννοια του ασύλου ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με το «ιερόν», υπ' οποιαδήποτε μορφή (ναοί, βωμοί, άλση, ιερές πόλεις κ.λπ.), με την ιδιότητά του ως «άβατο, άγιο, άσυλο» ή πιο emphaticά ως «άσυλο ιερό» και είχε έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα. Η παραβίαση του «ιερού» ασύλου συνιστούσε ιεροσυλία.

Η προστασία του ασύλου χορηγείτο κατ' αρχήν «σε κάθε αδύνατο, που φοβόταν τη βία των ισχυρότερων» (Πλουτ. *Θησεύς ΛΣΤ'*). Συνεπώς, επρόκειτο για προστασία από αδικίες (πρβλ *Δημοσθένους «Περί του Στεφάνου»*) ή τουλάχιστον από τιμωρίες που μπορούσαν να γίνουν εσπευσμένα, χωρίς να δοθεί στον διωκόμενο η δυνατότητα να απολογηθεί.⁶

Στην ελληνιστική περίοδο, υπήρχαν ορισμένοι τόποι σε περιοχές εκτός Ελλαδικού χώρου που ανακηρύσσονταν επίσημα (με επιστολή, σε επιγραφή, κλπ) από τον αρμόδιο άρχοντα ή όργανο ως "απαραβίαστα" (για ναούς) ή "ιερά και απαραβίαστα" (για πόλη ή περιοχή), στο όνομα κάποιου θεού.⁷

Στο Βυζάντιο ο θεσμός του ασύλου πέρασε από την εθιμική στη νομική του έκφραση με σειρά νομοθετικών διατάξεων που περιελήφθησαν στον Ιουστινιάνειο Κώδικα -και σε όλους τους μεταγενέστερους που στηρίχθηκαν σε αυτόν- όπου, πέραν των περιορισμών ως προς το δικαίωμα παροχής ασύλου, προβλέπονταν οι ποινές των υπαιτίων παραβίασης του δικαιώματος ασύλου.⁸

φονείς που είχαν διαπράξει το έγκλημα ακούσια, και πήγαιναν εκεί για να γλυτώσουν από την εκδίκηση των συγγενικών προσώπων του θύματος, Βλ. και Τριανταφυλλόπουλος Δ. Κ., (1962), Άνέκδοτος περί ασυλίας επιστολή του Άρέθα προς Λέοντα τόν Σοφόν, Πελοποννησιακά, 5, σελ. 1-20 (εδώ 7 και 9), Γκαβαρδίνια Χ. Γ., (2008), Οι περί του δικαίου του ασύλου άποψεις του Νικολάου Καβάσιλα στό λόγο του «Άθηναίοις περί του έν αυτοίς έλέου βωμοῦ», Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, τ. 13, σελ. 95-116, (εδώ 99).

⁵ Ulrich Sinn, Το άσυλο στην Αρχαία Ελλάδα, Καθημερινή, 16/1/2000, «Επτά Ημέρες: Άσυλο-Ένα πανάρχαιο δικαίωμα», σελ. 4.

⁶ Κουράκης Ν., (1989), «Ο θεσμός του Ασύλου στις αρχαίες ελληνικές πολιτείες», «Πρόσφυγες», Τεύχος 2 σελ.17.

⁷ Rigsby J. Kent., (1996), *Asyilia: Territorial Inviolability in the Hellenist World*, p. 3-6, 9-10.

⁸ Τρωιανός Σπυρίδων Ν., Το δικαίο του ασύλου στο Βυζάντιο, Καθημερινή, 16/1/2000, «Επτά Ημέρες: Άσυλο-Ένα πανάρχαιο δικαίωμα», σελ 5.

Στη Μεσαιωνική Δύση ο θεσμός του ασύλου ισχυροποιήθηκε αρκετά μετά τον 10^ο αι., εξαιτίας των δύσκολων κοινωνικών συνθηκών⁹ και συνδέθηκε άρρηκτα με την Εκκλησία, όπως και κατά το Βυζάντιο. Οι εκκλησίες άλλωστε αποτελούσαν τον κατεξοχήν χώρο παροχής ασύλου με τους ναούς και τους παρακείμενους και περιβάλλοντες ιερούς χώρους.¹⁰

Κατά τους νεότερους χρόνους στο δυτικό πολιτισμό η δημιουργία εθνικών κοσμικών κρατών συνοδεύτηκε από τη σταδιακή υποχώρηση και συχνά τη διαμφισβητούμενη απόρριψη του θεσμού του ασύλου κατά το πρότυπο που λειτούργησε στην Αρχαιότητα και στον Μεσαίωνα.

1.2 Σύγχρονη Εποχή

Στη σύγχρονη εποχή, ο άλλοτε ανθρωπιστικού και ηθικού περιεχομένου θεσμός του ασύλου μετεξελίχθηκε σε διεθνές νομικό ζήτημα, με τα ίδια αλλά και άλλα ιδεολογικά και πολιτικά χαρακτηριστικά, κατοχυρώθηκε μέσω Διεθνών Συμβάσεων και εντάχθηκε στο Διεθνές Δίκαιο, με κορυφαία στιγμή την υπογραφή της γνωστής Σύμβασης της Γενεύης (1951) περί του καθεστώτος των προσφύγων και ανιθαγενών.¹¹

Στις ημέρες μας ο όρος «άσυλο» έχει συνδεθεί κυρίως με τον τόπο όπου μπορούν να ασκηθούν ορισμένες θεμελιώδεις ελευθερίες ή δικαιώματα του ανθρώπου ή του πολίτη, όπως για παράδειγμα, άσυλο κατοικίας (άρθρο 9 του Συντάγματος), πανεπιστημιακό άσυλο (άρθρο 2 ν. 1268/1982), πολιτικό άσυλο (Σύμβαση της Γενεύης 1951 για τη Νομική Κατάσταση των Προσφύγων και συναφές Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης και εσωτερικό δίκαιο της χώρας), διπλωματικό άσυλο, κοινοβουλευτική ασυλία (άρθρο 61-62 του Συντάγματος).

Το πολιτικό άσυλο, όπως προσδιορίζεται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, αναφέρεται στο δικαίωμα αλλοδαπού να γίνει δεκτός, υπό ειδικούς όρους, στη χώρα όπου ζητεί καταφύγιο, επειδή διώκεται ή αδυνατεί να ζήσει στη δική του χώρα λόγω

⁹ Καραπιδάκης Ε. Ν., (1996), Ιστορία της μεσαιωνικής Δύσης (5ος-11ος αι.), Αθήνα, σ. 180-181, 418.

¹⁰ Καραπιδάκης Ν. Ε., το Άσυλο στη Μεσαιωνική Δύση, Καθημερινή, 16/1/2000, «Επτά Ημέρες: Άσυλο-Ένα πανάρχαιο δικαίωμα», σελ. 15.

¹¹ UNHCR, The 1951 Refugee Convention, [<http://www.unhcr.org/1951-refugeeconvention.html?query=1951>]. Βλ. σχετικά και, Société française pour le droit international, Droit d'asile et des réfugiés. Colloque de Caen, Paris 1997, σελ. 24.

συνθηκών που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή του, δηλαδή, ένα άτομο που διώκεται ή επικαλείται βάσιμο φόβο δίωξης έξω απ αυτήν.

Γενικότερα, σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο της λέξης «άσυλο» δεν υπάρχει σαφής ορισμός στο διεθνές δίκαιο. Σήμερα πια είναι ένας όρος-ομπρέλα που περιλαμβάνει όλες τις εκφάνσεις της προστασίας που παρέχει μια χώρα στους πρόσφυγες που βρίσκονται στο έδαφός της.

Σύμφωνα με το δημόσιο διεθνές δίκαιο, η χορήγηση ασύλου, συνιστά μονομερή προστατευτική πράξη του κράτους κι ένα φυσικό προνόμιο της κυριαρχίας του και δεν απαιτεί περαιτέρω αιτιολογία.¹²

Το εθνικό κράτος διατηρεί την εδαφική του κυριαρχία και την ανεξαρτησία. Ο τρόπος, λοιπόν, για να προστατευθούν όλοι αυτοί οι μετακινούμενοι πληθυσμοί είναι ένα *«διεθνές καθεστώς ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα ανεξάρτητα από την ιδιότητα του αλλοδαπού ή του πολίτη ενός κράτους»*.¹³

Δεν υπάρχει πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός τέτοιου καθεστώτος από αυτό που αφορά το Δίκαιο των Προσφύγων, το οποίο αποτελεί μία παγκόσμια προσπάθεια δημιουργίας ενός δεσμευτικού νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου για αυτούς. Την τελική απόφαση για την απονομή του καθεστώτος του Πρόσφυγα το κράτος την κρατά στην αποκλειστική του ευχέρεια και τη διαχωρίζει από τη διαδικασία και το δικαίωμα του ατόμου να υποβάλλει αίτηση για άσυλο.¹⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Εισαγωγή

Το προσφυγικό πρόβλημα, υπό τη σύγχρονη εκδοχή του, εμφανίστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα ως αποτέλεσμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με προσφυγικά ρεύματα εκατομμυρίων ανθρώπων που προέκυψαν από τη διάλυση αυτοκρατοριών, ένοπλες συρράξεις ή εμφυλίου (όπως, γενοκτονία των Αρμενίων, Έλληνες της Μικράς Ασίας, Ισπανικός εμφύλιος, Ρωσική Επανάσταση, Ασσύριοι και Χαλδαίοι, κ.α).

¹² Όπως τόνισε το Διεθνές Δικαστήριο Δικαιοσύνης στην Asylum Case 1950, ICJ Reports 266, σελ. 274.

¹³ Σαμπατάκου Ελένη-Ανδριανή, (2010), Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 143.

¹⁴ ο.π.

Από τις αρχές του 20ου αιώνα, η διεθνής κοινότητα, προκειμένου να αντιμετωπίσει το προσφυγικό πρόβλημα, ανέλαβε πρωτοβουλίες ανθρωπιστικού χαρακτήρα για την προστασία και την αρωγή των προσφύγων, θεσπίζοντας ένα σύνολο δεσμευτικών νομικών κειμένων και λιγότερο δεσμευτικών διακηρύξεων, με βάση τα οποία οργάνωσε το σύστημα παροχής προστασίας, ούτως ώστε να εξασφαλίζει την διαφύλαξη των δικαιωμάτων για κάθε άτομο που επικαλούμενο κίνδυνο στη χώρα καταγωγής του αναζητάει άσυλο σε άλλη χώρα.¹⁵

Το πρότυπο της διεθνούς δράσης για τους πρόσφυγες καθιερώθηκε για πρώτη φορά από την Κοινωνία των Εθνών το 1921 και οδήγησε στην υιοθέτηση ενός αριθμού διεθνών συμφωνιών υπέρ αυτής, οι οποίες αναφέρονται στο άρθρο 1Α της Σύμβασης του 1951.¹⁶

Οι βασικοί άξονες πάνω στους οποίους εδράζεται το νομικό οικοδόμημα της χορήγησης διεθνούς προστασίας είναι το Διεθνές Προσφυγικό Δίκαιο, το Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο.

Το Διεθνές Προσφυγικό Δίκαιο στηρίζεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967, που είναι οι κυρίαρχες διεθνείς συνθήκες για το καθεστώς των Προσφύγων,¹⁷ ενώ συμπληρώνεται από περιφερειακές συνθήκες για τους πρόσφυγες (π.χ. Σύμβαση για το Εδαφικό Άσυλο, Διακήρυξη της Καρθαγένης) καθώς και από κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου).

Το Διεθνές Προσφυγικό Δίκαιο αποτελεί μέρος του διεθνούς δικαίου και είναι διακριτό αλλά και αλληλοσυνδεόμενο με το Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το

¹⁵ UNHCR, Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, “Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων», ΣΤ Έκδοση, 2009, σελ. 7.

¹⁶ Συμφωνία της 12ης Μαΐου 1926 και 30ης Ιουνίου 1928, Σύμβαση της 28ης Οκτωβρίου 1933 και 10ης Φεβρουαρίου 1938, Πρωτόκολλο της 14ης Σεπτεμβρίου 1939 κατ’ εφαρμογή του Καταστατικού της Διεθνούς Οργανώσεως Προσφύγων.

¹⁷ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, (2006^ο) , Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία Προστατεύοντας τους Πρόσφυγες Εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Εγχειρίδιο Αυτοδιδασκαλίας, Αθήνα.

Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Κοινός στόχος και των τριών είναι η προστασία της ανθρώπινης ζωής, της υγείας και της αξιοπρέπειας.¹⁸

2.2 Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, η διεθνής κοινότητα θέσπιζε σταθερά ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών, νόμων και συμβάσεων με σκοπό την εξασφάλιση της κατάλληλης αντιμετώπισης των προσφύγων και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Η διαδικασία ξεκίνησε υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών το 1921.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), εκατομμύρια άνθρωποι εγκατέλειψαν τις πατρίδες τους αναζητώντας καταφύγιο. Οι Κυβερνήσεις ανταποκρίθηκαν στο πρόβλημα καταρτίζοντας ένα σύνολο διεθνών συμφωνιών προκειμένου να παρέχουν ταξιδιωτικά έγγραφα σ' αυτούς τους ανθρώπους που ήταν, ουσιαστικά, οι πρώτοι πρόσφυγες του 20ου αιώνα.¹⁹

Ο αριθμός των προσφύγων αυξήθηκε δραματικά κατά τη διάρκεια και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945), καθώς εκατομμύρια ακόμη εκτοπίστηκαν, απελάθηκαν ή επανεγκαταστάθηκαν βίαια. Ήταν πλέον επιτακτική η ανάγκη για ένα νέο διεθνές νομικό πλαίσιο που να καθορίζει το νομικό καθεστώς των προσφύγων.

Καθώς μέχρι τότε οι πρόσφυγες ορίζονταν σε ad hoc βάση ανάλογα με την εθνική τους καταγωγή,²⁰ προβλήθηκε η απαίτηση για ένα κείμενο που να περιέχει ένα γενικό ορισμό για το ποιος θα έπρεπε να θεωρείται πρόσφυγας.²¹

Η Σύμβαση σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων (στο εξής «Σύμβαση του 1951») υιοθετήθηκε από τη Συνδιάσκεψη των Πληρεξουσίων των Ηνωμένων Εθνών στις 28 Ιουλίου 1951 στη Γενεύη, τέθηκε σε ισχύ την 21η Απριλίου 1954 και έκτοτε αποτελεί

¹⁸ United Nations, Frequently Asked Questions on International Humanitarian Human Rights and Refugee Law. New York: United Nations Publication, 2004, σελ.1.

¹⁹ “The 1951 Convention relating to the status of refugees and its 1967 Protocol”.

²⁰ UNHCR, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2006β, Καθορισμός του Καθεστώτος του Πρόσφυγα, καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας, Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας 2, Αθήνα.

²¹ UNHCR, Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, “Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων», ΣΤ Έκδοση, 2009, σελ.7.

τη θεμέλιο λίθο του διεθνούς προσφυγικού δικαίου. Υπογράφηκε από 144 χώρες και ξεκίνησε να ισχύει στις 22 Απριλίου του 1954 (άρθρο 43).²²

Η Σύμβαση του 1951 ρυθμίζει το καθεστώς των πολιτικών προσφύγων και των ανιθαγενών και καθορίζει με σαφήνεια και ίσως για πρώτη φορά επίσημα σε διεθνές επίπεδο την έννοια του Πρόσφυγα (άρθρο 1Α παρ.2): *«ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή σ' αυτήν»* (UNHCR, 2010: Άρθρο 1/Παράγραφος 2).

Έτι περαιτέρω, η Σύμβαση του 1951 ρυθμίζει *lex specialis* το θέμα του ασύλου και υπερέχει όλου του διεθνούς νομικού πλαισίου για ζητήματα που εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής της.

Εκτός από τον ορισμό του Πρόσφυγα, η Σύμβαση του 1951 για πρώτη φορά ορίζει με σαφήνεια ένα ακριβές πλαίσιο για τα θεμελιώδη δικαιώματα των αλλοδαπών και των πολιτών της χώρας υποδοχής, με τρόπο ισότιμο, π.χ. την άσκηση επαγγέλματος (άρθρα 17-19), το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου (άρθρο 16), την ελεύθερη κυκλοφορία (άρθρο 26), το δικαίωμα ελεύθερης άσκησης λατρείας (άρθρο 4) κλπ.

Η Σύμβαση του 1951 παρέχει προστασία στους πρόσφυγες, ενώ από την άλλη πλευρά οι πρόσφυγες υποχρεούνται να σέβονται τους νόμους της χώρας που τους παρέχει άσυλο. Η αρχή της μη επαναπροώθησης του πρόσφυγα (άρθρο 33, παρ.1), σε χώρα όπου υπάρχει φόβος δίωξης του είναι η πιο σημαντική έκφανση προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του.

2.3 Το Πρωτόκολλο της Ν. Υόρκης του 1967

Η Σύμβαση του 1951 υιοθετήθηκε αμέσως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και το πεδίο εφαρμογής της περιορίστηκε αποκλειστικά σε όσους καταστάθηκαν πρόσφυγες λόγω των γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη πριν την 1η Ιανουαρίου 1951 (χρονικός

²² Η Ελλάδα την υπέγραψε στις 10 Απριλίου του 1952, ενώ κυρώθηκε με το ν.δ. 3989/19/26 Σεπτεμβρίου 1959 : Περί κυρώσεως της πολυμερούς Συμβάσεως περί της Νομικής Κατάστασης των Προσφύγων (ΦΕΚ Α' 201).

περιορισμός).²³ Το χρονικό όριο του 1951 θεσπίστηκε λόγω της βούλησης των κυβερνήσεων να περιορίσουν, κατά το χρόνο που υιοθετήθηκε η Σύμβαση, τις υποχρεώσεις τους σε προσφυγικές καταστάσεις γνωστές εκείνη την εποχή ή σ' αυτές που θα μπορούσαν ν' ανακύψουν στο μέλλον εξαιτίας γεγονότων που είχαν ήδη συντελεστεί. Δόθηκε, όμως, στα κράτη η δυνατότητα να επιλέξουν τον περιορισμό της εφαρμογής της Σύμβαση στους Ευρωπαίους πρόσφυγες (γεωγραφικός περιορισμός).²⁴

Με την πάροδο του χρόνου και την εμφάνιση νέων προσφυγικών καταστάσεων (τέλη 1950 – αρχές 1960), άρχισε να γίνεται ολοένα και περισσότερο αισθητή η ανάγκη να εφαρμοστούν οι διατάξεις της Σύμβασης του 1951 και σε παρόμοιους νέους πρόσφυγες. Αιτία ήταν τα νέα κύματα προσφύγων που δημιουργήθηκαν στην Αφρικανική Ήπειρο μετά το τέλος της αποικιοκρατίας.²⁵

Για το σκοπό αυτό καταρτίστηκε και ψηφίστηκε στη Ν. Υόρκη από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ένα Πρωτόκολλο σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων, το οποίο τέθηκε σε ισχύ την 4η Οκτωβρίου 1967.²⁶

Με το Πρωτόκολλο του 1967 αίρεται ο γεωγραφικός και χρονικός περιορισμός που θέτει η Σύμβαση του 1951, καθώς διευρύνεται πλέον το πεδίο εφαρμογής της: *«εφαρμόζεται το ίδιο Καθεστώς σε όλους τους πρόσφυγες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ορισμού της Σύμβασης, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το κριτήριο της ημερομηνίας του ορίου της 1ης Ιανουαρίου 1951 και θα εφαρμοστεί υπό των Κρατών μερών άνευ ουδενός γεωγραφικού περιορισμού»*.²⁷

²³ Council of Europe, Asylum and the European Convention on Human Rights, Human Rights Files, No. 9, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2010, σελ. 12.

²⁴ UNHCR, *Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες* (2006α), Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Υπάτης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας, Αθήνα.

²⁵ UNHCR, *Υπάτη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. «Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης»*, Αθήνα, *Ελληνικά Γράμματα 2001*, Κεφ 2: *ως αποτέλεσμα της λήξης της αποικιοκρατίας στην Αφρικανική ήπειρο προκλήθηκαν μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών και ξέσπασαν προσφυγικές κρίσεις που σοβούν μέχρι σήμερα π.χ. στη Ρουάντα και την υπο-Σαχάρια Αφρική*.

²⁶ Η Ελλάδα κύρωσε το Πρωτόκολλο με το νόμο 389/1968.

²⁷ Ηνωμένα Έθνη, Το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων της 31ης Ιανουαρίου 1967, 1967, σελ. 267, άρθρο 1 (2,3).

Παρά τη σύνδεση μεταξύ Σύμβασης και Πρωτοκόλλου, το τελευταίο είναι ανεξάρτητο νομικό κείμενο βραχείας έκτασης, η δε προσχώρηση σε αυτό δεν περιορίζεται μόνο στα κράτη μέλη της Σύμβασης.²⁸

Το 2001, υιοθετήθηκε Υπουργική Διακήρυξη από τα Συμβαλλόμενα στη Σύμβαση του 1951 και/ ή στο Πρωτόκολλο του 1967 κράτη κατά τη Συνάντηση Υπουργών. Η Διακήρυξη: «αναγνώριζε τη διαχρονική σημασία της Σύμβασης του 1951, ως του πρωταρχικού κειμένου προστασίας των προσφύγων, το οποίο όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο του 1967, ορίζει τα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τα ελάχιστα κριτήρια μεταχείρισης που εφαρμόζονται σε όσους υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της».²⁹

Ως ενιαίο σώμα κειμένων³⁰ η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 (στο εξής Σύμβαση του 1951), με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 (στο εξής Πρωτόκολλο του 1967), στοχεύει στην ομοιόμορφη προστασία των προσφύγων χωρίς διακρίσεις, εγκαθιδρύει έναν κώδικα δικαιωμάτων των προσφύγων, θέτει κοινά πρότυπα συμπεριφοράς σ' όλη τη διεθνή κοινότητα, περιλαμβάνει εγγυήσεις, εξομοιώνει τους πρόσφυγες με ημεδαπούς σ' ορισμένα θέματα π.χ. εκπαίδευση, ενώ με την αρχή της μη επαναπροώθησης δίνει έμφαση στον πρωταρχικό της στόχο που είναι η παροχή ασύλου έστω και προσωρινά στη χώρα που καταφεύγει για να σωθεί από βέβαιη δίωξη.³¹

Μπορεί η φύση των συγκρούσεων και της μετανάστευσης να άλλαξε στο πέρασμα των χρόνων, όμως η Σύμβαση αποδείχτηκε ιδιαίτερος ευπροσάρμοστη σε κάθε περίπτωση παροχής βοήθειας για την προστασία περίπου 50 εκατομμυρίων ανθρώπων και θα συνεχίσει να κάνει το ίδιο εφόσον η ίδια η φύση της δίωξης δεν αλλάξει.

²⁸ Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων (Στ' Εκδ.), 2009, Αθήνα.

²⁹ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2006α, Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας, Αθήνα, σελ. 15.

³⁰ Προστασία των Προσφύγων, Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για Βουλευτές Νο2-2001, Γραφείο Υπάτου Αρμοστή-Διακοινοβουλευτική Ένωση, σελ. 15.

³¹ Νάσκου-Περράκη Παρούλα, Η έννοια και η λειτουργία του θεσμού του ασύλου στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Working Paper Nr. 9/2018, 2018, Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας JEAN MONNET Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

2.4 Η Διακήρυξη του 1967 για το Εδαφικό Άσυλο

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε τη Διακήρυξη για το Εδαφικό Άσυλο στις 14 Φεβρουαρίου 1967.³² Πρόκειται για κείμενο μη συμβατικού χαρακτήρα, που αναφέρεται στις υποχρεώσεις των κρατών έναντι των προσφύγων και περιλαμβάνει συνοπτικά ορισμένες γενικές κατευθυντήριες οδηγίες από τις οποίες τα κράτη θα εμπνέονται στην πολιτική τους για το πολιτικό άσυλο³³.

Η Διακήρυξη τονίζει ότι στόχο του ΟΗΕ αποτελεί η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και η πραγματοποίηση διεθνούς συνεργασίας στον τομέα της χορήγησης ασύλου. Η εν λόγω διακήρυξη τονίζει στο άρθρο 1 παράγραφος 1, «*ότι το εδαφικό άσυλο χορηγείται από ένα κράτος στα πλαίσια άσκησης της εδαφικής του κυριαρχίας*» και αναγνωρίζει το δικαίωμα ενός κράτους να παρέχει ή όχι πολιτικό άσυλο.

Η Διακήρυξη επαναλαμβάνει ότι η χορήγηση του ασύλου συνιστά ειρηνική και ανθρωπιστική πράξη που σε καμία περίπτωση δεν θεωρείται μη φιλική έναντι του κράτους προέλευσης.³⁴

Επαναλαμβάνει ότι η χορήγηση ασύλου αποτελεί πράξη κυριαρχίας των κρατών και ότι στο άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης κατοχυρώνεται απλώς το δικαίωμα χορήγησης ασύλου και όχι το ατομικό δικαίωμα στο άσυλο. Επομένως τα κράτη, αξιολογώντας κάθε φορά τους λόγους στους οποίους στηρίζεται η αίτηση του αλλοδαπού, θα χορηγούν πολιτικό άσυλο σε όσους βάσιμα επικαλούνται το άρθρο 14 και δεν θα εφαρμόζουν εις βάρος τους απέλαση ή επαναπροώθηση σε εδάφη όπου κινδυνεύουν να διωχθούν, σεβόμενα έτσι την αρχή της μη επαναπροώθησης (άρθρο 33 Σύμβασης της Γενεύης) . Αποκλείει από το δικαίωμα αναζήτησης ασύλου όσα άτομα έχουν διαπράξει έγκλημα κατά της ειρήνης πολέμου ή κατά της ανθρωπότητας (άρθρ. 1

³² Διακήρυξη του ΟΗΕ για το Εδαφικό Άσυλο, 14.12.1967, βλ. σχετικά Στ. Ε. Περάκη –Πέτρου Θ. Μάστακα, (2002), Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, Άσυλο, Πρόσφυγες Μετανάστες, Αθήνα Κομοτηνή, σημ. 11, σελ. 79 επομ.

³³ Προστασία των Προσφύγων, Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για Βουλευτές Νο2-2001, Γραφείο Υπάτου Αρμοστή-Διακοινοβουλευτική Ένωση, σελ. 22.

³⁴ Τονίστηκε στη 2312 (XXII) Διακήρυξη της Γεν. Συνέλευσης του ΟΗΕ που υιοθετήθηκε το 1967. Για τη Διακήρυξη βλ. P.Weis, The UN Declaration on Territorial Asylum, CYIL, 1969, σελ. 92-149.

παρ1) καθώς και όσα έχουν δραστηριότητες αντίθετες με τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 4) .

2.5 Κείμενα Περιφερειακής Ισχύος

Η Σύμβαση του 1951 μαζί με το Πρωτόκολλο του 1967, ως ενιαίο σώμα, αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του προσφυγικού δικαίου, ωστόσο υπάρχουν και περιφερειακής ισχύος συμφωνίες, συμβάσεις ή άλλα νομικά κείμενα σχετικά με τους πρόσφυγες, όπως, η Σύμβαση για το Άσυλο (Αβάνα 1928), η Σύμβαση για το Πολιτικό Άσυλο (Μοντεβίδεο 1933), η Σύμβαση για το Εδαφικό Άσυλο (Καράκας 1954), οι Αρχές της Μπανγκόγκ για το Καθεστώς και τη Μεταχείριση των Προσφύγων (1966)³⁵ κα. Τα κείμενα αυτά αναφέρονται σε ζητήματα, όπως, η χορήγηση ασύλου, η έκδοση ταξιδιωτικών εγγράφων και ταξιδιωτικών διευκολύνσεων, ενώ μερικά εξ αυτών περιλαμβάνουν έναν διευρυμένο ορισμό του όρου «πρόσφυγας» ή των προσώπων που έχουν δικαίωμα να ζητήσουν άσυλο. Τα σημαντικότερα από αυτά τα κείμενα είναι τα ακόλουθα:

Η Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας του 1969:

Η Σύμβαση ρυθμίζει τα Ειδικά Θέματα των Προβλημάτων των Προσφύγων στην Αφρική. Περιλαμβάνει τον ορισμό του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951 και τον συμπληρώνει διευρύνοντας την έννοια του πρόσφυγα, ενώ επιπλέον περιλαμβάνει συστάσεις για την ανθρωπιστική μεταχείριση των προσφύγων και για την εξεύρεση διαρκών λύσεων για τους πρόσφυγες. Η Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας είναι μέχρι σήμερα, η μόνη νομικά δεσμευτική περιφερειακή συνθήκη προστασίας των προσφύγων.

Η Διακήρυξη της Καρθαγένης του 1984:

Η Διακήρυξη³⁶ δεν είναι νομικό κείμενο δεσμευτικού χαρακτήρα, ωστόσο τα περισσότερα κράτη της Λατινικής Αμερικής εφαρμόζουν στην πράξη τον ορισμό το πρόσφυγα που περιλαμβάνει, ενώ ορισμένα εξ αυτών τον έχουν ενσωματώσει και στην εθνική τους νομοθεσία. Υιοθετήθηκε όταν ξέσπασαν οι προσφυγικές κρίσεις που

³⁵ Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία-Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες-Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας, 1η Ελληνική Έκδοση, Αθήνα, 2006, σελ. 28-33.

³⁶ Προστασία των Προσφύγων, Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για Βουλευτές Νο2,2001, Γραφείο Υπάτου Αρμοστή-Διακοινοβουλευτική Ένωση σελ. 21.

οφείλονταν στους εμφύλιους πολέμους της Κεντρικής Αμερικής στη δεκαετία του 1980 από αντιπροσώπους των κυβερνήσεων, διακεκριμένους ακαδημαϊκούς και δικηγόρους της περιοχής.

Τα Πορίσματα της Εκτελεστικής Επιτροπής του Προγράμματος του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες:

Τα ετήσια Πορίσματα³⁷ που υιοθετούνται από την Εκτελεστική Επιτροπή του ΟΗΕ αποτελούν μέρος του πλαισίου του καθεστώτος της διεθνούς προστασίας των προσφύγων. Με σκοπό την αντιμετώπιση ειδικότερων ζητημάτων της προστασίας των προσφύγων, τα Πορίσματα συντάσσονται με γνώμονα τις αρχές της Σύμβασης για το Καθεστώς των Προσφύγων του 1951 και υιοθετούνται ομόφωνα από τα κράτη. Τα Πορίσματα της Εκτελεστικής Επιτροπής εκφράζουν τη συμφωνία πλέον των πενήντα κρατών που έχοντας σχετική εμπειρία ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την προστασία των προσφύγων. Αυτά και άλλα κράτη αναφέρονται συχνά στα Πορίσματα όταν διατυπώνουν την εθνική νομοθεσία και σχεδιάζουν την εθνική πολιτική παροχής προστασίας για τους πρόσφυγες.

2.6 Το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το διεθνές προσφυγικό δίκαιο, που ρυθμίζει ως *lex specialis* το καθεστώς των προσφύγων, είναι μια ψηφίδα του ευρύτερου μωσαϊκού του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου³⁸.

Το διεθνές προσφυγικό δίκαιο- όπως αποτυπώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και στο Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 και συμπληρώνεται με περιφερειακές συμβάσεις και μη δεσμευτικά κείμενα- είναι άμεσα αλληλένδετο με το γενικό διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο εφαρμόζεται συμπληρωματικά καθώς οι πρόσφυγες είναι ταυτόχρονα και φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, άρα, αυτονόητα υποκείμενα προστασίας των σχετικών συμβάσεων.

Το δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελεί το ευρύ πλαίσιο με το οποίο οφείλουν να συμφωνούν οι διατάξεις του προσφυγικού δικαίου. Δεδομένου ότι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα θεωρούνται *erga omnes* και πολλά από αυτά βασίζονται σε

³⁷ www.unhcr.ch : Executive Committee, Conclusions on International Protection.

³⁸ Σιταρόπουλος Ν., «Η Προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα υπό το φως των νεότερων εξελίξεων», Πρακτικά Ημερίδας 3 Οκτωβρίου 1998, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, Ζητήματα ερμηνείας της διεθνούς νομικής έννοιας «πρόσφυγας», σελ.55.

κανόνες του jus cogens, προκύπτει ότι το δίκαιο για τους Πρόσφυγες έχει μια εθμική ισχύ.³⁹

Το δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου διαπνέεται από καθολικότητα καθώς εφαρμόζεται σε όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από το καθεστώς τους, συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων. Επικεντρώνεται στο σεβασμό της αξιοπρέπειας και της ευημερίας κάθε ατόμου, αποκτά δε ιδιαίτερη σημασία στις περιπτώσεις όπου τα κράτη δεν είναι συμβαλλόμενα σε συνθήκες προστασίας των προσφύγων⁴⁰ και αποτελεί βασικό κριτήριο για την αξιολόγηση των συνθηκών μεταχείρισης με την οποία οι χώρες ασύλου αντιμετωπίζουν τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες που βρίσκονται στην επικράτειά τους.

Οι σημαντικότερες διεθνείς συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν άμεση σχέση με το διεθνές προσφυγικό δίκαιο είναι: η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του (1989) και η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης και Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1984).

2.6.1 Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου⁴¹ υιοθετήθηκε στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1948, μετά το τέλος Β Παγκοσμίου Πολέμου και παρά το γεγονός ότι δεν συνιστά στο σύνολο της μια νομικά δεσμευτική συνθήκη, θεωρείται μια από τις πλέον θεμελιώδεις, καθώς εισήγαγε αρχές που επικαλούνται μετέπειτα πολλά διεθνή νομικά κείμενα δεσμευτικού χαρακτήρα, ενώ ορισμένες απέκτησαν και ισχύ διεθνούς εθμικού δικαίου.

Η υπογραφή της Οικουμενικής Διακήρυξης είχε ως σκοπό τη διατήρηση της ειρήνης στον κόσμο, μέσα από ένα παγκόσμιο σύστημα που θα σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, την προσωπική ελευθερία, την ισότητα των δύο φύλων και κάθε έκφραση

³⁹ Gil-Bazo M.-T., Refugee status, subsidiary protection and the right to be granted asylum under EC law, Research Paper No. 136, Νοέμβριος 2006, UNHCR, σελ. 29.

⁴⁰ Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία-Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες-Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας, 1η Ελληνική Έκδοση, Αθήνα, 2006, σελ. 33-34.

⁴¹ UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights (UDHR), 10 December 1948, 217 A (III), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html>.

της ανθρώπινης προσωπικότητας. Κατοχυρώνει θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες όπως είναι, το δικαίωμα στη ζωή (Άρθρο 3), η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης (Άρθρο 5), το δικαίωμα του καθενός να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμη και τη χώρα καταγωγής του αλλά και να επιστρέφει σε αυτήν (Άρθρο 13).

Στο άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα διασφαλίζεται το δικαίωμα να αναζητά κάποιος άσυλο: «Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες.»⁴² Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν επιβάλλει στα κράτη να εγγυηθούν την χορήγηση του καθεστώτος ασύλου, αλλά απλώς υπογραμμίζει το δικαίωμα του ατόμου να κατοχυρώσει την θέση του ως πρόσφυγα, ή να αναγνωριστεί ως τέτοιος.⁴³

Η Οικουμενική Διακήρυξη έθεσε τις βάσεις για περισσότερες από 80 συνθήκες και διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (1966)⁴⁴ και μολονότι δεν αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο μπορεί να διαμορφώνει ηθικές δεσμεύσεις και να επηρεάζει πολιτικές στα κράτη που δεσμεύονται από αυτή.

2.6.2 Η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης και Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας του 1984

Η διεθνής αυτή σύμβαση υπογράφηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1984 στη Ν. Υόρκη από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και τέθηκε σε ισχύ στις 26 Ιουνίου 1987. Έχει υπογραφεί και επικυρωθεί από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ.⁴⁵

⁴² Goodwin-Gill G. S., (2011), “The right to seek Asylum: Interception at sea and the Principle of Non-Refoulement”, International Journal of Refugee Law, Vol. 23, No. 3, σελ. 444.

Th. Gammeltoft- Hansen, (2008), “The Right to Seek – Revisited. On the UN Human Rights Declaration Article 14 and Access to Asylum Procedures in the EU”, European Journal of Migration and Law, Vol. 10, No. 4, , σελ. 441.

⁴³ Papantoniou E. L., (1978), “The right to Asylum and the Indochinese Refugee”, The Fordham International Law Forum, Vol. 2, σελ. 61-62.

⁴⁴ Ρούκουνας Εμ., (1995), Διεθνής Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, εκδ. Εστία, Αθήνα, σελ.70-97.

⁴⁵ Η Ελλάδα κύρωσε τη συνθήκη με το ν.1782/1988 ΦΕΚ116/Α/03-06-1988.

Εκτός από τη διάταξη της Σύμβασης του 1951, ρητή διάταξη της απαγόρευσης της επαναπροώθησης υπάρχει και στη Διεθνή Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Ειδικότερα, στο Άρθρο 3 (1) της ορίζεται κατηγορηματικά πως κανένα συμβαλλόμενο κράτος δε θα απελαύνει, δε θα επαναπροωθεί (“refouler”), ούτε θα εκδίδει πρόσωπο σε άλλο κράτος, όπου υπάρχουν ουσιώδεις λόγοι να θεωρείται ότι αυτό το πρόσωπο θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση στην χώρα καταγωγής του ή στο συνήθη τόπο διαμονής του ή ακόμα και στη χώρα διέλευσης, πολλές φορές μάλιστα, ακόμα κι αν εκκρεμεί εις βάρος του ποινική δίκη ή καταδικαστική απόφαση.

Η διάταξη της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων είναι απόλυτη σε αντίθεση με τη Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων σύμφωνα με την οποία η προστασία που παρέχει η χώρα ασύλου εξαρτάται από το φόβο δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων.

2.6.3 Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ψηφίστηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου 1989. Σχεδόν όλα τα κράτη του κόσμου⁴⁶ είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία εφαρμόζεται σε όλα τα παιδιά χωρίς διάκριση συμπεριλαμβανομένων των παιδιών προσφύγων και των αιτούντων άσυλο.

Η Ελλάδα υπέγραψε την Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Παιδιών στις 26 Ιανουαρίου 1990, ενώ την κύρωσε στις 11 Μαΐου 1993 με το Ν.2101/1992.

Η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού αποτελεί μια προσπάθεια κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του σε παγκόσμια κλίμακα και απόδειξη οικουμενικής συναίνεσης και ανησυχίας για την παιδική ηλικία. Πλέον, με ρητό και σαφή τρόπο γίνονται γνωστά τα δικαιώματα των παιδιών που εντάσσονται για πρώτη φορά σε διακριτά άρθρα στην παγκόσμια κοινότητα. Συνολικά 54 άρθρα περιγράφουν για κάθε κράτος που έχει υπογράψει τη συνθήκη, ποιες είναι οι ελευθερίες και τα δικαιώματα κάθε παιδιού, το οποίο γεννιέται και αναπτύσσεται σε μια ευνομούμενη κοινωνία. Η

⁴⁶ Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με τον Ν. 2101/1992, ενώ συνολικά 193 χώρες έχουν υπογράψει και επικυρώσει τη σύμβαση, εκτός από δύο, τη Σομαλία και τις ΗΠΑ.

Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού είναι ευρέως αποδεκτή ως το ισχυρότερο μέσο υπεράσπισης, προστασίας και προώθησης των Δικαιωμάτων του Παιδιού⁴⁷ και θέτει τις βάσεις για την ανάδειξη του παιδιού ως ενεργού πρωταγωνιστή της κοινωνίας, στην οποία ζει και αναπτύσσεται⁴⁸.

Στο Άρθρο 22(1) της Σύμβασης προβλέπει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να *«παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας δυνάμει των κανόνων και των διαδικασιών του ισχύοντος διεθνούς ή εθνικού δικαίου, είτε αυτό είναι μόνο είτε συνοδεύεται από τους γονείς του ή από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, να χαίρει της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας, που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα διεθνή όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα, στα οποία μετέχουν τα εν λόγω Κράτη»*.

Η Σύμβαση σύμφωνα με το άρθρο 22, προβλέπει ειδικότερα ότι κάθε παιδί που επιζητάει να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα δικαιούται την κατάλληλη προστασία και την ανθρωπιστική βοήθεια που θα του επιτρέψουν να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζει η Σύμβαση και άλλες συμβάσεις, στις οποίες είναι συμβαλλόμενο μέρος το ενδιαφερόμενο κράτος.

2.7 Το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Εκτός από το γενικό διεθνές δίκαιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο – όπως αναφέρθηκε - εφαρμόζεται παράλληλα και συμπληρωματικά με το προσφυγικό δίκαιο- σε ορισμένες περιπτώσεις, εφαρμόζεται και το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο και το διεθνές ποινικό δίκαιο⁴⁹.

⁴⁷ Coppock & Gillett-Swan, (2016), Children's rights, Educational Research and the UNCRC: past present and future.

⁴⁸ Δασκαλάκης, (2009), Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

⁴⁹ Καθένας από τους προαναφερόμενους κλάδους δικαίου συντίθεται από ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω συστατικά στοιχεία: συνθήκες, διεθνές εθνικό δίκαιο, γενικές αρχές δικαίου, δικαστικές αποφάσεις ανωτάτων δικαστηρίων κρατών, γνωμοδοτήσεις έγκριτων ακαδημαϊκών (βλ. ΥΑ Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία-Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής

Το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, που προϋπήρχε τόσο του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου όσο και του προσφυγικού δικαίου, προβλέπει ότι τα θύματα των ενόπλων συγκρούσεων, ανεξάρτητα από ενδεχόμενη μετακίνησή τους, δικαιούνται σεβασμό και προστασία από τις συνέπειες του πολέμου καθώς και παροχή πρόσφορης ανθρωπιστικής βοήθειας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι πολλοί πρόσφυγες βρίσκονται στο επίκεντρο διεθνών ή εσωτερικών ενόπλων συρράξεων, συχνά το προσφυγικό δίκαιο συνδέεται άμεσα με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο ωστόσο το ανθρωπιστικό δίκαιο μπορεί να προστατεύσει τους πρόσφυγες μόνο στις περιπτώσεις που εφαρμόζεται, δηλαδή σε καταστάσεις διεθνών ή εσωτερικών ενόπλων συρράξεων.

Τα βασικά κείμενα του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου είναι οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης (1949) και τα δύο Συμπληρωματικά Πρωτόκολλά τους (1977).⁵⁰

Η Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης για την Προστασία των Αμάχων εν Καιρώ Πολέμου (1949) ορίζει ειδικότερα για τους πρόσφυγες και τους εκτοπισμένους (αρ. 44). Το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο I (1977) προβλέπει ότι οι πρόσφυγες και οι ανιθαγενείς προστατεύονται κατά τις διατάξεις των Κεφαλαίων I και III της Τέταρτης Σύμβασης της Γενεύης. Σχεδόν όλα τα κράτη του κόσμου είναι συμβαλλόμενα μέρη στις Συμβάσεις της Γενεύης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1 Εισαγωγή

Οι δεκαετίες που ακολούθησαν μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αποτέλεσαν μια περίοδο ανάπτυξης για το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και ειδικότερα για το προσφυγικό δίκαιο καθιερώνοντας ένα γενναϊόδωρο σύστημα παροχής προστασίας στους πρόσφυγες.

της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες-Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας, 1η Ελληνική Έκδοση, Αθήνα 2006, σελ.28

⁵⁰ Ρούκουνας Εμ., (1995), Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκδ. Εστία, Αθήνα, σελ.311. Επίσης, Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία-Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες-Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας, 1η Ελληνική Έκδοση, Αθήνα 2006, σελ. 38-40.

Στην Ευρώπη όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και στο Πρωτόκολλο του 1967, καθώς και στις σημαντικότερες διεθνείς συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπρόσθετα, ενισχύονται διαρκώς οι ισχύουσες διατάξεις για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, σύμφωνα με τις ιδρυτικές αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως τις αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και του κράτους δικαίου.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το άρθρο 78 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) αναφέρει ότι προωθεί κοινή πολιτική για το άσυλο, την επικουρική προστασία και την προσωρινή προστασία, ώστε να παρέχεται διεθνής προστασία σε κάθε άτομο εάν το έχει ανάγκη και να εφαρμόζεται η αρχή της μη επαναπροώθησης. Η πολιτική αυτή πρέπει να ακολουθεί τη Σύμβαση της Γενεύης (1951) και το Πρωτόκολλο του 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων, καθώς και άλλες παρόμοιες συμβάσεις.⁵¹

3.2 Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ)

Η μακράιωνη προσπάθεια ανάληψης σημαντικών πρωτοβουλιών για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων στη διεθνή κοινωνία, ξεκίνησε μετά την ολοκλήρωση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε επίπεδο εθνικών Συνταγμάτων στην Ευρώπη, με σημαντικότερο σύστημα προστασίας εκείνο που ιδρύθηκε από τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.⁵²

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ή «Σύμβαση της Ρώμης» υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (ξεκίνησε να ισχύει στις 3/9/1953) και αποτελεί την πρώτη προσπάθεια υλοποίησης σε περιφερειακό επίπεδο

⁵¹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/C 326/01).

⁵² Παπαδημητρίου Γ. «Η συνάρθρωση της εθνικής, της διεθνούς και ενωσιακής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη» *NoB* (52) 1137 επ. _ «Τα θεμελιώδη δικαιώματα στην Ευρώπη σήμερα (Απρίλιος 2006), διαθέσιμο σε *Ευρωπαϊκή Πρόκληση* www.proeuro.gr/print.php?artid=65&lang=1&catpid=1]

των αρχών της Οικουμενικής Διακήρυξης του 1948, που δημιουργήθηκε μετά από πρωτοβουλία του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η ΕΣΔΑ, ως μια περιφερειακή, *sui generis* πολυμερής σύμβαση, βρίσκεται στα όρια μεταξύ διεθνούς και εθνικής έννομης τάξης ενώ έχει μέρη όλα τα κράτη- μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγεται και η Ελλάδα.⁵³ Η ΕΣΔΑ συμπληρώθηκε ή τροποποιήθηκε από μια σειρά πρωτοκόλλων που διεύρυναν το πεδίο εφαρμογής της.

Την τήρηση της συμβάσεως εγγυάται το «Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (ΕΔΔΑ), το οποίο αποτελεί ένα υπερεθνικό δικαστήριο που δημιουργήθηκε από τη Σύμβαση και είναι επιφορτισμένο να ελέγχει την εφαρμογή του περιεχομένου της.

Στο άρθρο 34 της ΕΣΔΑ, ορίζεται η αρμοδιότητα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που είναι μεταξύ άλλων η επανεξέταση των διοικητικών αποφάσεων των κρατών που αφορούν στο άσυλο. Στο άρθρο αυτό δεν υπάρχει ρητή διάταξη για τους πρόσφυγες καθώς θεωρείται ότι συγκαταλέγονται στα υποκείμενα δικαιωμάτων του άρθρου 1 της Σύμβασης. Η μεγάλη συνεισφορά του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου είναι η νομολογία για τους πρόσφυγες, π.χ. απαγόρευση απέλασης σε χώρες που μπορεί κάποιος να υποστεί βασανιστήρια, σύμφωνα με το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ περί απαγόρευσης βασανιστηρίων.

Έτι περαιτέρω, στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ καθιερώνεται το δικαίωμα και η διαδικασία της προσφυγής για παραβιάσεις περιεχομένου της ΕΣΔΑ ή πρωτοκόλλων της, ενώ με στο άρθρο 12 προστατεύεται το δικαίωμα στην οικογένεια, για τους πρόσφυγες που διαμένουν στη χώρα υποδοχής⁵⁴ (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής), ειδικά σε περιπτώσεις που υπάρχει ενδεχόμενο απέλασης.

Η ΕΣΔΑ παραμένει μοναδική πηγή έμπνευσης και δικαίου για κάθε σχήμα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, όχι μόνο στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον.

⁵³ Langford L., (2013) The Other Euro Crisis: Rights Violations Under the Common European Asylum System and the Unraveling of EU Solidarity. Harvard Human Rights Journal. 26. p. 227.

⁵⁴ Lavrysen L., (2012), European Asylum Law and the ECHR: An Uneasy Coexistence. Goettingen Journal of International Law. 4 (1). p. 219-220.

3.2 Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθέτησε τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων το Δεκέμβριο του 2000 στη Νίκαια, με τη μορφή απλής διακήρυξης χωρίς νομική δέσμευση, αποβλέποντας στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου έναντι πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και των κρατών μελών της. Το έτος 2009 με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβόνας, ο Χάρτης αποκτά νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα (άρθρο 6 παράγραφος 1 της Ενοποιημένης απόδοσης της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 2010).⁵⁵

Ο Χάρτης, που αποτελεί κείμενο συμπληρωματικό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, περιλαμβάνει έναν κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων εμπνευσμένων από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα συντάγματα των κρατών μελών της ΕΕ, την ΕΣΔΑ και τις διεθνείς συνθήκες των Ηνωμένων Εθνών περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων (πχ η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού).

Είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που γίνεται ρητή αναφορά σε Συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα και συγκεντρώνεται σε ένα ενιαίο κείμενο το σύνολο των αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών καθώς και όλων των προσώπων που διαμένουν στην επικράτεια της.⁵⁶

Το Άρθρο 18 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ εγγυάται– για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο – το απόλυτο δικαίωμα στο άσυλο⁵⁷ ενώ στο άρθρο 19 γίνεται αναφορά στην απαγόρευση των ομαδικών απελάσεων (παρ.1) και στην αρχή της μη επαναπροώθησης (παρ.2).⁵⁸

⁵⁵ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο-Θεματολογικά Δελτία για την ΕΕ (2017α). Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html.

⁵⁶ EUR-Lex Europa, (2010α), Πρόγραμμα της Στοκχόλμης, σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:jl0034>.

⁵⁷ «Το δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28^{ης} Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31^{ης} Ιανουαρίου 1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων και σύμφωνα με τη Συνθήκη για της Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

⁵⁸ «Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή

3.3 Η πορεία προς τη θεμελίωση του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ)

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) το 1957 με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης αποτέλεσε την πρώτη απόπειρα οικονομικής ενοποίησης των κρατών μελών ωστόσο δεν υπάρχει καμία ρητή αναφορά σ' αυτήν για τη μετανάστευση ή το άσυλο παρά μόνο πρόβλεψη για την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και την επίτευξη εσωτερικής αγοράς χωρίς σύνορα.⁵⁹

Το ζήτημα του ασύλου, όπως και της μετανάστευσης, παρέμενε στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών καθώς θεωρούνταν παραδοσιακά ότι άπτεται αυστηρά του εθνικού ενδιαφέροντος των κρατών-μελών,⁶⁰ ενώ ενείχε μια ευαίσθητη πολιτική χροιά καθώς ήταν στενά συνδεδεμένο με την κρατική κυριαρχία.⁶¹ Τα θέματα αυτά ρυθμίζονταν μεταξύ των κρατών μελών και τρίτων χωρών με διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις.

Την περίοδο της δεκαετίας του 1980 πολλά άτομα από πρώην σοσιαλιστικές χώρες καθώς και πρώην αποικίες ζητούν άσυλο στην Ευρώπη.⁶² Οι εξελίξεις στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, αλλά και οι απαρχές της παγκοσμιοποίησης επηρέασαν και άρχισαν να αλλάζουν το πολιτικό και οικονομικό σκηνικό της Ευρώπης,⁶³ με συνέπεια τα κράτη μέλη της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας να αρχίσουν σταδιακά να διαμορφώνουν από κοινού πολιτικές για τη μετανάστευση και το άσυλο, οι οποίες και

εξουτελιστική ποινή ή μεταχείριση» Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία σε θέματα ασύλου, συνόρων και μετανάστευσης. (2014). Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁵⁹ Σαμπατάκου Ελένη –Ανδριανή, (2010), Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα. Παπαζήσης, σελ. 219-223.

⁶⁰ Mierswa K.L. (2013) Is the Cornerstone of the Common European Asylum System crumbling? A study on the Compliance of the Dublin II Regulation with human and fundamental Rights Provisions. University of Twente. Westfalische Wilhelms-Universität, p.14.

⁶¹ Kaunert C. & Léonard S., (2011), 'The EU Asylum Policy: Towards a Common Area of Protection and Solidarity?' in S Wolff, F Goudappel and J de Zwaan (eds), Freedom, Security and Justice After Lisbon and Stockholm, TMC Asser Press, p. 80.

⁶² Σαμπατάκου Ελένη –Ανδριανή, (2010), Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα. Παπαζήσης, σελ. 214-215.

⁶³ Ινστιτούτο Έρευνας & Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (Ι.Ε.Κ.Ε.Θ.), Πτυχές του Μεταναστευτικού Ζητήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Αθήνα, 2014, σελ. 12-13.

ενισχύθηκαν με την παραγωγή του σχετικού νομοθετικού έργου, ακολουθώντας τις δεσμεύσεις τους απέναντι στη Σύμβαση της Γενεύης και στην ΕΣΔΑ.

Το έτος 1987 με την ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, συμφωνείται ομόφωνα η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, γεγονός που οδηγεί -αν όχι σε μια ρητή- σίγουρα σε μια de facto μεταναστευτική πολιτική⁶⁴. Από το 1993, έτος έναρξης ισχύος της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαφαίνεται πρόθεση αλλαγών στην πολιτική που αφορά τα θέματα του ασύλου και της μετανάστευσης καθώς οι μέχρι τότε πολιτικές δεν παρείχαν ένα πλαίσιο ασφαλείας στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών που συνεχώς αυξάνονται.

Η Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασύλου, αποτελεί ένα επιμέρους τμήμα της συνολικότερης μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ, διατηρώντας αφενός σχέση συμπληρωματικότητας (π.χ. διαδικασίες εισόδου στα σύνορα κ.α.), αφετέρου έχοντας ένα διαφορετικό περιεχόμενο από αυτή (ανθρωπιστική φύση και όχι επιδίωξη βελτίωσης οικονομικής κατάστασης), κατά συνέπεια αναπτύσσεται αυτόνομα και παράγει ξεχωριστές διαδικασίες και νομικά εργαλεία.

Η πορεία προς μια Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασύλου αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δημιουργία «ενός ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης»,⁶⁵ ωστόσο είναι μια πορεία μακρά που ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί, καθώς προσκρούει στην άρνηση απεμπόλησης από μέρους των εθνικών κυβερνήσεων του κυριαρχικού δικαιώματος του ελέγχου της εισόδου και εξόδου των αλλοδαπών στα εθνικά σύνορα.

Τα σημαντικότερα γεγονότα προς την ανάπτυξη της κοινής πολιτικής ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι τα ακόλουθα:⁶⁶

3.3.1 Η Συμφωνία Σένγκεν (1985)

Η Συμφωνία Schengen υπογράφηκε το 1985 για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες της εσωτερικής αγοράς και μαζί με τη Σύμβαση της Εφαρμογής Schengen (1995)

⁶⁴ Σαμπατάκου Ελένη –Ανδριανή, (2010), Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αθήνα, Παπαζήσης, σελ. 214-215.

⁶⁵ Συμπεράσματα της Προεδρίας. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε, 15-16/10/1999 Τμήμα II «Ενιαίο Σύστημα χορήγησης ασύλου» Σημείο 13-17.

⁶⁶ UNHCR Tool Box 1 on EU asylum matters, The Fundamentals ,UNHCR Brussels, November 2003.

αποτελέσαν από κοινού τη ζώνη Schengen. Η Συμφωνία Schengen ήταν μια εξωκοινοτική πρωτοβουλία μεταξύ πέντε κρατών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας⁶⁷ που αποσκοπούσε στον αποτελεσματικό συνοριακό έλεγχο των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ και στην ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών των συμβαλλομένων μερών, καθόσον είχε προβλεφθεί η κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα μεταξύ των κρατών και δημιουργία ενιαίων εξωτερικών συνόρων. Κατά συνέπεια, η εφαρμογή αυτού του προγράμματος δημιουργεί ένα νέο κανονιστικό πλαίσιο για τη θεώρηση, το άσυλο και τα εξωτερικά σύνορα καθώς προϋποθέτει την συνεργασία των κρατών στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου. Σταδιακά σε αυτή προσχώρησαν τα περισσότερα κράτη της ΕΕ⁶⁸.

3.3.2 Η Σύμβαση του Δουβλίνου (1990)

Η Σύμβαση του Δουβλίνου⁶⁹ αντικατέστησε τη Σύμβαση του Σένγκεν ως προς τις διατάξεις της που αναφέρονται στην εξέταση παροχής ασύλου. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ για τα 15 κράτη-μέλη της ΕΕ την 1/1/1997, αν και κάποια μέλη είχαν αρχίσει να την εφαρμόζουν νωρίτερα.

Η Σύμβαση του Δουβλίνου αποβλέπει να διασφαλίσει αφενός ότι υπάρχει μία μόνο διαδικασία εξέτασης για κάθε αίτηση ασύλου και αφετέρου ότι η διαδικασία αυτή θα διεξάγεται με ευθύνη ενός μόνο κράτους μέλους. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού υιοθετούνται πλέον κοινά κριτήρια για τα κράτη-μέλη της ΕΕ αναφορικά με τον καθορισμό του κράτους που είναι αρμόδιο να εξετάσει το αίτημα ασύλου το οποίο έχει υποβληθεί σε ένα από τα κράτη μέλη. Τα βασικά κριτήρια –ιεραρχικά δομημένα–για την αξιολόγηση του κράτους που θα δεχθεί την αίτηση είναι τα ακόλουθα: α) Η παρουσία μέλους της οικογενείας που έχει χαρακτηριστεί πρόσφυγας σε ένα κράτος μέλος, β) Η παροχή βίζας ή έγκυρης άδειας εισόδου που εκδόθηκε από κράτος μέλος, και γ) Η παράνομη διέλευση των συνόρων κράτους μέλους.

⁶⁷ Υπογράφηκε στις 14 Ιουνίου 1985 από το Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τις Κάτω Χώρες και το Λουξεμβούργο.

⁶⁸ Η Ελλάδα υπέγραψε τη συμφωνία στις 6 Νοεμβρίου 1992.

⁶⁹ UNHCR Tool Box 1 on EU asylum matters, The Fundamentals, UNHCR Brussels, November 2003, p 85.

Με αυτόν τον τρόπο επιχειρείται αφενός η αποτροπή των καταχρήσεων στις διαδικασίες ασύλου, όπως αυτό της «άγρας ασύλου» (asylum shopping)⁷⁰ και η εξάλειψη του φαινομένου των «προσφύγων σε τροχιά» (refugees in orbit)⁷¹, αφετέρου δε, η μείωση του διοικητικού και πολιτικού βάρους της εξέτασης των αιτημάτων ασύλου από τα κράτη μέλη.

3.3.3 Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1993)

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση ή ΣΣΕ), αποτελεί την ιδρυτική συνθήκη της ΕΕ, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993 και περιέλαβε για πρώτη φορά τα θέματα ασύλου στις πολιτικές ενωσιακής αρμοδιότητας, καθώς και στα «ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος», εντάσσοντάς τα στον «τρίτο πυλώνα», στον Τομέα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, διατηρώντας, ωστόσο, τον διακυβερνητικό χαρακτήρα της συνεργασίας των κρατών μελών.⁷² Η πολιτική για το άσυλο παραμένει θέμα εθνικής αρμοδιότητας, ενώ η Ένωση προσφέρει εποπτεία και ασφάλεια σε ένα υπερεθνικό πλαίσιο.

3.3.4 Τα Ψηφίσματα του Λονδίνου (1992)

Τα Ψηφίσματα του Λονδίνου, που υπεγράφησαν στην ομώνυμη πόλη στις 30 Νοεμβρίου και 1η Δεκεμβρίου 1992, αναφέρονται στις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να χαρακτηριστεί μια αίτηση ασύλου προδήλως αβάσιμη ή καταχρηστική,⁷³ στις συνθήκες αποτελεσματικής προστασίας των προσφύγων στις

⁷⁰ Με τον όρο «άγρα ασύλου» (asylum shopping) περιγράφεται η πρακτική ενός αλλοδαπού να ζητάει άσυλο σε μια χώρα της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας και μετά την απόρριψή της να υποβάλλει αίτηση ασύλου σε άλλη χώρα προκειμένου να παραταθεί η διαμονή του στην Ευρώπη. Η πρακτική αυτή των πολλαπλών αιτημάτων θεωρήθηκε ότι ενισχύθηκε μετά την κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα των κρατών που μετείχαν στη ζώνη Σένγκεν. Με τη θέσπιση δεσμευτικών κριτηρίων για το υπεύθυνο κράτος μέλος επιδιώχθηκε η παρεμπόδιση της αναζήτησης του ευνοϊκότερου κράτους υποδοχής από τους αιτούντες άσυλο όταν αυτοί υποβάλλουν πολλαπλές αιτήσεις.

⁷¹ Με τον όρο «προσφύγων σε τροχιά» (refugees in orbit) περιγράφεται η πρακτική των αιτούντων άσυλο που μετακινούνται από χώρα σε χώρα με αποτέλεσμα το αίτημά τους για άσυλο είτε να αξιολογείται πολλές φορές σε διάφορες χώρες, είτε να μην εξετάζεται καθόλου και οι ίδιοι να παραμένουν εσαεί στο έδαφος της Ένωσης

⁷² Bačić Nika, Asylum policy in Europe-The competences of the European Union and the inefficiency of the Dublin System, CYELP 8/2012, p.46.

⁷³ The Resolution on Manifestly Unfounded Applications for Asylum.

τρίτες χώρες υποδοχής, τις οποίες διασχίζουν οι αιτούντες άσυλο πριν φτάσουν στην Ευρώπη,⁷⁴ καθώς και στα κριτήρια βάσει των οποίων διαπιστώνεται με βεβαιότητα και με αντικειμενικό τρόπο ότι μια χώρα δεν «παράγει πρόσφυγες».⁷⁵

Τα Ψηφίσματα του Λονδίνου δεν αποτελούν νομικά δεσμευτικά κείμενα ωστόσο εφαρμόζονται τόσο από τα κράτη-μέλη της ΕΕ όσο και από άλλα κράτη της διεθνούς κοινότητας⁷⁶.

3.3.5 Άλλα Ψηφίσματα και Συστάσεις της ΕΕ

Το έτος 1994 και 1995, υπεγράφησαν δυο Συστάσεις που αφορούν σε συμφωνίες επανεισδοχής, οι οποίες ρυθμίζουν τα ζητήματα απομάκρυνσης από τον ευρωπαϊκό χώρο, όσων ατόμων τα αιτήματα ασύλου τους εξετάστηκαν και οι ισχυρισμοί τους απορρίφθηκαν ή κρίθηκαν αβάσιμοι.

Κατά την περίοδο 1993 έως 1996 οι Ευρωπαίοι υπουργοί έλαβαν μια σειρά από μέτρα για την «ισότιμη κατανομή βαρών», με γνώμονα την αρχή της αλληλεγγύης, ρυθμίζοντας ζητήματα που αφορούν στην μαζική εισροή προσφύγων στον ευρωπαϊκό χώρο. Επίσης, το Συμβούλιο Υπουργών τον Ιούνιο του 1995 ενέκρινε ψήφισμα για τις ελάχιστες δικαστικές εγγυήσεις⁷⁷ σύμφωνα με το οποίο διασφαλίζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της διαδικασίας εξέτασης του αιτήματος ασύλου. Τον Μάρτιο του 1996 υιοθετήθηκε Κοινή Θέση⁷⁸ για την εναρμονισμένη εφαρμογή του όρου «πρόσφυγας».

3.3.6 Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997)

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ⁷⁹, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαΐου 1999, έθεσε τα θεμέλια για την εγκαθίδρυση του ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και

⁷⁴ The Resolution on the Harmonised Approach to Questions Concerning Host Third Countries.

⁷⁵ The Conclusions on Countries in which there is no Serious Risk of Persecution define the concept of the “safe country of origin”.

⁷⁶ UNHCR Tool Box 1 on EU asylum matters, The Fundamentals ,UNHCR Brussels, November 2003, σελ 87.

⁷⁷ The Resolution on minimum guarantees for asylum procedures.

⁷⁸ Joint Position regarding a consistent application of the definition of refugees in the 1951 Refugee Convention: η κοινή θέση δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα.

⁷⁹ Towards a Common European Asylum System, -A View from UNHCR-, Damtew Dessalegne, Senior Policy Officer of UNHCR Bureau for Europe.

δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην Συνθήκη του Άμστερνταμ, η πολιτική του ασύλου και της μετανάστευσης, η οποία στη Συνθήκη του Μάαστριχτ υπαγόταν στον τρίτο πυλώνα, «κοινοτικοποιήθηκε», δηλαδή μεταπήδησε στον Πρώτο πυλώνα της Ένωσης και από εθνική υπόθεση γίνεται υπερεθνική.⁸⁰ Τα θέματα ασύλου και μετανάστευσης είναι πλέον στην κοινή αρμοδιότητα και ευθύνη των κρατών μελών και της Ένωσης.⁸¹

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ τα κράτη-μέλη δεσμεύονται να αναπτύξουν Κοινή Μεταναστευτική Πολιτική και Πολιτική Ασύλου μέσα σε χρονικό διάστημα πέντε (5) ετών. Σύμφωνα με το άρθρο 63 της Συνθήκης, η εναρμονισμένη πολιτική για το άσυλο θα πρέπει να περιλαμβάνει: ελάχιστες εγγυήσεις όσον αφορά τις διαδικασίες του ασύλου (ταχύρρυθμες διαδικασίες στα σύνορα κ.λ.π.), ελάχιστα κοινά κριτήρια για την ερμηνεία του ορισμού του πρόσφυγα και για την παροχή προσωρινής προστασίας σε εκτοπισμένα άτομα από τρίτες χώρες, ελάχιστες εγγυήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο και ορισμό του κράτους που θα είναι υπεύθυνο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου.

3.3.7 Η Σύνοδος του Τάμπερε (1999)

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, κατά την ειδική σύνοδο που πραγματοποίησε στο Τάμπερε της Φινλανδίας στις 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, συμφώνησε στην υιοθέτηση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ), που θα βασίζεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951, ταυτόχρονα δε, θα σέβεται τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει τα κράτη μέλη έναντι του διεθνούς δικαίου, επιβεβαιώνοντας τον απόλυτο σεβασμό στο δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να ζητά άσυλο.⁸²

Για τη δημιουργία ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου, η Διάσκεψη υιοθέτησε, σε μια πρώτη φάση (1999-2005), την εναρμόνιση των νομοθεσιών των

⁸⁰ Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ τα ζητήματα του ασύλου, της μετανάστευσης καθώς και άλλα θέματα που σχετίζονται με την ελεύθερη μετακίνηση των ατόμων, εντάσσονται στον Τρίτο πυλώνα υπό τον τίτλο «Βίζα, Άσυλο, Μετανάστευση και Άλλες Πολιτικές σχετικά με την Ελεύθερη Κυκλοφορία των Ατόμων» ο οποίος περιλαμβάνει την συνεργασία σε αστυνομικά και δικαστικά θέματα για την καταπολέμηση του εγκλήματος, στα πλαίσια της δημιουργίας ενός χώρου ασφαλείας και δικαιοσύνης για όλους.

⁸¹ Σαμπατάκου Ελένη –Ανδριανή, (2010), Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα. Παπαζήσης, σελ. 214-215.

⁸² Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε, 15-16/10/1999

κρατών μελών σχετικά με το άσυλο, σε βάση κοινών ελάχιστων κανόνων,⁸³ ενώ σε δεύτερη φάση (2006-2014), προέβλεπε την εγκαθίδρυση κοινής διαδικασίας ασύλου διαδικασία ασύλου και ενός πλαισίου όπου χορηγείται άσυλο ή επικουρική προστασία με ίσα κριτήρια για όλη την Ένωση.⁸⁴

3.3.8 Το Πρόγραμμα της Χάγης (2004-2009)

Το Πρόγραμμα της Χάγης εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 4^{ης} και 5^{ης} Νοεμβρίου 2004 και αφορούσε στην περίοδο 2004-2009. Υιοθετώντας τις νέες πολιτικές της Ένωσης για την περαιτέρω ενίσχυση του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, το Πρόγραμμα της Χάγης περιελάμβανε τον καθορισμό μιας ισόρροπης αντιμετώπισης της μετανάστευσης και τη θέσπιση κοινής διαδικασίας σε θέματα ασύλου, ενώ υπογράμμισε την σημασία της συνεργασίας της ΕΕ με τρίτες χώρες και της ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου συστήματος ελέγχου των συνόρων.⁸⁵ Με το πρόγραμμα της Χάγης ολοκληρώνεται η πρώτη φάση για το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου.

Κοινός στόχος του ΚΕΣΑ και στα δύο προγράμματα (Τάμπερε, Χάγη) είναι η παροχή αρωγής σε εκείνα τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν σημαντικές πιέσεις στα εθνικά τους συστήματα ασύλου λόγω ιδίως της γεωγραφικής τους θέσης. *«Σύμφωνα με την αρχή της αλληλεγγύης, η ΕΕ είναι υπεύθυνη για την εύρεση λύσης στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα κράτη μέλη».*⁸⁶

Η αρχή της αλληλεγγύης διαποτίζει όλο το πνεύμα της κοινής πολιτικής για το Άσυλο, παίρνει δε τη μορφή έμπρακτης βοήθειας των υπολοίπων κρατών προς το κράτος που αντιμετωπίζει πρόβλημα στη διαδικασία εφαρμογής του κανονιστικού πλαισίου και των

⁸³Το δίκαιο που δημιουργείται στην πρώτη φάση του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου και αναδιατυπώθηκε στη συνέχεια, είναι το εξής: οδηγία για τις διαδικασίες του ασύλου, οδηγία για τις συνθήκες υποδοχής, οδηγία για την αναγνώριση, κανονισμός του Δουβλίνου και κανονισμός EURODAC (Toscano, 2013,σελ. 10-11). Βλ. επίσης, Καλαβρός-Γεωργόπουλος, 2013, σελ.83.

⁸⁴ UNHCR Tool Box 1 on EU asylum matters, The Fundamentals ,UNHCR Brussels, November 2003, σελ. 101

⁸⁵ Collett E., The European Union's Stockholm Program: Less ambition on immigration and asylum, but more detailed plan, January 2010, διαθέσιμο σε <http://www.migrationpolicy.org/article/european-unions-stockholm-program-less-ambition-immigration-and-asylum-more-detailed-plans>.

⁸⁶ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2008, σελ. 7

διαδικασιών για το Άσυλο, ειδικά αυτών που αντιμετωπίζουν πιέσεις από την αύξηση των μεικτών μεταναστευτικών ροών.⁸⁷

3.3.9 Η Συνθήκη της Λισσαβόνας (2007)

Η Συνθήκη της Λισσαβόνας, η οποία υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 2007 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009, είχε ως στόχο τη δημιουργία ενός κοινού συστήματος για το άσυλο και τη μετανάστευση που θα περιλαμβάνει ενιαίο καθεστώς και ενιαίες διαδικασίες ασύλου.

Στο άρθρο 78 της Συνθήκης Λειτουργίας της ΕΕ (ΣΛΕΕ) προβλέπεται η ανάπτυξη κοινής πολιτικής στους τομείς του ασύλου, όπως επίσης και της επικουρικής προστασίας και της προσωρινής προστασίας, βασιζόμενη σε κοινές διαδικασίες (*χορήγηση και ανάκληση του ενιαίου καθεστώτος ασύλου ή επικουρικής προστασίας*), σε κοινά κριτήρια και μηχανισμούς (*καθορισμός του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου ή επικουρικής προστασίας*), αλλά και σε κοινές προδιαγραφές (*προϋποθέσεις υποδοχής αιτούντων άσυλο ή επικουρικής προστασίας*).

Η Συνθήκη της Λισσαβόνας εισήγαγε μεγάλες αλλαγές στον τομέα του ασύλου, όπως:⁸⁸ Η αναγωγή των μέτρων σχετικά με το άσυλο σε κοινή πολιτική των κρατών, η εισαγωγή κοινών προτύπων για το άσυλο και τις διαδικασίες αυτού, η αρχή της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών, ως θεμέλιος λίθος της κοινής πολιτικής για το άσυλο, η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ ο νομικά δεμειτικός χαρακτήρας του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και της Σύμβασης της Γενεύης.

3.3.10 Άλλοι σημαντικοί σταθμοί του ΚΕΣΑ

Το έτος 2000 με απόφαση του Συμβουλίου δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσφύγων, ως ένα μέσο επικουρικότητας, με σκοπό τη χρηματοδότηση των απαραίτητων δράσεων που αναλαμβάνουν τα κράτη για την υποδοχή και υποστήριξη των αιτούντων άσυλο ή διεθνή προστασία.⁸⁹

⁸⁷ Κανονισμός 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου.

⁸⁸ Toscano, F. (2013). The Second Phase of the Common European Asylum System: A Step Forward in the Protection of Asylum Seekers? Institute for European Studies. Vrije Universiteit Brussel. 7. p. 12.

⁸⁹ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 28ης Σεπτεμβρίου 2000 για τη δημιουργία Ευρωπαϊκού Ταμείου για τους Πρόσφυγες (2000/596/ΕΚ) Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 252/1.

Επίσης, το 2010 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Στήριξης Ασύλου (EASO),⁹⁰ με έδρα τη Βαλέτα της Μάλτας, με στόχο την καλύτερη εφαρμογή του ΚΕΣΑ από τα κράτη μέλη και την υποβοήθηση της συνεργασίας σε θέματα ασύλου, υποδοχής και μετεγκατάστασης μέσω της επιχειρησιακής υποστήριξης, χωρίς να έχει ωστόσο σημαντικές αρμοδιότητες πρωτοβουλίας.

Έτι περαιτέρω, ενισχύθηκε σημαντικά ο ρόλος του Δικαστηρίου της ΕΕ με τις υποθέσεις ασύλου καθώς δίδεται η δυνατότητα σε όλα τα δικαστήρια των κρατών μελών (συμπεριλαμβανομένων και αυτών που κρίνουν σε πρώτο βαθμό) να αποστέλλουν προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ για υποθέσεις που εμπίπτουν στο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης δίνοντας έτσι έναυσμα για την παραγωγή εκτεταμένης νομολογίας στο τομέα του ασύλου.⁹¹

3.4 Τα σημαντικότερα νομοθετικά κείμενα του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ)

Στα πλαίσια του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ) έχουν εκδοθεί αρκετά νομοθετικά κείμενα (Κανονισμοί- Οδηγίες -Παράγωγο δίκαιο της ΕΕ) που ρυθμίζουν κατά ειδικότερο τρόπο ζητήματα ασύλου. Τα κείμενα αυτά που εκδόθηκαν κατά την α' φάση του ΚΕΣΑ αποτέλεσαν την πρώτη «γενιά» νομοθετημάτων, ενώ πολλά έχουν πλέον αντικατασταθεί με νεότερα προκειμένου να ανταποκριθούν στις συνεχείς εξελίξεις στον τομέα της μετανάστευσης με την εισροή μεγάλων και έντονων μεταναστευτικών ροών στα κράτη μέλη της ΕΕ.

Όπως προκύπτει και από το πνεύμα των ίδιων των ανακοινώσεων της ΕΕ, υφίστανται τρεις βασικές κατηγορίες οδηγιών: i) οδηγίες για την αναγνώριση που προσδιορίζουν τους όρους για τη χορήγηση διεθνούς προστασίας ii) οδηγίες που αναφέρονται και ρυθμίζουν τις διαδικασίες ασύλου, ορίζουν δηλαδή κανόνες για το σύνολο της διαδικασίας υποβολής αίτησης ασύλου και iii) οδηγίες που αφορούν στις συνθήκες υποδοχής και εστιάζουν στην πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στις συνθήκες υποδοχής κατά το διάστημα που αναμένουν την εξέταση της αίτησής τους.

⁹⁰ Regulation EU No 439/2010 of the European Parliament and of the Council establishing a European Asylum Support Office, Official Journal of the European Union L 132/11.

⁹¹ Sy Sarah, Asylum Policy, 1/2017, διαθέσιμο σε [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051202/04A_FT\(2013\)051202_EL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051202/04A_FT(2013)051202_EL.pdf).

Η αναδιατύπωση του περιεχομένου των πρώτων οδηγιών που εκδόθηκαν στα πλαίσια της Α΄ φάσης του ΚΕΣΑ, έγινε το 2013 – εξαίρεση η Οδηγία για την αναγνώριση η οποία αναδιατυπώθηκε το 2011- έτσι ώστε να συμβαδίζει με το περιεχόμενο του νέου Κανονισμού του Δουβλίνου ΙΙΙ που είχε καταρτιστεί την ίδια περίοδο. Σκοπός της αναδιατύπωσης ήταν η δημιουργία ενός συνεκτικού συστήματος αλλά και η αποφυγή των αποκλίσεων στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές περί ασύλου⁹² καθώς αποσαφηνίστηκαν όροι και εξειδικεύτηκαν διαδικασίες.

Από τα κείμενα που έχουν εκδοθεί στο πλαίσιο της νομοθετικής εναρμόνισης του ΚΕΣΑ τα πιο σημαντικά- ενδεικτικά και όχι περιοριστικά- είναι τα εξής:⁹³

3.4.1 Η Οδηγία για την Αναγνώριση (2011/95/ΕΚ αναδιατύπωση)

Η Οδηγία 2011/95/ΕΕ⁹⁴ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, που αποτελεί τη βάση του ΚΕΣΑ, έχει ως αντικείμενο: α) τη θέσπιση απαιτήσεων - προϋποθέσεων για την αναγνώριση υπηκόων τρίτων χωρών ή απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας (ήτοι, ως προσφύγων ή ως δικαιούχων επικουρικής προστασίας), β) τη θέσπιση ενός ενιαίου καθεστώτος για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και γ) τη ρύθμιση του περιεχομένου της παρεχόμενης προστασίας. Η Οδηγία αυτή αναδιατυπώνει την από 21/12/2013 προγενέστερη Οδηγία 2004/83/ΕΚ⁶, χωρίς να μεταβάλλει άρδην όσα ίσχυαν υπό το καθεστώς εκείνης. Μάλιστα, πολλές από τις αποφάσεις του ΔΕΕ, ερμηνεύουν κυρίως έννοιες της Οδηγίας 2004/83/ΕΚ, οι οποίες απαντώνται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο και την ίδια διατύπωση και στη νέα Οδηγία 2011/95/ΕΕ.

Σημειώνεται ότι με την Οδηγία 2004/83/ΕΚ εισήχθη για πρώτη φορά στο ενωσιακό δίκαιο η έννοια της «επικουρικής προστασίας» που είχε ήδη εμφανισθεί στο προσφυγικό δίκαιο, η οποία συνιστά μία εναλλακτική μορφή διεθνούς προστασίας για όσους δεν πληρούν τα κριτήρια της Γενεύης.

⁹² Ευρωπαϊκή Ένωση, Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014, σελ. 4-8.

⁹³ Toscano, F. (2013). The Second Phase of the Common European Asylum System: A Step Forward in the Protection of Asylum Seekers? Institute for European Studies. Vrije Universiteit Brussel. 7. p. 10-11.

⁹⁴ Η Οδηγία αντικατέστησε την Οδηγία 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους.

3.4.2 Η Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου (2013/32/ΕΚ αναδιατύπωση)

Η Οδηγία 2013/32/ΕΕ⁹⁵ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, ορίζει τις σχετικές διαδικασίες χορήγησης και ανάκλησης του καθεστώτος των προσφύγων. Αυτή η οδηγία ορίζει την αρχή και το τέλος της ιδιότητας του πρόσφυγα και του δικαιούχου επικουρικής προστασίας, όπως και την έννοια της ασφαλούς χώρας προέλευσης και ασφαλούς τρίτης χώρας.

3.4.3 Η Οδηγία για τις Συνθήκες Υποδοχής (2013/33/ΕΕ αναδιατύπωση)

Η Οδηγία 2013/33/ΕΕ⁹⁶ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, καθορίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις για την προστασία των αιτούντων άσυλο, όπως ένα οργανωμένο σύστημα πληροφοριών για τη διαμονή, την ελεύθερη κυκλοφορία, την απασχόληση και την εκπαίδευση.

3.4.4 Η Οδηγία για προσωρινή προστασία (2001/55/ΕΚ)

Η Οδηγία 2001/55/ΕΚ σχετικά με τα ελάχιστα κριτήρια για το καθεστώς προσωρινής προστασίας σε περιπτώσεις μαζικής άφιξης εκτοπισμένων ατόμων⁹⁷ υιοθετήθηκε μετά τον πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία και τη κρίση στο Κοσσυφοπέδιο το 1999, γεγονότα που προκάλεσαν τον ξεριζωμό χιλιάδων ανθρώπων στην Ευρώπη.

Σκοπός της εν λόγω Οδηγίας είναι να θεσπίσει ελάχιστες προδιαγραφές παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων από τρίτες χώρες, οι οποίοι δεν μπορούν να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής τους και να επιδιώξει τη δίκαιη κατανομή των βαρών μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά την υποδοχή και την αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτών των ατόμων.

⁹⁵ Η Οδηγία αντικατέστησε την προηγούμενη Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου, της 1ης Δεκεμβρίου 2005, σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα. Η Οδηγία αυτή είχε μεταφερθεί στο ελληνικό δίκαιο με το π.δ. 113/2013.

⁹⁶ Η Οδηγία αυτή αντικατέστησε την Οδηγία 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 2003, σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη. Η Οδηγία αυτή είχε μεταφερθεί στο ελληνικό δίκαιο με το π.δ. 220/2007.

⁹⁷ Η Οδηγία αυτή έχει ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο με το π.δ. 80/2006. Η προσωρινή προστασία αποτελεί μία ειδική μεταβατική προστασία και όχι συμπληρωματική της σύμβασης της Γενεύης του 1951 όπως είναι η επικουρική προστασία, η οποία ρυθμίζεται με την Οδηγία 2011/95/ΕΕ.

Ως προσωρινή προστασία εννοείται μια διαδικασία με έκτακτο χαρακτήρα διάρκειας ενός (1) έτους, που εξασφαλίζει, άμεση και προσωρινή προστασία σε αυτά τα άτομα, ιδίως αν υπάρχει κίνδυνος το σύστημα ασύλου να μην μπορεί να αντιμετωπίσει αυτή την εισροή χωρίς αρνητικές συνέπειες για την καλή λειτουργία του.

3.4.5 Ο Κανονισμός του Δουβλίνου III (604/2013)

Ο Κανονισμός του Δουβλίνου 604/2013 (Δουβλίνο III)⁹⁸ κατέχει κυρίαρχη θέση στη διαμόρφωση του ΚΕΣΑ, καθώς ορίζει ποιο κράτος είναι υπεύθυνο να εξετάσει την αίτηση για άσυλο ή διεθνή προστασία, ώστε να αποτρέπεται η κατάχρηση των διαδικασιών ασύλου. Αρχικά το Σύστημα του Δουβλίνου (Dublin System), περιελάμβανε τη Σύμβαση του Δουβλίνου (1990), ένα κείμενο διεθνούς δικαίου το οποίο είχαν συνυπογράψει τα κράτη μέλη, χωρίς όμως να αποτελεί τμήμα του Κοινοτικού κεκτημένου. Στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό Δουβλίνο II (αριθ. 343/2003)⁹⁹, που ενσωμάτωσε τη Σύμβαση στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη και εν τέλει από τον Κανονισμό Δουβλίνο III (αριθ. 604/2013).

Ειδικότερα, ο Κανονισμός του Δουβλίνου θέτει ένα μηχανισμό και μια ιεραρχία κριτηρίων για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο να εξετάσει μία αίτηση ασύλου¹⁰⁰. Ο βασικός κανόνας που εγκαθιδρύει ο Κανονισμός είναι ότι υπεύθυνο κράτος για την εξέταση του αιτήματος ασύλου τίθεται *“το κράτος μέλος που διαδραμάτισε τον μεγαλύτερο ρόλο στην είσοδο ή διαμονή του αιτούντος στην ΕΕ”*. Τα σημαντικότερα κριτήρια – κατά ιεραρχική σειρά- για τον καθορισμό της ευθύνης είναι, α) οικογενειακοί λόγοι¹⁰¹ β) η πρόσφατη κατοχή θεώρησης ή άδειας παραμονής σε ένα

⁹⁸ Πρόκειται για τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (αναδιאτύπωση).

⁹⁹ Πρόκειται για τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου της 18ης Φεβρουαρίου 2003 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας.

¹⁰⁰ Schneider, J.- Angenendt S.- Engler M., European Refugee Policy- Pathways to Fairer Burden-Sharing, Stiftung Wissenschaft und Politik - German Institute for International and Security Affairs, November 2013, p.3.

¹⁰¹ Ιδιαίτερο ρόλο στη διαδικασία που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό κατείχαν δύο ρήτρες διακριτικής ευχέρειας: η ανθρωπιστική ρήτρα (humanitarian clause) και η ρήτρα κυριαρχίας (sovereignty clause). Οι

κράτος μέλος, και γ) το κατά πόσον ο αιτών εισήλθε παράνομα ή νόμιμα στην ΕΕ¹⁰². Επιπρόσθετα, ο Κανονισμός του Δουβλίνου τηρεί τις διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ.¹⁰³

Ο σκοπός του Κανονισμού ήταν η επίτευξη ενός γρήγορου τρόπου εξέτασης αιτημάτων ασύλου από το κράτος που έχει την αρμοδιότητα, ώστε να αποκλείεται η πιθανότητα πολλαπλών αιτήσεων και να αποφευχθούν τα φαινόμενα της «άγρας ασύλου» (asylum shopping) και των «προσφύγων σε τροχιά» (refugees in orbit)¹⁰⁴. Ωστόσο, ο Κανονισμός του Δουβλίνου δεν διευθετεί τον επιμερισμό των ευθυνών των κρατών-μελών στη διαδικασία απονομής ασύλου, γι' αυτό το λόγο αναζητείται περαιτέρω τρόπος δίκαιου επιμερισμού αυτού του βάρους (Burden sharing), καθώς τα κράτη που ανήκουν στην περιφέρεια της ΕΕ, επιβαρύνονται περισσότερο.

3.4.6 Ο Κανονισμός EURODAC (604/2013)

Ο Κανονισμός EURODAC (604/2013)¹⁰⁵ που θεσπίστηκε ως μέσο για την υλοποίηση του Κανονισμού του Δουβλίνου, έχει σκοπό τη σύγκριση των δακτυλικών αποτυπωμάτων προκειμένου να εφαρμοστεί αποτελεσματικά η Σύμβαση του Δουβλίνου σχετικά με το κράτος που είναι υπεύθυνο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου.

Ειδικότερα, ο Κανονισμός Eurodac αποτελεί μια ηλεκτρονική βάση για την τακτοποίηση, αντιπαραβολή και διαβίβαση δακτυλικών αποτυπωμάτων, που επιτρέπει

ρήτρες αυτές έδιναν τη δυνατότητα στο κράτος μέλος να εξετάσει την αίτηση ασύλου που υποβάλλεται ενώπιον του ακόμη και εάν δεν είναι το υπεύθυνο κράτος βάσει του Κανονισμού.

¹⁰² Ευρωπαϊκή Ένωση, Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2014, σελ. 7.

¹⁰³ Γιώτη-Παπαδάκη Όλγα, (2012), Η σταδιακή διαμόρφωση της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης, Τόμος III, αριθμός I, σελ. 18.

¹⁰⁴ “Refugees in orbit” και “Asylum shopping”: άτομα που υποβάλλουν αιτήσεις ασύλου οι οποίες δεν εξετάζονται επί της ουσίας τους από κανένα κράτος μέλος γιατί κανένα δεν αναγνωρίζει την αρμοδιότητα.

¹⁰⁵ Πρόκειται για τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 603/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τη θέσπιση του Eurodac για την αντιπαραβολή των δακτυλικών αποτυπωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης του Δουβλίνου (αναδιατύπωση).

τη διαπίστωση της ταυτότητας των αιτούντων άσυλο και των προσώπων που συλλαμβάνονται για παράνομη διάβαση των εξωτερικών συνόρων της Κοινότητας, με την αντιπαραβολή των δακτυλικών τους αποτυπωμάτων, εφαρμοζόμενο για άτομα ηλικίας 14 ετών και άνω. Με τον τρόπο αυτό τα κράτη μέλη μπορούν να καθορίσουν άμεσα σε ποια χώρα εισήλθε για πρώτη φορά ο αιτών άσυλο και επομένως είναι υπεύθυνη για την επεξεργασία του αιτήματος ασύλου και να μεταφέρουν τον αιτούντα άσυλο στη χώρα αυτή.

3.4.7 Άλλες σημαντικές Οδηγίες

Αξίζει επίσης να αναφερθούν η Οδηγία επιστροφής 2008/115/EK και η Οδηγία Οικογενειακής Επανένωσης 2006/86/EK καθώς και η Οδηγία 2001/55/EK «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων και μέτρα για τη δίκαιη κατανομή των βαρών μεταξύ των κρατών μελών» όσον αφορά στην υποδοχή και την αντιμετώπιση των συνεπειών της υποδοχής αυτών των ατόμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

4.1 Εισαγωγή

Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης- μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα- ξεκίνησαν σταδιακά να ασχολούνται με την από κοινού διαμόρφωση πολιτικών σε θέματα μετανάστευσης και ασύλου, στα μέσα και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, καθώς ο τομέας δεν αποτελούσε εξαρχής κοινοτική αρμοδιότητα.¹⁰⁶

Η ραγδαία αύξηση των αιτούντων άσυλο, η οποία παρατηρήθηκε κατά την τελευταία 25ετία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιμετωπίστηκε με τη σταδιακή εγκαθίδρυση ενός κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος για το άσυλο (Κ.Ε.Σ.Α.) και συνοδεύτηκε με προσπάθειες για σύμμετρη κατανομή των σχετικών βαρών στα κράτη μέλη.

¹⁰⁶ I. Παπαγεωργίου, «Ο εξευρωπαϊσμός των πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου: από την κοινοτικοποίηση στη συλλογική επίβλεψη;», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 40, Ιούλιος 2013, σελ. 79-94.

Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών μετατράπηκε, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, σε χώρα υποδοχής τους. Οι λόγοι που συνέβαλαν σε αυτή τη μεταβολή είναι ποικίλοι, ωστόσο ως κυριότεροι επισημαίνονται η γεωγραφική θέση της χώρας, η κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, αλλά και το γεγονός ότι ήταν το μοναδικό κράτος στη Βαλκανική χερσόνησο που αποτελούσε μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην Ελλάδα η μεταναστευτική πολιτική πήρε διαστάσεις εθνικού προβλήματος λόγω της αθρόας έλευσης μεταναστών και προσφύγων καθώς η χώρα βρέθηκε μάλλον απροετοίμαστη από άποψη νομικού και θεσμικού πλαισίου για να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί τα πολύπλοκα ζητήματα της μετανάστευσης και του ασύλου τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε ευρωπαϊκό, αφού η μεταναστευτική πολιτική είναι ένα από τα κύρια ζητήματα που απασχολεί την Ευρωπαϊκή Ένωση τα τελευταία χρόνια.

4.2 Η εθνική πολιτική για το άσυλο και τη μετανάστευση στην Ελλάδα

Η πολιτική ασύλου κάθε χώρας υποδοχής αποτελεί συνιστώσα ποικίλων παραμέτρων καθώς προσδιορίζεται από κανόνες διεθνούς δικαίου και διεθνών υποχρεώσεων, από ηθικούς κανόνες αλλά και πολιτικές σκοπιμότητες. Σε κάθε περίπτωση, το έθνος-κράτος είναι αυτό που αποφασίζει σε τελικό βαθμό και εξατομικευμένη βάση για την αναγνώριση ή την απόρριψη της αίτησης ασύλου βάσει του κυριαρχικού του δικαιώματος να καθορίζει ποιος θα εισέρχεται και θα διαμένει στην επικράτειά του, σύμφωνα με πάγια αρχή του διεθνούς δικαίου.

Η εξέλιξη και η διαμόρφωση της πολιτικής ασύλου στην Ελλάδα ακολουθεί χρονικά αυτή της μεταναστευτικής πολιτικής. Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. Γερμανία ή Μεγάλη Βρετανία), που είχαν παράδοση υποδοχής και εγκατάστασης προσφύγων καθώς δέχτηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ένα μεγάλο κύμα προσφύγων και μεταναστών, στην Ελλάδα, μέχρι τη δεκαετία του 1990, οι αιτούντες άσυλο και οι μετανάστες δεν υπήρξαν βασικό ζήτημα στον δημόσιο διάλογο,¹⁰⁷ καθώς ο μικρός αριθμός τους συνέβαλλε στην έλλειψη σχετικού ενδιαφέροντος.

¹⁰⁷ A. Skodras - N. Sitaropoulos, «Why Greece is not a safe country host for refugees», *International Journal of Refugee Law*, τόμ. 16, αρ. 1, 2004, σ. 49.

Το ελληνικό κράτος, οικοδομημένο από την ίδρυση του στη λογική της ομοιογενούς εθνικής ταυτότητας των κατοίκων του, απέτρεπε τη μετανάστευση και δεν ενθάρρυνε την παρουσία αλλοδαπών λόγω των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών του, με συνέπεια την ανυπαρξία συγκροτημένης εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής και την απουσία οργανωμένου συστήματος ασύλου και πλαισίου προστασίας για τους πρόσφυγες.¹⁰⁸

Τη δεκαετία του '90, η αναπάντεχη μετατροπή της Ελλάδας σε χώρα προορισμού μεταναστών - κυρίως από την Αλβανία και άλλες βαλκανικές χώρες, την έφερε αντιμέτωπη με το ζήτημα της υποδοχής και ενσωμάτωσής τους, γεγονός που αποτυπώνεται ξεκάθαρα στην εξελικτική πορεία της νομοθεσίας σχετικά με τους αλλοδαπούς. Μέχρι το έτος 1991 παρατηρείται περιορισμένη νομοθετική αντιμετώπιση στα θέματα ασύλου και μετανάστευσης στην Ελλάδα καθώς η νομοθεσία για τη μετανάστευση στηριζόταν σε ένα νόμο του μεσοπολέμου,¹⁰⁹ το Ν.4310/1929.¹¹⁰ Η παντελής σχεδόν απουσία αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, μέχρι εκείνη τη χρονική περίοδο, υπαγόρευε τη συνειδητή επιλογή του κράτους να αγνοεί διαχρονικά την νομιμότητα ή μη της παραμονής τους στο ελληνικό έδαφος.

Η μαζική εισροή -κυρίως παράτυπων- μεταναστών στη χώρα στις αρχές της δεκαετίας του 90', λόγω της κατάρρευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων, δημιούργησε την ανάγκη ενός νέου νομοθετικού πλαισίου. Ο Ν.1975/1991¹¹¹ -ο οποίος αντικατέστησε τον προγενέστερο Ν.4310/1929 και κατήργησε τις αναχρονιστικές διατάξεις του- είναι η αφετηρία του σύγχρονου ελληνικού δικαίου αλλοδαπών και αποτελεί το πρώτο

¹⁰⁸ Ι. Παπαγεωργίου, «Ο εξευρωπαϊσμός των πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου: από την κοινοτικοποίηση στη συλλογική επίβλεψη», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 40, Ιούλιος 2013, σελ. 79-94.

¹⁰⁹ Γεώργιας Κ., (2007), Μετανάστευση και Κοινωνική Συνοχή, Αθήνα, Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σελ.61.

¹¹⁰ Ο νόμος αυτός τιτλοφορούνταν «Περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων, απελάσεων και εκτοπίσεων» και επί της ουσίας περιοριζόταν στη ρύθμιση της μαζικής άφιξης των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Αντικατέστησε τον πρώτο νόμο 3275/1925 «περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι», ο οποίος ψηφίστηκε το 1925 και ίσχυσε μόλις δύο χρόνια: από το 1927 που κυρώθηκε έως το 1929 (INE / ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ, 2003, σ. 92 & INE / ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ, 2004, σ.10).

¹¹¹ Νόμος 1975/1991, «Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 184 της 04.12.1991

νομοθετικό εγχείρημα για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και των επιπτώσεων των μεγάλων γεωπολιτικών ανακατατάξεων στα κράτη της ανατολικής Ευρώπης. Ο νέος νόμος ακολούθησε σε πολλά σημεία τη γενικότερη πολιτική στάση των κρατών της Ε.Ε. για έλεγχο της μετανάστευσης και έδωσε έμφαση στην αποτροπή και την καταστολή της παράνομης εισόδου θεσπίζοντας για πρώτη φορά τη διοικητική απέλαση αλλοδαπών¹¹² και καθιερώνοντας λεπτομερέστερους κανόνες για τις διαδικασίες χορήγησης ασύλου. Με το Ν.1975/1991 επιδιώκεται από το Ελληνικό κράτος «...μια συστηματική παρέμβαση στο τομέα της μεταναστευτικής πολιτικής».¹¹³

Ο νόμος αυτός χαρακτηρίστηκε «δρακόντειος»¹¹⁴ λόγω των εξουθενωτικών περιορισμών που έθετε στην είσοδο και παραμονή των αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια και αποτέλεσε αντικείμενο σφοδρής κριτικής, καθώς υιοθετούσε μια αμυντική και αποτρεπτική μεταναστευτική πολιτική, όμοια των εξελίξεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο,¹¹⁵ ως προς την αυστηρότητα σε θέματα εισόδου για τους μη ευρωπαίους πολίτες, με έντονο κατασταλτικό χαρακτήρα και με έμφαση κυρίως στα μέτρα αστυνόμευσης¹¹⁶. Μέχρι το 1997 οι διοικητικές απελάσεις των παράνομων αλλοδαπών -ιδίως προς τις βαλκανικές χώρες- αποτελούσαν το βασικό εργαλείο μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας.

Στη συνέχεια, με το Ν.2452/1996,¹¹⁷ ο οποίος τροποποίησε τον προηγούμενο, επιχειρήθηκε, μεταξύ άλλων, η ρύθμιση ζητημάτων ασύλου και προσφύγων στα πλαίσια δημιουργίας ενός πιο ασφαλούς νομικού πλαισίου και εναρμόνισης της πολιτικής ασύλου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

¹¹² Δηλαδή την απέλαση που διατάσσεται με απόφαση διοικητικής αρχής (κατά βάση των αστυνομικών αρχών) σε αντιδιαστολή με την απέλαση που διατάσσεται από δικαστική αρχή.

¹¹³ Μπάγκαβος Χρ. και Παπαδοπούλου Δ. (επιμ.), (2006), Μετανάστες και ένταξη μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, σελ.102.

¹¹⁴ Sitaropoulos N., (2000), «Modern Greek Asylum Policy and Practice in the Context of the Relevant European Development», *Journal of Refugee Studies*, τόμ. 13, αρ. 1, σελ.110.

¹¹⁵ Σπαθανά Ελ., (2003) Νομική συνδρομή σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, σελ.78-84.

¹¹⁶ Χλέπας Ν.-Σπυράκος Δ., (1992), Ο νόμος 1975/1991 περί αλλοδαπών και το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, βλ. επίσης, Σπαθανά Ελ., (2003), Νομική συνδρομή σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, σελ.76.

¹¹⁷ «Ρύθμιση θεμάτων προσφύγων κατά τροποποίηση των διατάξεων του Ν.1975/1991 και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α' 184 της 31.12.1996

Ριζική αναμόρφωση του εθνικού νομοθετικού πλαισίου επέφερε ο Ν.2910/2001¹¹⁸ καθώς εμπνεύστηκε -για πρώτη φορά- από την ευρωπαϊκή εμπειρία¹¹⁹ και έθεσε το πλαίσιο για τη «διαμόρφωση μιας μακροπρόθεσμης μεταναστευτικής πολιτικής». Αν και εξαιρούσε κατ' αρχήν από το πεδίο εφαρμογής του τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο,¹²⁰ ωστόσο επηρέασε το καθεστώς προστασίας τους, ειδικά σε σχέση με την είσοδο τους στη χώρα, και έκανε ρητά ευνοϊκότερη πρόβλεψη για την πολιτογράφηση των προσφύγων.¹²¹

Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν οι Ν.3386/2005¹²² και Ν.3536/2007,¹²³ οι οποίοι αποτέλεσαν τα βασικά νομοθετικά κείμενα για θέματα αλλοδαπών, δίχως όμως να επηρεάζουν άμεσα τα ζητήματα ασύλου, που ως επί το πλείστον ρυθμίζονταν ενδιάμεσα με την έκδοση σχετικών Π.Δ.. Το σημαντικότερο ωστόσο πρόβλημα αυτών των νομοθετικών κειμένων, όπως και των προγενέστερων, ήταν η αδυναμία τους να διαμορφώσουν πραγματικά το πλαίσιο μιας μακροπρόθεσμης μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας.

Το έτος 2010 αποτέλεσε την αρχή ριζικών αλλαγών στον τομέα του ασύλου καθώς τον Αύγουστο η Ελλάδα κατέθεσε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Άσυλο και τη Διαχείριση των Μεταναστευτικών ροών, το οποίο επικαιροποίησε τον Ιανουάριο του 2013. Το σχέδιο αυτό προέβλεπε αλλαγές τόσο στη νομοθεσία όσο και σε διοικητικές πρακτικές για το άσυλο. Στο πλαίσιο αυτό εκδίδεται το Νοέμβριο

¹¹⁸ Ν. 2910/2001 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια-Κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ τ. Α' 1693 της 2.5.2001

¹¹⁹ Η αιτιολογική έκθεση ανέφερε ότι «με το παρόν νομοσχέδιο, η πολιτική [...] μετανάστευσης [της χώρας] απηχεί πλήρως τις σύγχρονες αντιλήψεις και τάσεις που έχουν διαμορφωθεί στην Ε.Ε. οι οποίες απαιτούν την αντιμετώπιση των μεταναστών με βάση τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές που διέπουν ένα σύγχρονο και δημοκρατικό κράτος δικαίου».

¹²⁰ Χλέπας Νικόλαος-Κομνηνός, (1995), Η προστασία των προσφύγων, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, σελ. 77.

¹²¹ Σπαθανά Ελ., (2003), Νομική συνδρομή σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Αθήνα, σελ.81.

¹²² Ν. 3386/2005, «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια».

¹²³ Ν. 3536/2007, «Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης»

του 2010, το Π.Δ. 114/2010, με το οποίο ρυθμίσθηκε η μεταβατική διαδικασία ασύλου στην Ελλάδα.¹²⁴

Τον Ιανουάριο του 2011, υιοθετήθηκε ο Ν.3907/2011,¹²⁵ με τον οποίο ενσωματώθηκε η Οδηγία 2008/115/ΕΚ σχετικά με τις επιστροφές των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών. Ο νέος νόμος αποτέλεσε σταθμό στην αναμόρφωση του συστήματος ασύλου στην Ελλάδα καθώς προέβλεπε τη δημιουργία αυτοτελούς Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής (νυν Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης) και Υπηρεσίας Ασύλου¹²⁶ με τοπική αρμοδιότητα εκτεινόμενη σε όλη την Επικράτεια και με αποστολή την εφαρμογή της νομοθεσίας περί ασύλου και των λοιπών μορφών διεθνούς προστασίας των αλλοδαπών και ανιθαγενών, καθώς και τη συμβολή στο σχεδιασμό και στη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής ασύλου.¹²⁷ Ο Ν.3907/2011 αφαίρεσε την αρμοδιότητα εξέτασης των αιτημάτων ασύλου από την Ελληνική Αστυνομία (ΕΛ.ΑΣ), εξαλείφοντας κατ' αυτόν τον τρόπο πολλές από τις παθογένειες του προγενέστερου συστήματος προστασίας των δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για το οποίο η Ελλάδα είχε καταδικαστεί αρκετές φορές από το ΕΔΔΑ.

Το 2014 με το Ν.4251/2014¹²⁸ κωδικοποιούνται, για πρώτη φορά, ρυθμίσεις που αφορούν στο καθεστώς διαμονής των μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα, στους τύπους των αδειών διαμονής τους και στις διαδικασίες και προϋποθέσεις χορήγησής τους, καθιστώντας λειτουργικότερη και αποτελεσματικότερη την εφαρμογή της νομοθεσίας.¹²⁹

¹²⁴ Νάσκου Περράκη Π. - Παπαγεωργίου Ι.- Μπαξεβάνης Χ., (2017), «Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο», Εκδ. Σάκκουλα, σελ.179-180.

¹²⁵ Ν. 3907/2011, «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ Α' 7 της 26-01-2011.

¹²⁶ Πλέον, οι δύο ως άνω αυτοτελείς Υπηρεσίες υπάγονται στο νεοσύστατο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου το οποίο συγκροτήθηκε με το Π.Δ. 4/2020 της 15.01.2020.

¹²⁷ Άρθρο 1 παρ.1 Ν. 3907/2011.

¹²⁸ «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»

¹²⁹ Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης (EMN), (2013), Ετήσια Έκθεση Πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο στην Ελλάδα, Υπουργείο Εσωτερικών, σελ.7.

Η κρίση του 2015-16 και η απότομη αύξηση των μεταναστευτικών ροών από τη Μέση Ανατολή και τη Βόρειο Αφρική λόγω των αναταραχών στην περιοχή (Αραβική Άνοιξη, εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, πόλεμοι σε Ιράκ και Αφγανιστάν), αποτέλεσαν το δεύτερο «ρεύμα» μεταναστών και προσφύγων δημιουργώντας ένα πιεστικό και πολύπλοκο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο στην Ελλάδα και την Ευρώπη¹³⁰. Κατά τη διάρκεια του έτους 2016, η διαδικασία ασύλου στην Ελλάδα υπέστη ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες εν πολλοίς υπαγορεύτηκαν από την υιοθέτηση στις 18 Μαρτίου 2016 της Συμφωνίας μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας.

Η χώρα μας, μη έχοντας αναπτύξει οργανωμένη πολιτική και ισχυρό πλαίσιο προστασίας για τους πρόσφυγες, επέλεξε να ακολουθεί την πολιτική της χώρας «ενδιάμεσος σταθμός»,¹³¹ συνοψιζόμενη στην φράση «εφόσον οι άνθρωποι αυτοί ήρθαν εδώ για να φύγουν, η υποχρέωσή μας απέναντί τους περιορίζεται σε τούτο μόνο: να μην πνιγούν καθώς έρχονται, και κατόπιν να τους διευκολύνουμε να φύγουν».¹³²

Το φαινόμενο αυτό εξηγείται - μεταξύ άλλων - από το ότι η χώρα δεν συγκαταλέγεται - εξαιτίας κυρίως του οικονομικού παράγοντα- ανάμεσα στους επιθυμητούς προορισμούς για τους αιτούντες διεθνούς προστασίας, οι οποίοι την χρησιμοποιούν απλώς ως «πέραςμα», λόγω της γεωπολιτικής της θέσης, προκειμένου να μεταβούν στις χώρες τις κεντρικής και βόρειας Ευρώπης. Από την άλλη πλευρά, η έλλειψη συνεκτικής εθνικής πολιτικής για τη διαχείριση των προσφυγικών ροών και την κοινωνική ένταξη των αναγνωρισμένων προσφύγων έχει ως συνέπεια την αναπαραγωγή της εν λόγω εικόνας για τη χώρα, σε μια λογική «φαύλου κύκλου».

4.3 Το εθνικό δίκαιο για το άσυλο στην Ελλάδα

Το ισχύον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο για το άσυλο στην Ελλάδα έχει προκύψει από την εναρμόνιση με τα ρυθμιστικά εργαλεία που συνθέτουν το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ). Είναι σαφές ότι, κατά την ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών Οδηγιών, ο

¹³⁰ ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, Συγκριτική Ανάλυση Ένταξης Μεταναστών και Προσφύγων στην Ελλάδα, Ιαν. 2020, σελ. 10.

¹³¹ Κόντης, Α., Πετράκου, Η., Τάτσης, Ν. & Χλέπας, Ν., (2005), Ευρωπαϊκή και Ελληνική Πολιτική Ασύλου: Κέντρα Υποδοχής Προσφύγων και Αιτούντες Άσυλο με απορριφθείσα αίτηση στην Ελλάδα. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 38.

¹³² Σπυροπούλου, Γ., Χριστόπουλος, Δ., (2016), Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε»; Ένας απολογισμός διαχείρισης και προτάσεις διεξόδου. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 33.

εθνικός νομοθέτης οφείλει, να λαμβάνει υπόψη του και τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας- που προκύπτουν από το διεθνές δίκαιο και τις διεθνείς συμβάσεις σχετικά με την παροχή διεθνούς προστασίας (Σύμβαση Γενεύης του 1951, ΕΣΔΑ κτλ)- καθώς το πεδίο του ασύλου συνιστά αντικείμενο πολυεπίπεδης ρύθμισης,.

Όσον αφορά στη διαδικασία εναρμόνισης της εθνικής νομοθεσίας, η Ελλάδα έχει επιλέξει ως μέσα μεταφοράς των Οδηγιών, ως επί το πλείστον, τα Προεδρικά Διατάγματα. Με τον τρόπο αυτό έχει διαμορφωθεί ένα σύστημα κανόνων που εντάσσεται κατά κύριο λόγο στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο Καταστάσεως Αλλοδαπών.¹³³

Το σύστημα ασύλου στην Ελλάδα, εδώ και αρκετά χρόνια, χαρακτηριζόταν από σοβαρά προβλήματα, τα οποία είχαν οδηγήσει στην καταδίκη της χώρας από το ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ λόγω παραβίασης των διεθνών υποχρεώσεων της.¹³⁴ Αναμφισβήτητα, πλέον η χώρα έχει κάνει σημαντικά βήματα στην κατεύθυνση της βελτίωσης των συστημάτων υποδοχής και ασύλου της στο πλαίσιο της οικοδόμησης του ΚΕΣΑ, συμμορφούμενη παράλληλα με τις ανωτέρω καταδικαστικές αποφάσεις. Σήμερα, έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική νομοθεσία τα περισσότερα από τη «δεύτερη γενιά» των ενωσιακών νομοθετικών κειμένων (Κανονισμοί και Οδηγίες).¹³⁵

Τα κυριότερα νομοθετήματα στο ελληνικό σύστημα ασύλου είναι τα ακόλουθα¹³⁶:

- **Π.Δ.114/2010:**¹³⁷ Το Π.Δ.114/2010 αντικατέστησε το παλαιότερο Π.Δ.90/2008 και κατήργησε το Π.Δ. 81/2009, που είχε δεχθεί κριτική τόσο από την

¹³³ Παπασιώπη-Πασιά Ζ., (2015), Δίκαιο Αλλοδαπών, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 303.

¹³⁴ Τον Ιανουάριο του 2011 το Τμήμα Ευρείας Σύλληψης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) εξέδωσε την πολύκροτη απόφαση M.S.S κατά Βελγίου και κατά Ελλάδας, με συνέπεια την αναστολή των επιστροφών αιτούντων άσυλο από τα κράτη-μέλη στην Ελλάδα κατ' εφαρμογή του Κανονισμού «Δουβλίνο II». Στο ίδιο πνεύμα, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) στην απόφαση N.S. και M.E. ερμηνεύοντας την παράγραφο 2 του άρθρου 3 της λεγόμενης «ρήτρας κυριαρχίας» του Κανονισμού «Δουβλίνο II» αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη κατά τη λήψη απόφασης περί μεταφοράς ενός αιτούντος άσυλο στο υπεύθυνο κράτος για την εξέταση του αιτήματος πρέπει να ερευνούν κατά πόσο το εν λόγω κράτος σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης και να μην εφαρμόζουν σχετικά ένα αμάχητο τεκμήριο περί του αντιθέτου.

¹³⁵ Για την ενωσιακή πολιτική στα ζητήματα ασύλου, μεταξύ άλλων, βλ. Παπαγεωργίου Ι., «Το άσυλο και η μετανάστευση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ΕΕΕυρΔ 2010,499 επ., Σαχπεκίδου Ε, Πρόσφατη Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) για το άσυλο και τους πρόσφυγες, Αρμ. 2015, 390 επ.

¹³⁶ <https://migration.gov.gr/nomothesia/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και από την Ύπατη Αρμοστεία και άλλους ευρωπαϊκούς φορείς, όσον αφορά τη συμφωνία του με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα.¹³⁸ Μεταξύ άλλων, το Π.Δ. 114/2010 άνοιξε το δρόμο για την επανασύσταση και τη βελτίωση της λειτουργίας των Επιτροπών Προσφυγών, ενώ αποκέντρωσε τα όργανα εξέτασης σε πρώτο βαθμό των αιτημάτων ασύλου σε 14 Αστυνομικές Διευθύνσεις της χώρας.¹³⁹

- **Π.Δ.113/2013:**¹⁴⁰ ενσωμάτωσε την Οδηγία 2005/85/ΕΚ και επήλθαν ορισμένες τροποποιήσεις στα ήδη ισχύοντα Π.Δ. 131/2006 & Π.Δ.80/2006.
- **Π.Δ.141/2013:**¹⁴¹ ενσωμάτωσε στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2011/95/ΕΕ * [Ο.π. υποσ. 16] (Οδηγία αναγνώρισης-αναδιατύπωση), για την αναγνώριση και το καθεστώς των δικαιούχων διεθνή προστασία, και κατήργησε το προϊσχύον Π.Δ. 96/2008 εκτός από τις διατάξεις των άρθρων 24 και 25§§ 1-3 αυτού, οι οποίες διατηρήθηκαν.
- **Ν.4375/2016:**¹⁴² Με τον Νόμο 4375/2016, που τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2016 -και τις μετέπειτα τροποποιήσεις του -τον Ιούνιο του 2016¹⁴³ και τον

¹³⁷ Π.Δ. 114/2010, Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (L 326/13.12.2005).

¹³⁸ Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα, 2015, www.unhcr.gr/prostasia/nomiki-prostasia/o-nomos-stin-ellada

¹³⁹ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (Υ.Α.) UNHCR GREECE, διαθέσιμο σε <http://www.unhcr.gr/prostasia/nomiki-prostasia/o-nomos-stin-ellada.html>

¹⁴⁰ Π.Δ. 113/2013, Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΚ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (L 326/13.12.2005) και άλλες διατάξεις.

¹⁴¹ Π.Δ. 141/2013, Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13^{ης} Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (αναδιατύπωση).

¹⁴² Ν. 4375/2016, Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης, σύσταση Γενικής Γραμματείας Υποδοχής, προσαρμογή της Ελληνικής

Αύγουστο του 2017¹⁴⁴- πραγματοποιείται η πλήρης ενσωμάτωση της αναθεωρημένης Οδηγίας 2013/32/ΕΕ για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (μέρος της οδηγίας είχε ενσωματωθεί με το Π.Δ. 113/2013) καθώς και τμήμα της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία.¹⁴⁵

Ο Ν.4375/2016 – που τροποποίησε εν μέρει τον προγενέστερο Ν. 3907/2011¹⁴⁶- αποτέλεσε τομή στην ελληνική πραγματικότητα του ασύλου, καθώς αναμόρφωσε το σύστημα υποδοχής και φιλοξενίας των αιτούντων διεθνούς προστασίας και αναθεώρησε τη διαδικασία ενώπιον της Υπηρεσίας Ασύλου. Ο νέος νόμος προέβλεπε επίσης μέτρα για την εκκαθάριση των υποθέσεων που εκκρεμούσαν στο πλαίσιο της «παλαιάς διαδικασίας» και διέπονταν από το Προεδρικό Διάταγμα Π.Δ. 114/2010, με την έκδοση ανθρωπιστικής άδειας διάρκειας 2 ετών σε άτομα, που είχαν αξιώσεις σε εκκρεμότητα για πάνω από 5 χρόνια από την εν λόγω διαδικασία.

- **Ν.4540/2018:**¹⁴⁷ Με το νόμο 4540/2018 ενσωματώνεται στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2014/66/ΕΕ της 15ης Μαΐου 2014 του Ευρωπαϊκού

Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιατύπωση)» (L 180/29.6.2013), διατάξεις για την εργασία δικαιούχων διεθνούς προστασίας και άλλες διατάξεις

¹⁴³ Τροποποιήσεις επήλθαν με το άρθ.86 του Ν.4399/2016 «Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας -Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις».

¹⁴⁴ Ν.4485/2017, Τροποποίηση Ν.4375/2016 (Α' 51) ΦΕΚ Α'114/14.08.2018

¹⁴⁵ Στον Ν. 4375/2016 έχουν ενσωματωθεί οι διατάξεις οι σχετικές με την εργασία των δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Κατά τα λοιπά, εξακολουθεί να ισχύει το Π.Δ. 220/2007 που είχε ενσωματώσει την προγενέστερη Οδηγία 2003/9/ΕΚ.

¹⁴⁶ Με την έναρξη της ισχύος του Ν.4375/2016 καταργήθηκαν οι διατάξεις των Κεφαλαίων Α' και Β' του προγενέστερου Ν.3907/2011, με τον οποίο και είχε ιδρυθεί η Υπηρεσία Ασύλου, του Π.Δ. 189/1998, καθώς και κάθε άλλης γενικής ή ειδικής διάταξης που αντίκειται στις διατάξεις του ή ρυθμίζει διαφορετικά τα θέματα που αποτελούσαν αντικείμενο του. Επιπλέον, με την έναρξη ισχύος του Μέρους Γ' του Ν.4375/2016, καταργήθηκε το Μέρος Α' καθώς και τα άρθρα 33 και 34 του Π.Δ. 113/2013.

¹⁴⁷ Ν.4540/2018, Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση, L 180/96/29.6.2013) και άλλες διατάξεις –

Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο ενδοεταιρικής μετάθεσης. Ο νέος νόμος τροποποίησε διατάξεις του ν. 4375/2016, του ν. 3068/2002 και των π.δ. 123/2016 και π.δ. 167/2014 με σκοπό τη βελτίωση και απλοποίηση των διοικητικών και δικαστικών διαδικασιών παροχής διεθνούς προστασίας.

- **N. 4636/2019:**¹⁴⁸ Ο νέος νόμος για το άσυλο, Ν.4636/2019 «*Νόμος Περί Διεθνούς Προστασίας*», ψηφίστηκε Νοέμβριο του 2019 και είχε ως κύριο στόχο την κωδικοποίηση σε ένα ενιαίο νομοθέτημα των επιμέρους εθνικών ρυθμίσεων (Π.Δ. 141/2013, Ν. 4375/2016, Ν. 4540/2018) με τις οποίες ενσωματώθηκαν στο ελληνικό δίκαιο η Οδηγία 2011/95/ΕΕ περί Αναγνώρισης, η Οδηγία 2013/32/ΕΕ περί Διαδικασιών Ασύλου και η Οδηγία 2013/33/ΕΕ περί Συνθηκών Υποδοχής αντιστοίχως. Ο νέος νόμος δέχτηκε σημαντικές επικρίσεις από εθνικούς και διεθνείς φορείς για τα ανθρώπινα δικαιώματα,¹⁴⁹ συμπεριλαμβανομένου του Συνηγόρου του Πολίτη, της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ως μια προσπάθεια να μειωθούν τα πρότυπα προστασίας και να τεθούν υπερβολικά διαδικαστικά και ουσιαστικά εμπόδια για τους ανθρώπους που αναζητούν προστασία: “.....μειώνει τις εγγυήσεις για τα πρόσωπα που αναζητούν προστασία και δημιουργεί επιπλέον πίεση στις ήδη επιβαρυνόμενες διοικητικές και δικαστικές αρχές”.

Τροποποίηση του ν. 4251/2014 (Α’ 80) για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2014/66/ΕΕ της 15ης Μαΐου 2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών στο πλαίσιο ενδοεταιρικής μετάθεσης – Τροποποίηση διαδικασιών ασύλου και άλλες διατάξεις.

¹⁴⁸ Ν. 4636/2019, Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις [ΦΕΚ Α' 169/01-11-2019]

¹⁴⁹https://www.unhcr.org/gr/13168egyiseis_gia_tous_prosfyges_sto_nomoshedio.html?fbclid=IwAR2YGUk527KRPRX2i1kXHcXAdCXOP9K9V0YXyEiFL_JXcO4-hwsMjJFJ3_c
<http://www.nchr.gr/.../Paratiriseis%20EEDA%20sto%20nomosxedio...>
<https://www.synigoros.gr/resources/30102019-paratiriseis.pdf>
<https://www.gcr.gr/.../1285-deltio-typou-gia-to-nomosxedio-pe...>

- **N. 4586/2020:**¹⁵⁰ Μέσα σε μερικούς μήνες από την έναρξη ισχύος του νόμου ν. 4636/2019 περί Διεθνούς Προστασίας, η εθνική νομοθεσία τροποποιήθηκε εκ νέου τον Μάιο του 2020. Οι τροποποιήσεις αυτές – που αφορούσαν σε επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής διεθνούς προστασίας- επικρίθηκαν επανειλημμένα από φορείς δικαιωμάτων του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένης της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς θεωρήθηκε ότι αυτές περαιτέρω απομειώνουν βασικές εγγυήσεις για τα πρόσωπα που αναζητούν προστασία και εισάγουν σειρά διατάξεων που μπορούν να οδηγήσουν σε αυθαίρετη κράτηση αιτούντων άσυλο και πολιτών τρίτων χωρών.

4.3 Η σύσταση και λειτουργία της Υπηρεσίας Ασύλου

Μέχρι το έτος 2011 και την υιοθέτηση του πρώτου μεγάλου μεταναστευτικού νόμου (N. 3907/2011), το άσυλο στην ελληνική επικράτεια, σε όλα του τα στάδια (υποβολή αιτήματος, εξέταση, απόφαση, προσφυγή και έκδοση αδειών παραμονής για τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες), παρέμενε αποκλειστικά στην ευθύνη των αστυνομικών αρχών, που εξέταζαν τα αιτήματα σχεδόν χωρίς κάποιο σχέδιο ή προγραμματισμό καθώς δεν υπήρχαν διαμορφωμένες -ούτε καν τυπικές- πρακτικές. Η υπαγωγή όλων των διοικητικών αρμοδιοτήτων για τους αλλοδαπούς στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης αποτελούσε την έμπρακτη έκφραση της επιφυλακτικότητας του επίσημου κράτους προς τον «ξένο».

Το γεγονός αυτό συνιστούσε μια αντινομία καθόσον η Ελληνική Αστυνομία, είχε αφενός την αρμοδιότητα για την καταπολέμηση της παράνομης εισόδου αλλοδαπών στη χώρα, ενώ αφετέρου, ήταν επιφορτισμένη και με την εξέταση των αιτήσεων ασύλου σε πρώτο και δεύτερο βαθμό, αποτελώντας ταυτόχρονα διωκτική αρχή, αλλά και την αρχή που θα εγγυάτο τα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο αποφασίζοντας για την τύχη του αιτήματος διεθνούς προστασίας. Το γεγονός αυτό δημιούργησε εύλογες αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα διαμόρφωσης αντικειμενικής και αμερόληπτης κρίσης εκ μέρους των αποφασίζόντων οργάνων, τα οποία είχαν επιφορτισθεί θεσμικά με αντιφατικούς στην ουσία τους ρόλους.

¹⁵⁰ N.4586/2020, Βελτίωση της μεταναστευτικής νομοθεσίας, τροποποίηση διατάξεων των νόμων 4636/2019 (Α' 169), 4375/2016 (Α' 51), 4251/2014 (Α' 80) και άλλες διατάξεις

Έτι περαιτέρω, η απουσία συμμετοχής στη διαδικασία του ασύλου κάποιου ανεξάρτητου ελεγκτικού σώματος ή κάποιας άλλης κυβερνητικής υπηρεσίας ευνόησε την ανάπτυξη φαινομένων υπέρβασης εξουσίας και ανεπαρκούς εμπλοκής ή κατανόησης του προβλήματος. Στις ανεπάρκειες του ελληνικού μηχανισμού ασύλου, θα πρέπει να προστεθούν οι καθυστερήσεις στην εξέταση των αιτημάτων, το συντριπτικό ποσοστό απορριπτικών αποφάσεων με ελλιπές αιτιολογικό, και κυρίως οι συνθήκες υποδοχής και αντιμετώπισης των αιτούντων άσυλο.

Η διασφάλιση των δικονομικών εγγυήσεων κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας ασύλου στην Ελλάδα και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν ένα θέμα που απασχόλησε έντονα την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πλαίσιο αυτό συντάχθηκαν εκθέσεις, που επεσήμαναν τις σημαντικές ανεπάρκειες και άσκησαν αυστηρή κριτική στο ελληνικό σύστημα ασύλου.¹⁵¹

Την ίδια στιγμή, αξιοσημείωτη ήταν η καθυστέρηση στην ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για το άσυλο, ενώ συχνά εμφανιζόταν το φαινόμενο της κακής μεταφοράς της στο εθνικό δίκαιο με την τυφλή μετάφραση των νομοθετικών διατάξεων χωρίς καμία προσαρμογή τους στα εθνικά δεδομένα.

Η ανάγκη ουσιαστικών αλλαγών τόσο στη νομοθεσία όσο και στην πρακτική στον τομέα του ασύλου διαπιστώθηκε με μεγάλη καθυστέρηση από τις ελληνικές αρχές, όταν πλέον η χώρα κλήθηκε να αντιμετωπίσει ένα μεγάλο κύμα αφίξεων μεταναστών και προσφύγων. Τον Ιανουάριο του 2011, υιοθετήθηκε ο Ν.3907/2011,¹⁵² για την αναμόρφωση του συστήματος ασύλου στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον οποίο, αρμόδια

¹⁵¹ Συμβούλιο της Ευρώπης, ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, Έκθεση του Thomas Hammarberg για την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Ελλάδα 8-10 Δεκεμβρίου 2008 - Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου των Αιτούντων Άσυλο, 2009, σελ.3-11. Βλ. επίσης, EUROPEAN PARLIAMENT, Report from the LIBE Committee Delegation on the Visit to Greece (Samos and Athens), 2007, σελ.10. Βλ. επίσης, Συνήγορος του Πολίτη, Διαπιστώσεις της από 16.11.2010 διενεργηθείσας αυτοψίας του Συνηγόρου του Πολίτη στη Διεύθυνση Αλλοδαπών Αττικής (Πέτρου Ράλλη 24), 2011, σελ. 2. Βλ. επίσης, UNHCR, Asylum Situation in Greece including for Dublin II transferees, 2011, σελ.3.

¹⁵² Ν.3907/2011 «Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ Α' 7 της 26-01-2011.

κρατική αρχή για την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας σε πρώτο βαθμό ορίστηκε εφεξής η Υπηρεσία Ασύλου, ενώ παράλληλα προέβλεπε ότι η Αρχή Προσφυγών ήταν αρμόδια για την εξέταση προσφυγών κατά απορριπτικών αποφάσεων του πρώτου βαθμού.

Η νέα αυτοτελής Υπηρεσία Ασύλου ξεκίνησε τη λειτουργία της το 2013 και ουσιαστικά αποτέλεσε ορόσημο όσον αφορά στην πολιτική αναμόρφωσης του εθνικού συστήματος για το άσυλο και τη μετανάστευση. Αρχικά υπαγόταν στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, με τοπική αρμοδιότητα εκτεινόμενη σε όλη την Επικράτεια και με αποστολή την εφαρμογή της νομοθεσίας περί ασύλου και των λοιπών μορφών διεθνούς προστασίας των αλλοδαπών και ανιθαγενών, καθώς και τη συμβολή στο σχεδιασμό και στη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής ασύλου¹⁵³. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέσα στους πρώτους μήνες λειτουργίας της διεκπεραίωσε χιλιάδες νέες αιτήσεις ασύλου, αυξάνοντας ταυτόχρονα και τα ποσοστά των αποφάσεων αναγνώρισης¹⁵⁴. Σημειώνεται ότι η νέα Υπηρεσία Ασύλου ανέλαβε την εξέταση αποκλειστικά των νέων αιτημάτων ασύλου, αυτών δηλαδή που υποβλήθηκαν μετά την έναρξη λειτουργίας της (07.06.2013) με βάση τη νέα διαδικασία ασύλου και το Π.Δ. 113/2013, ενώ τα παλαιότερα αιτήματα (έως και 06.06.2013) παρέμειναν στην αρμοδιότητα των Υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας, εξεταζόμενα βάσει του Π.Δ. 114/2010, συνιστώντας επί της ουσίας εκκρεμείς αιτήσεις ασύλου κατ' εφαρμογή του προγενέστερου νομοθετικού πλαισίου (backlog)¹⁵⁵.

¹⁵³ Άρθρο 1 παρ.1 Ν. 3907/2011.

¹⁵⁴ Το 2012 το ποσοστό χορήγησης προσφυγικού καθεστώτος ήταν μόλις 0,09% ενώ το 2013 εκτινάχτηκε στο 11,6%. (ΙΔΙΣ, 2013: 6).

¹⁵⁵ *Backlog*: (μεταφράζεται ως απόθεμα και έχει αρνητική έννοια) χρησιμοποιείται διεθνώς από τις αρμόδιες υπηρεσίες ασύλου υποδηλώνοντας τον αριθμό των αιτημάτων ασύλου που εκκρεμούν για εξέταση, ανεξαρτήτως βαθμού. Ειδικότερα, στην περίπτωση της χώρας μας, η μετάβαση της αρμοδιότητας εξέτασης των αιτημάτων ασύλου από τις Υπηρεσίες της ΕΛ.ΑΣ. στην Υπηρεσία Ασύλου δημιούργησε το ζήτημα της εξέτασης των εκκρεμών αιτήσεων ασύλου κατ' εφαρμογή του προγενέστερου νομοθετικού πλαισίου (Π.Δ. 114/2010) που είχαν υποβληθεί έως και 6.6.2013 (7.6.2013 σημειώθηκε η έναρξη λειτουργίας της Υπηρεσίας Ασύλου). Σύμφωνα με την Υ.Α, την 30.9.2014, 20 υποθέσεις εκκρεμούσαν σε πρώτο βαθμό, ενώ υπήρχε και το «backlog» των 37.482 εκκρεμών προσφυγών κατά απορριπτικών αποφάσεων σε πρώτο βαθμό που είχαν κριθεί με το «παλαιό» σύστημα. Το «backlog» αυτό περιελάμβανε υποθέσεις που εκκρεμούσαν για μεγάλο διάστημα, κάποιες για πάνω από επτά χρόνια. Από το 2010 και, πιο εντατικά, από τα τέλη του 2012, το ΥΔΤΠΠ ενίσχυσε τη

Με τη λειτουργία της Υπηρεσίας Ασύλου μέχρι σήμερα έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στο σύστημα παροχής ασύλου στην Ελλάδα καθώς υπάρχει πλέον εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με το διεθνές δίκαιο και το ευρωπαϊκό κεκτημένο για το άσυλο, στελέχωση με εξειδικευμένο προσωπικό και διασφάλιση των διαδικαστικών εγγυήσεων. Η πρόοδος που έχει επιτευχθεί αντανακλάται μεταξύ άλλων και στην αύξηση των ποσοστών χορήγησης διεθνούς προστασίας στη χώρα, ωστόσο παρά τις θετικές εξελίξεις, εξακολουθούν να υπάρχουν ζητήματα προς βελτίωση στη διαδικασία ασύλου καθώς πρόκειται για μια διαδικασία συνεχώς εξελισσόμενη.

4.3 Η Αρχή Προσφυγών

Οι αιτούντες άσυλο, των οποίων τα αιτήματα απορρίφθηκαν σε πρώτο βαθμό, έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν στην Αρχή Προσφυγών, η οποία είναι αρμόδια να εξετάζει τις προσφυγές των αιτούντων διεθνή προστασία κατά αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου.¹⁵⁶

Η Αρχή Προσφυγών συστάθηκε με το άρθρο 3 του [ν. 3907/2011](#) και λειτουργεί σύμφωνα με το άρθρο 5 του [ν. 4375/2016](#), όπως ισχύει, ως το δευτεροβάθμιο όργανο εξέτασης αποφάσεων επί των ενδικοφανών προσφυγών κατά των αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου (α' βαθμός). Η Αρχή Προσφυγών υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής ([π.δ. 84/2019](#)) και σε αυτήν λειτουργούν είκοσι μία (21) Ανεξάρτητες Επιτροπές Προσφυγών, υπό τριμελή σύνθεση,

διαδικασία εκκαθάρισης του «backlog» ενημερώνοντας τους ηλεκτρονικούς και φυσικούς φακέλους, ορίζοντας έναν συντονιστή και συστήνοντας 20 Επιτροπές Προσφυγών. Η Υ.Α. υποστήριξε την προσπάθεια αυτή, μεταξύ άλλων και οικονομικά με πόρους από την ΕΑΣΟ και το *Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσφύγων (ΕΤΠ)*. Την 1.8.2016 απέμεναν 9.278 εκκρεμείς υποθέσεις (αποκλειστικά β' βαθμού). Σύμφωνα με την ενδιάμεση Έκθεση αξιολόγησης του ΕΑΣΟ η εκκαθάριση του backlog με βάση την καταγραφείσα πρόοδο αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2017, καθώς το θέμα της εκκαθάρισής τους εντάχθηκε σε δράσεις συγχρηματοδοτούμενες από το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης και προβλέφθηκε η αύξηση των αρμόδιων Επιτροπών Προσφυγών σε 20 με καταληκτική ημερομηνία την 30.6.2017. Για περισσότερα βλ. Η Ελλάδα ως χώρα ασύλου-Παρατηρήσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες σχετικά με την παρούσα κατάσταση του ασύλου στην Ελλάδα, Δεκέμβριος 2014, καθώς και σχετική απόφαση ένταξης διαθέσιμη σε http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2016/08/entaxi_%CE%99%CE%9D%CE%A7%CE%91465%CE%A6%CE%98%CE%95-6%CE%98%CE%A0.pdf.]

¹⁵⁶ Άρθ.3 Ν.3907/2011.

αποτελούμενες από Δικαστικούς Λειτουργούς των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, που απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας.

Η έναρξη λειτουργίας των τριών αυτοτελών υπηρεσιών, ήτοι, της Υπηρεσίας Ασύλου, της Αρχής Προσφυγών και της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, καθώς και το νέο νομοθετικό πλαίσιο για τη διαδικασία ασύλου σηματοδότησαν μια ιδιαίτερα θετική εξέλιξη, που απαιτούσε και απαιτεί περαιτέρω στήριξη για την ολοκλήρωση της μετάβασης σε ένα δίκαιο και αποτελεσματικό σύστημα ασύλου στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΕΣ

5.1 Η έννοια του πρόσφυγα

Το ζήτημα του τι συνιστά έναν «πρόσφυγα» αλλάζει με την πάροδο του χρόνου.¹⁵⁷ Οι πρώτοι συμβατικοί ορισμοί της έννοιας του πρόσφυγα, είχαν υιοθετηθεί κατά την περίοδο της Κοινωνίας των Εθνών στα πλαίσια των διεθνών πράξεων για την προστασία των ρώσων ή αρμενίων προσφύγων.¹⁵⁸ Η βάση του ορισμού του «πρόσφυγα» σε αυτές τις ρυθμίσεις προήλθε από την καταγωγή του ατόμου, και από το ότι το άτομο είχε στερηθεί της ιθαγένειας και δεν είχε προστασία,¹⁵⁹ δηλαδή, αφορούσε στην καταγραφή μιας πραγματικής κατάστασης για συγκεκριμένες κατηγορίες προσώπων. Στην εξελικτική πορεία της διεθνούς προστασίας του πρόσφυγα άρχισαν να υπεισέρχονται στον ορισμό, πέρα από τα ανωτέρω πραγματικά στοιχεία, γεωγραφικά και ιδεολογικά στοιχεία που αφορούσαν στους λόγους για τους οποίους το άτομο

¹⁵⁷ Marshall, L.W., (2011), Toward a new definition of 'refugee': is the 1951 convention out of date?. *Eur J Trauma Emerg Surg* 37, 61–66 (. <https://doi.org/10.1007/s00068-010-0052-7>)

¹⁵⁸ Η Κοινωνία των Εθνών καθόρισε τι αποτελούσε έναν Ρώσο ή Αρμένιο πρόσφυγα στους Διακανονισμούς της 5ης Ιουλίου 1922, της 31ης Μαΐου 1924 και της 12ης Μαΐου 1926. Ο Διακανονισμός της 12ης Μαΐου 1926 περιέχει έναν παρόμοιο ορισμό για έναν Αρμένιο πρόσφυγα που ήταν πρώην μέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [Gilbert Jaeger, On the history of the international protection of refugees. IRRC September 2001, vol. 83 No. 843, p. 729, Available online at: [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57JREE/\\$File/727_738_jaeger.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57JREE/$File/727_738_jaeger.pdf).]

¹⁵⁹ League of Nations, Arrangement Relating to the Issue of Identity Certificates to Russian and Armenian Refugees, 12 May 1926. League of Nations, Treaty Series, Vol. LXXXIX, No. 2004. UNHCR Refworld. Available online at: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3dd8b5802.pdf>.

εγκατέλειψε τη χώρα καταγωγής του.¹⁶⁰ Ακολούθως, η Σύμβαση του 1951 κατά την συνάντηση των Ηνωμένων Εθνών στη Γενεύη, ενοποίησε προηγούμενα έγγραφα προσφύγων και κωδικοποίησε τα δικαιώματα των προσφύγων καθιερώνοντας ελάχιστα πρότυπα για τη μεταχείριση τους.

Ο βασικός ορισμός της έννοιας του πρόσφυγα είναι αυτός που αποτυπώνεται αυθεντικά στη Σύμβαση της Γενεύης «περί της νομικής καταστάσεως των προσφύγων» του 1951,¹⁶¹ όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967).

Σύμφωνα με το άρθρο 1Α§2 εδ.1 της Σύμβασης του 1951 πρόσφυγας είναι κάθε πρόσωπο: «... που εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να απολαμβάνει της προστασίας της χώρας αυτής ή εάν δεν έχει υπηκοότητα και ευρίσκεται εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να επιστρέψει σ' αυτήν».

Η εν λόγω διάταξη θέτει τις προϋποθέσεις εκείνες που πρέπει να συγκεντρώνει ένα άτομο για να του αναγνωριστεί επίσημα η ιδιότητα του πρόσφυγα, ενώ σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία, δεν επιδέχεται επιφυλάξεις.¹⁶² Επί της αρχής, ένα άτομο γίνεται πρόσφυγας τη στιγμή που εμπίπτει στον ορισμό, κι έτσι ο καθορισμός του status του πρόσφυγα είναι διακηρυκτικού χαρακτήρα παρά συστατικού.¹⁶³ Δεν γίνεται δηλαδή κανείς πρόσφυγας εξαιτίας της αναγνώρισης, αλλά αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας επειδή είναι, και τούτο πρέπει να συμβαίνει αναγκαστικά πριν του αναγνωρισθεί επίσημα το καθεστώς του πρόσφυγα.

¹⁶⁰ Νάσκου Περράκη Π. - Παπαγεωργίου Ι. – Μπαξεβάνης Χ., (2017), «Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο», Εκδ. Σάκκουλα, σελ. 32-33. Επίσης, Νάσκου-Περράκη Παρούλα, (1991), Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη - Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.55-58.

¹⁶¹ Σύμβαση της Γενεύης του '51, <https://www.unhcr.org/html/greek/pdf/refugeeconvention-GRE.pdf>

¹⁶² Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees. (Introductory Note), A reservation is a declaration by a state that excludes or alters the legal effect of a provision in a treaty (UN Treaty Collection, Treaty Reference Guide). Available online at: <http://untreaty.un.org/English/guide.asp#reservation>

¹⁶³ Goodwin-Gill G., The Refugee in International Law, Oxford University Press, 1996, op.cit.p.35.

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι η αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα έχει καθαρά δηλωτικό χαρακτήρα¹⁶⁴ και όχι δημιουργικό, καθώς τα προαναφερόμενα διεθνή κείμενα δεν ρυθμίζουν τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο θα χορηγείται η ιδιότητα του πρόσφυγα από το κράτος υποδοχής σε έναν αλλοδαπό που ζητά άσυλο.¹⁶⁵ Το κράτος διατηρεί κατ' αποκλειστικό τρόπο την αρμοδιότητα αναγνώρισης της ιδιότητας του πολίτη σε ξένους. Με την είσοδο του πρόσφυγα στη χώρα υποδοχής γεννιέται μια ατελής πολιτειότητα που ορίζεται με πολιτειακούς και όχι εθνικούς όρους.¹⁶⁶

Από την ίδια τη λεκτική του διατύπωση ο ορισμός αυτός καλύπτει τόσο υποκείμενα τα οποία διαθέτουν ιθαγένεια, όσο και ανιθαγενείς.¹⁶⁷

Ο ορισμός του πρόσφυγα,¹⁶⁸ όπως δίνεται κατ' αυθεντικό τρόπο στο άρθρο 1 της Σύμβασης του 1951, παραμένει από την εποχή της σύνταξης και της υιοθέτησής του, μέχρι και σήμερα, το κύριο εργαλείο για τον προσδιορισμό του πρόσφυγα και την εξασφάλιση αποτελεσματικής προστασίας στα άτομα που αναζητούν άσυλο. Στο πέρασμα των ετών έχει αποδείξει την ελαστικότητα και την προσαρμοστικότητά του στις προσφυγικές καταστάσεις, και παρά τις αλλαγές στη φύση των συγκρούσεων και της μετανάστευσης, αποδείχτηκε ιδιαίτερος ευπροσάρμοστος σε κάθε περίπτωση παροχής βοήθειας για την προστασία εκατομμυρίων ανθρώπων, καταδεικνύοντας ότι η σωστή ερμηνεία του Άρθρου 1 σέβεται και προάγει το σκοπό και το αντικείμενο της Σύμβασης του 1951.

5.2 Προϋποθέσεις αναγνώρισης της ιδιότητας του πρόσφυγα:

Ρήτρες υπαγωγής -Αποκλεισμού-Παύσης

¹⁶⁴ Νάσκου-Περράκη Παρούλα, (1991), Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη - Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 64.

¹⁶⁵ Παπασιώπη-Πασιά Ζ., (2015), Δίκαιο Αλλοδαπών, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σελ. 284.

¹⁶⁶ Γ. Κοντογιώργης, (2003), Πολίτης και Πόλις. Έννοια και Τυπολογία της «Πολιτειότητας», Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 43.

¹⁶⁷ Ακριβοπούλου Χ. Μ.- Παπανδρέου Μ., (2012), Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο κατά την ΕΣΔΑ και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας (Κανονισμός Δουβλίνο II), σε constitutionalism.gr

¹⁶⁸ Σπυρίδων Βρέλλης, (2003), Δίκαιο Αλλοδαπών, Τεύχος Α, Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, Β έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ 249-279.

Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 θέτει σε ισχύ τα βασικά κριτήρια σχετικά με την υπαγωγή, την παύση και τον αποκλεισμό του ατόμου από το καθεστώς του πρόσφυγα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνυφαίνονται μ' αυτό καθώς και την υποχρέωση του κράτους να μην απομακρύνει άτομο σε χώρα, όπου ενδέχεται να υποστεί δίωξη, δίχως ωστόσο να περικλείει μία κρατική δέσμευση χορήγησης ασύλου. Οι διατάξεις της Σύμβασης του 1951 που καθορίζουν ποιος είναι πρόσφυγας διακρίνονται σε τρία μέρη, που έχουν τιτλοφορηθεί αντίστοιχα ρήτρες «υπαγωγής», «παύσης» και «αποκλεισμού».

5.2.1 Ρήτρες Υπαγωγής

Οι ρήτρες υπαγωγής θέτουν τα κριτήρια που εφαρμόζονται για τον καθορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα και αποτελούν τη θετική βάση καθορισμού του καθεστώτος του δικαιούχου της διεθνούς προστασίας.

*Όπως προαναφέρθηκε, ως «πρόσφυγας» νοείται κάθε πρόσωπο το οποίο: «... λόγω της βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του, και δεν είναι σε θέση, ή λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της χώρας αυτής».*¹⁶⁹

Ο αλλοδαπός υπήκοος τρίτης χώρας, θα πρέπει να πληροί σωρευτικά τις παρακάτω προϋποθέσεις, προκειμένου να μπορεί να επικαλεστεί την προστασία που παρέχει η Σύμβαση της Γενεύης: α) να βρίσκεται εκτός της χώρας ιθαγένειάς του, β) να βιώνει δικαιολογημένο φόβο δίωξης, γ) η δίωξη να βασίζεται σε περιοριστικά αριθμούμενους λόγους: φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή πολιτικές πεποιθήσεις και δ) να μην μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού να μην επιθυμεί να ζητήσει προστασία από το κράτος ιθαγένειάς του. Στην περίπτωση του ανιθαγενούς, ισχύουν οι ίδιες ανωτέρω προϋποθέσεις με τη διαφορά ότι το υποκείμενο: α) βρίσκεται εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του και β) δεν επιθυμεί ή δε μπορεί να επιστρέψει στη χώρα αυτή.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Convention Relating to the Status of Refugees of 28 July 1951, Art 1A(2), Παράρτημα 1.

¹⁷⁰ Ακριβοπούλου Χ. Μ.- Παπανδρέου Μ., (2012), Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο κατά την ΕΣΔΑ και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας (Κανονισμός Δουβλίνο II), σε constitutionalism.gr

Το πρώτο στοιχείο που εντοπίζεται στην ανάλυση του ορισμού του πρόσφυγα είναι η προϋπόθεση ο αιτών άσυλο πρέπει να βρίσκεται εκτός της χώρας ιθαγένειας του ή -εάν δεν έχει ιθαγένεια- εκτός της χώρας της τελευταίας διαμονής του, με την έννοια ότι έχει διασχίσει διεθνή σύνορα.¹⁷¹

Επίσης, η διατύπωση εξαιτίας «δικαιολογημένου φόβου διώξεως» -για τους λόγους που προεκτέθηκαν- υποδηλώνοντας ένα συγκεκριμένο κίνητρο, αποσυνδέει αυτόματα από τον ορισμό κάθε άλλο λόγο φυγής, με αποτέλεσμα να εξαιρεί θύματα πείνας ή φυσικής καταστροφής, εκτός εάν έχουν δικαιολογημένο φόβο δίωξης για κάποιον από τους ανωτέρω λόγους.¹⁷² Όσον αφορά στην έννοια της «δίωξης» δεν προσδιορίζεται από το διεθνές δίκαιο,¹⁷³ ενώ δεν υπάρχει παγκόσμια αποδεκτός ορισμός της.¹⁷⁴

Έτι περαιτέρω, ο ορισμός του πρόσφυγα στη Σύμβαση του 1951 προβάλλει δύο ουσιώδη εννοιολογικά στοιχεία: ένα στοιχείο υποκειμενικό, ήτοι, το φόβο¹⁷⁵ δίωξης, και ένα στοιχείο αντικειμενικό, δηλαδή τον πραγματικό κίνδυνο που καθιστά δικαιολογημένο το φόβο.¹⁷⁶ Επί της ουσίας, λοιπόν, η αξιολόγηση της αίτησης ασύλου βασίζεται στη διαπίστωση του «βάσιμου φόβου δίωξης», το οποίο σημαίνει ότι βασική προϋπόθεση απονομής του status πρόσφυγα είναι το εγγενώς υποκειμενικό, στοιχείο του φόβου¹⁷⁷ μετριασμένο ωστόσο, από το κριτήριο του «βάσιμου», που συνιστά την

¹⁷¹ UNHCR, “Refugee Status Determination ,Identifying who is a refugee”, 2006, p.28.

¹⁷² UNHCR, Έγχαρητήριο Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, “ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ», ΣΤ Έκδοση, 2009, σελ. 16-17.

¹⁷³ Νάσκου-Περράκη Παρούλα, (1991), Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη - Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ.75.

¹⁷⁴ UNHCR, Έγχαρητήριο Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, “ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ», ΣΤ Έκδοση, 2009, σελ. 20.

¹⁷⁵ Η φράση «δικαιολογημένος φόβος δίωξης», στοιχείο που στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου συνεχώς εξελίσσεται ενέχει το στοιχείο του φόβου, μια ενδιάθετη κατάσταση και υποκειμενική προϋπόθεση, στο οποίο προστίθεται ο χαρακτηρισμός δικαιολογημένος που εισάγει και αντικειμενικά κριτήρια. (Παπασιώπη-Πασιά, 2015, σελ. 280).

¹⁷⁶ Βρέλλης Βλ. Σπυρίδων, Δίκαιο Αλλοδαπών - Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2003, σελ. 256.

¹⁷⁷ UNHCR, “Refugee Status Determination – Identifying who is a refugee”, 2006, op.cit. p.30.

αντικειμενική βάση για τη διαπίστωση της ύπαρξης φόβου δίωξης.¹⁷⁸ Δεδομένων των ανωτέρω, η αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα απαιτεί κατά πρώτον αξιολόγηση των ισχυρισμών του αιτούντος παρά μια κρίση για την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα προέλευσής του,¹⁷⁹ κατά συνέπεια, είναι σαφές ότι προϋποτίθεται η εξατομικευμένη αξιολόγηση του αιτήματος.¹⁸⁰

Θα πρέπει να σημειωθεί ωστόσο, ότι, καθώς η διατύπωση του εν λόγω ορισμού της Σύμβασης, χαρακτηρίζεται από γενικότητα και ασάφεια, ενδέχεται να αφήνει περιθώρια είτε για συσταλτική, είτε για διασταλτική ερμηνεία, ανάλογα με το περιεχόμενο που επιθυμούν κάθε φορά να προσδώσουν τα κράτη, προκειμένου να οργανώσουν τις αντίστοιχες διοικητικές διαδικασίες και να διαμορφώσουν κατά το δοκούν τα εθνικά συστήματα παροχής προστασίας. Κατά συνέπεια, οι διατυπώσεις, όπως, «δικαιολογημένος φόβος δίωξης», επιδέχονται πολλές και διαφορετικές ερμηνείες και θέτουν θέματα -τόσο νομικά, όσο και πρακτικά- προς επίλυση, τα οποία έχουν απασχολήσει εδώ και δεκαετίες όλα τα εμπλεκόμενα μέρη (εθνικές διοικήσεις, Ύπατη Αρμοστεία, νομικούς, αιτούντες κ.α).

5.2.2 Ρήτρες Αποκλεισμού

Οι ρήτρες αποκλεισμού εξαιρούν από την προστασία του καθεστώτος του πρόσφυγα όποιον πληροί μεν τα κριτήρια αναγνώρισης, κρίνεται, ωστόσο, ότι δεν θα πρέπει να προστατευτεί από τη Σύμβαση του 1951, είτε επειδή δεν χρειάζεται διεθνή προστασία, είτε επειδή δεν την αξίζει (π.χ. πρόσωπα που κατηγορούνται για πράξεις τρομοκρατίας, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, κ.ο.κ.). Πρόκειται για προβλέψεις που αναμένεται ότι θα διαδραματίσουν όλο και μεγαλύτερη σημασία στην προστασία των προσφύγων υπό το πρίσμα των νέων κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών εξελίξεων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Τα τμήματα Δ', Ε' και ΣΤ' του άρθρου 1 της Σύμβασης του 1951 περιλαμβάνουν διατάξεις («ρήτρες αποκλεισμού») που αποκλείουν από το καθεστώς του πρόσφυγα, ως μη επιλέξιμα για τη χορηγούμενη προστασία¹⁸¹, πρόσωπα τα οποία κατά τα λοιπά

¹⁷⁸ Ibid,2006.

¹⁷⁹ Ibid,2006.

¹⁸⁰ Goodwin-Gill G., (1996), *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit. p35.

¹⁸¹ Goodwin-Gill G., (1996), *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit.p.80.

συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά του πρόσφυγα, όπως καθορίζονται στο Α' Τμήμα του. Τα πρόσωπα αυτά κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες:

- I. *Πρόσωπα που απολαμβάνουν ήδη της προστασίας ή της αρωγής άλλων οργάνων ή οργανισμών των Ηνωμένων Εθνών εκτός του Υπάτου Αρμοστή για τους Πρόσφυγες (άρθρο 1 Δ).*
- II. *Πρόσωπα που κρίνεται ότι δεν έχουν ανάγκη από διεθνή προστασία¹⁸² (άρθρο 1 Ε).*
- III. *Πρόσωπα που θεωρείται ότι δεν αξίζουν να τύχουν διεθνούς προστασίας όπου διευκρινίζεται ότι ακόμη και αν ένα πρόσωπο συγκεντρώνει όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις, δεν μπορεί να επικαλείται την προστατευτική δύναμη της Σύμβασης εάν: α) έχει διαπράξει έγκλημα κατά της ειρήνης, έγκλημα πολέμου ή έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, β) έχει διαπράξει σοβαρό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή γ) είναι ένοχο ενεργειών αντίθετων προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών. (άρθρο 1 ΣΤ).*

5.2.3 Ρήτρες Παύσης

Οι αποκαλούμενες «ρήτρες παύσης» περιγράφουν τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες παύει η ιδιότητα του πρόσφυγα, όταν εκλείψουν οι λόγοι του χαρακτηρισμού αυτού, είτε επειδή η διεθνής προστασία δεν είναι πλέον αναγκαία, είτε επειδή δεν δικαιολογείται¹⁸³ (π.χ. αποκατάσταση της έννομης τάξης και της εύρυθμης λειτουργίας του πολιτεύματος σε συνδυασμό με την επαναφορά του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα του).

¹⁸² Η διάταξη αυτή αναφέρεται στα πρόσωπα εκείνα που κατά τα λοιπά συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις για την αναγνώρισή τους ως πρόσφυγες και έχουν γίνει δεκτά σε μια χώρα στην οποία τους απονεμήθηκαν τα περισσότερα από τα δικαιώματα που κανονικά απολαμβάνουν οι πολίτες τους, αλλά όχι η πλήρης ιθαγένεια. Τα πρόσωπα αυτά αναφέρονται συχνά ως «εθνικοί πρόσφυγες» - national refugees. Η χώρα που τους δέχεται έχει συνήθως πληθυσμό ίδιας εθνικής καταγωγής με αυτούς. Βλ. επίσης, Νάσκου-Περράκη, 2015: Οι πρόσφυγες αυτοί καλούνται connationals, «ως ημεδαποί» και κατά τη διάρκεια των εργασιών της Σύμβασης ταυτίζονταν με τους γερμανόφωνους (Volkes-deutsche) ή Γερμανούς στην καταγωγή πρόσφυγες που ζήτησαν άσυλο στη Δ. Γερμανία. Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσαν να υπαχθούν οι Κύπριοι πρόσφυγες που ήρθαν στην Ελλάδα μετά την εισβολή του Αττίλα το 1974 και οι Έλληνες της Μ. Ασίας μετά την Μικρασιατική καταστροφή.

¹⁸³ Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εισαγωγή στη διεθνή Προστασία, Εγχειρίδιο Αυτοδιδασκαλίας, 2005.

Το άρθρο 1Γ (1) μέχρι (6) της Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων, ορίζει τους όρους υπό τους οποίους, ο πρόσφυγας χάνει το status του βάσει της εκτίμησης ότι η διεθνής προστασία δεν πρέπει να παρέχεται όπου πλέον δεν είναι αναγκαία ή δικαιολογημένη. Η απαρίθμηση των προϋποθέσεων παύσης της ιδιότητας του πρόσφυγα είναι εξαντλητική. Εφόσον λοιπόν, ο πρόσφυγας εμπίπτει σε μια από τις συγκεκριμένες περιπτώσεις, παύει να υπάγεται αυτόματα στο προϋπάρχον καθεστώς και να απολαμβάνει της διεθνούς προστασίας που του παρέχει η Σύμβαση του 1951.¹⁸⁴ Γι' αυτό το λόγο, οι ρήτρες θα πρέπει να ερμηνεύονται περιοριστικά και συνεπώς δεν επιτρέπεται να προβάλλεται κατ' αναλογία κανένας άλλος λόγος προκειμένου να δικαιολογήσει την απώλεια του καθεστώτος του πρόσφυγα. Επίσης, αυτονόητο είναι ότι, εάν κάποιος δεν επιθυμεί πλέον, για οποιονδήποτε λόγο, να θεωρείται πρόσφυγας, δεν υπάρχει λόγος να συνεχισθεί η υπαγωγή του στο καθεστώς του πρόσφυγα και η διεθνής προστασία του.¹⁸⁵

Από τις συνολικά έξι ρήτρες παύσης, οι τέσσερις πρώτες αντικατοπτρίζουν μεταβολή στην κατάσταση του πρόσφυγα, η οποία οφείλεται σε πράξεις του ίδιου, ενώ οι δύο τελευταίες ρήτρες παύσης βασίζονται στην εκτίμηση ότι δεν δικαιολογείται πλέον η διεθνής προστασία λόγω μεταβολών στη χώρα, όπου υπήρχε φόβος δίωξης, επειδή έπαυσαν να συντρέχουν οι λόγοι για τους οποίους το πρόσωπο έγινε πρόσφυγας.¹⁸⁶ Ειδικότερα, οι λόγοι σύμφωνα με τους οποίους παύει η ιδιότητα του πρόσφυγα είναι:

1. Εκούσια χρήση της προστασίας της χώρας της οποίας είχε την ιθαγένεια. Η προϋπόθεση αυτή περιλαμβάνει τρία στοιχεία: i. οικεία βούληση, ii. πρόθεση

¹⁸⁴ Παρούλα Νάσκου-Περράκη, (2018), Η έννοια και η λειτουργία του θεσμού του ασύλου στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Working Paper Nr. 9/2018, Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας JEAN MONNET Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, διαθέσιμο σε www.naskouperraki.gr/wp-content/uploads/2015/01

¹⁸⁵ Ύπατη Αρμοστεία Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 Για το Καθεστώς των Προσφύγων ΣΤ' Έκδοση, Αθήνα, 2009, σελ.37

¹⁸⁶ ο.π., 2009.

και iii. εκ νέου χρήση, δηλαδή πραγματική απόκτηση της προστασίας της χώρας της ιθαγένειάς του.¹⁸⁷

2. Εκούσια επανάκτηση της ιθαγένειάς του, την οποία είχε απολέσει.¹⁸⁸
3. Η απόκτηση νέας ιθαγένειας και κατ' επέκταση υπαγωγή στην προστασία που του παρέχει η νέα χώρα, μιας και πλέον δεν έχει ανάγκη διεθνούς προστασίας.
4. Εκούσια επάνοδος στη χώρα την οποία είχε εγκαταλείψει ή παρέμενε εκτός για λόγους δικαιολογημένου φόβου δίωξης.
5. Αδυναμία αποποίησης της προστασίας της χώρας της ιθαγένειάς του, διότι οι συνθήκες που τον οδήγησαν να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας έπαψαν να υπάρχουν.
6. Δυνατότητα επιστροφής στη χώρα της συνήθους διαμονής του, εφ' όσον ο πρόσφυγας δεν έχει ιθαγένεια, διότι δεν υφίστανται πλέον οι προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες αναγνωρίστηκε πρόσφυγας.

Οι ρήτρες παύσης ή αποκλεισμού, όπως αναφέρονται στη Σύμβαση της Γενεύης, αποτέλεσαν συστατικό μέρος στην προσφυγική πρακτική των κρατών και διεθνών οργάνων.

5.3 Βασικοί ορισμοί – Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Από τη στιγμή που ένα άτομο υποβάλει αίτημα για χορήγηση διεθνούς προστασίας και μέχρι την έκδοση απόφασης για την αναγνώρισή του ή μη ως δικαιούχου, χαρακτηρίζεται ως «αιτών άσυλο». Κάθε αιτών άσυλο δεν αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας, ωστόσο κάθε πρόσφυγας είναι κατ' αρχήν, αιτών άσυλο.¹⁸⁹ Αν τελικά το

¹⁸⁷ Δεν εμπίπτουν στην κατηγορία αυτή πράξεις ή ενέργειες τις οποίες ο πρόσφυγας υποχρεούται να κάνει, δηλαδή ο πρόσφυγας ενεργεί παρά τη θέλησή του π.χ. θεώρηση του διαβατηρίου του από το προξενείο της χώρας της ιθαγένειάς του, ή η υποβολή αίτησης για εθνικό διαβατήριό ή και η υποβολή αίτησης διαζυγίου στη χώρα του, μια και μόνο έτσι μπορεί να πάρει διαζύγιο.

¹⁸⁸ Η χορήγηση ιθαγένειας με νόμο ή διάταγμα δεν θεωρείται εκούσια επανάκτηση, παρά μόνον εάν ο πρόσφυγας την αποδέχτηκε ρητά ή σιωπηρά.

¹⁸⁹ UNHCR, «Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία, Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας», 2005, σελ. 17, διαθέσιμο στο: <http://www.refworld.org/cgi-bin/teaxis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ba87e572>

αίτημα γίνει δεκτό, το άτομο αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας ή δικαιούχος επικουρικής¹⁹⁰ προστασίας, ενώ εάν απορριφθεί, η ιδιότητα του αιτούντος παύει και καλείται να εγκαταλείψει τη χώρα υποδοχής, εφόσον δεν διαθέτει άλλα έγγραφα νόμιμης παραμονής σε αυτήν.

«Πρόσφυγας της Σύμβασης», όπως προαναφέρθηκε, είναι όποιος αλλοδαπός υπήκοος τρίτης χώρας εμπίπτει στον ορισμό του άρθρου 1 Α§2 εδ.1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και γενικότερα πληροί της προϋποθέσεις αναγνώρισης που περιλαμβάνονται στη Σύμβαση, ήτοι, «όποιος έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης λόγω της φυλής του, της θρησκείας του, της εθνικότητάς του, της συμμετοχής του σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, των πολιτικών πεποιθήσεών του, βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του και δε μπορεί ή δε θέλει να υπαχθεί στην προστασία της χώρας αυτής ή να επιστρέψει σε αυτή λόγω φόβου δίωξης».

Ως «καταστατικός πρόσφυγας»,¹⁹¹ είναι όποιος χαρακτηρίζεται πρόσφυγας σύμφωνα με τις διατάξεις των διεθνών κειμένων που ίσχυαν πριν την έναρξη ισχύος της Σύμβασης

¹⁹⁰ Η επικουρική προστασία αποτελεί συμπληρωματική μορφή διεθνούς προστασίας που θεσπίστηκε από τον ενωσιακό νομοθέτη για να χορηγείται προστασία σε εκείνους τους πολίτες τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς, οι οποίοι αναγκάζονται να διαφεύγουν ή να διαμένουν εκτός της χώρας καταγωγής / συνήθους διαμονής τους εξαιτίας απειλών που στρέφονται κατά της ζωής τους, της ασφάλειας ή της ελευθερίας τους, για λόγους αδιάκριτης βίας, που ανακύπτουν συνήθως σε καταστάσεις ένοπλων συγκρούσεων και οι οποίοι δε μπορούν να υπαχθούν στο πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για τους πρόσφυγες.

¹⁹¹ Το άρθρο 1 Α (1) της Σύμβασης του 1951 αναφέρεται και στους καταστατικούς πρόσφυγες (*Statutory Refugees*), δηλαδή στα πρόσωπα που θεωρούνται πρόσφυγες σύμφωνα με τις διατάξεις των διεθνών κειμένων που προηγούνται της Σύμβασης και απαριθμούνται σχετικώς, με στόχο την εξασφάλιση της συνέχειας της διεθνούς προστασίας των προσφύγων, που επικέντρωσε το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας σε διάφορες προηγούμενες περιόδους, ωστόσο τα διεθνή αυτά κείμενα έχουν χάσει μεγάλο μέρος από τη σημασία τους. Ωστόσο, ένα πρόσωπο που έχει θεωρηθεί πρόσφυγας σύμφωνα με τους ορισμούς αυτών των διεθνών κειμένων είναι αυτόματα πρόσφυγας κατά τη Σύμβαση του 1951. Έτσι κάτοχος του αποκαλούμενου «Διαβατηρίου Nansen» ή «Πιστοποιητικού καταλληλότητας» (*Certificate of eligibility*) που είχε εκδοθεί από τη Διεθνή Οργάνωση των Προσφύγων (ταυτότητα που χρησίμευσε ως ταξιδιωτικό έγγραφο και χορηγούνταν σε πρόσφυγες σύμφωνα με τις διατάξεις των κειμένων που ίσχυαν πριν από τον πόλεμο), πρέπει να θεωρείται πρόσφυγας κατά τη Σύμβαση του 1951, εκτός εάν στην περίπτωση του ισχύει κάποια από τις ρήτρες παύσης ή εξαιρείται από την εφαρμογή της Σύμβασης δυνάμει ρήτρας αποκλεισμού. Αυτό επίσης εφαρμόζεται και για το επιζών παιδί ενός καταστατικού πρόσφυγα (Υπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ

του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Στο άρθρο 1 της εν λόγω Σύμβασης γίνεται ρητή αναφορά σε αυτά τα κείμενα και την συγκεκριμένη κατηγορία προσφύγων.

Επίσης, ο «*πρόσφυγας εντολής*» αναφέρεται κυρίως στο πεδίο δράσης της Υπάτης Αρμοστείας,¹⁹² βάσει των αρχών της και των αποφάσεων του ΟΗΕ, με σκοπό την κάλυψη του «κενού προστασίας» που υπάρχει στις περιπτώσεις όπου, η Υπάτη Αρμοστεία επιζητεί την προστασία αιτούντων άσυλο που δεν υπάγονται στον ορισμό της Σύμβασης του 1951- είτε γιατί το κράτος υποδοχής απέρριψε το αίτημα τους, είτε διότι η χώρα δεν είναι μέλος της Σύμβασης της Γενεύης. Ο ορισμός «*πρόσφυγας εντολής*» αποτελεί, λοιπόν, έναν πιο διευρυμένο ορισμό του πρόσφυγα που περιλαμβάνεται στο Καταστατικό της Υπάτης Αρμοστείας¹⁹³ και στις Περιφερειακές Συνθήκες,¹⁹⁴ με σκοπό να συμπεριληφθούν και άλλες κατηγορίες ατόμων που κινδυνεύει η ζωή τους και χρήζουν άμεσα της διεθνούς προστασίας (όπως, π.χ. εσωτερικά εκτοπισμένοι πληθυσμοί ή ανιθαγενείς).

Η διάκριση με βάση το φορέα αναγνώρισης, σε «*πρόσφυγες της Σύμβασης*», όταν αναγνωρίζονται από το κράτος υποδοχής σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και σε «*πρόσφυγες εντολής*», όταν δεν υπάγονται στον ορισμό της Σύμβασης του 1951 ωστόσο η Υπάτη Αρμοστεία θεωρεί ότι χρήζουν διεθνούς προστασίας, αποτελεί ένα από διάφορα κριτήρια,¹⁹⁵ με βάση τα οποία οι πρόσφυγες μπορεί να κατηγοριοποιηθούν.

Επίσης, γίνεται λόγος για «*de jure πρόσφυγες*» και ως τέτοιοι θεωρούνται όσοι, από τη στιγμή που εισήλθαν νόμιμα ή παράνομα σε μία χώρα ζητώντας πολιτικό άσυλο, αναγνωρίστηκαν στη συνέχεια ως πρόσφυγες, σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤ΄ Έκδοση, Αθήνα 2009, σελ.14-15)

¹⁹² Προστασία των Προσφύγων: Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για βουλευτές, 2001,σελ. 31

¹⁹³ Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων, Γραφείο του Υπάτου Αρμοστή των ΗΕ για τους Πρόσφυγες, Αθήνα 2003, σελ.8.

¹⁹⁴ Σύμβαση του 1969 του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας και της Διακήρυξης της Καρθαγένης του 1984.

¹⁹⁵ Σαρρής Ν., (2008), «Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο», Έρευνα-Μελέτη, Κείμενα εργασίας 2008/18, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.

της Γενεύης και, επομένως, απολαμβάνουν των δικαιωμάτων που η εν λόγω Σύμβαση παρέχει σε αυτούς.¹⁹⁶

Αναφορικά με τους καλούμενους «*de facto πρόσφυγες*», πρόκειται για τα πρόσωπα που δεν έχουν αναγνωρισθεί ως πρόσφυγες -σύμφωνα με την έννοια της Σύμβασης της Γενεύης και επομένως δεν εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 1 της Σύμβασης της Γενεύης- αλλά η πραγματική τους κατάσταση τους εντάσσει στην κατηγορία των προσφύγων¹⁹⁷ καθώς συνεχίζει να υπάρχει φόβος για τη ζωή τους εάν επιστρέψουν σε αυτήν¹⁹⁸ (όπως, π.χ. λόγω εμπόλεμων καταστάσεων ή φυσικών καταστροφών). Για τους «*de facto πρόσφυγες*» διεθνείς οργανισμοί υποστηρίζουν την εφαρμογή όσο το δυνατόν περισσότερων άρθρων της Σύμβασης της Γενεύης¹⁹⁹ και την ευνοϊκότερη μεταχείρισή τους από αυτή των λοιπών αλλοδαπών εν γένει λόγω της αδυναμίας τους ή της άρνησής τους να επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους.

Ακόμα, μια σημαντική κατηγορία προσφύγων είναι οι επονομαζόμενοι με τον γαλλικό όρο «*sur place*», αποδιδόμενο στην ελληνική, ως «*επί τόπου πρόσφυγες*». Πρόκειται για άτομα που είχαν ήδη παρειδημήσει στο εξωτερικό για κάποιο χρονικό διάστημα και αντιμετωπίζουν φόβο δίωξης εάν επιστρέψουν στην πατρίδα τους λόγω των γεγονότων που έλαβαν χώρα στο μεταξύ (όπως, π.χ. πραξικόπημα).

Τα επόμενα χρόνια, στις κατηγορίες αυτές αναμένεται να προστεθεί και ένας νέος τύπος προσφύγων, οι «*πρόσφυγες λόγω κλιματικής αλλαγής*», οι οποίοι πιθανόν να αναζητήσουν καταφύγιο σε σταθερότερες περιβαλλοντικά περιοχές, όπως είναι ο ευρωπαϊκός χώρος.²⁰⁰

¹⁹⁶ Παπασιώπη-Πασιά, 2012.

¹⁹⁷ Κόντης Α. (2005), Η Πολιτική Ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα στο : Κόντης, Α. και συν. (2005). Ευρωπαϊκή και Ελληνική Πολιτική Ασύλου: Κέντρα Υποδοχής Προσφύγων και Αιτούντες Άσυλο με απορριφθείσα αίτηση στην Ελλάδα. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.17.

¹⁹⁸ Παπασιώπη-Πασιά, 2012.

¹⁹⁹ Όπως η Σύσταση 773 για τους *de facto* πρόσφυγες που Υιοθετήθηκε από τη Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 26 Ιανουαρίου 1976.

²⁰⁰ Τσεβρένης Β., (2012), «Το άσυλο στην Ευρώπη της “μετανεωτερικής” εποχής: “ultimum refugium” ή “οχυρό απόρθητο” για τους πρόσφυγες του 21ου αιώνα;», Άρθρο στην εφημερίδα διοικητικού δικαίου, τεύχος 3/2012, σελ.398.

Ακολούθως, είναι απαραίτητη η διάκριση του πρόσφυγα από άλλες συγγενείς κατηγορίες ατόμων, που δεν υπάγονται ωστόσο στον ανωτέρω ορισμό.

Σύνηθες είναι το φαινόμενο της ταύτισης του πρόσφυγα με τον αλλοδαπό, το πρόσωπο δηλαδή, που έναντι συγκεκριμένου κράτους, έχει την ιθαγένεια άλλου κράτους ή δεν έχει την ιθαγένεια κανενός κράτους.²⁰¹ Παρά το γεγονός ότι ο πρόσφυγας είναι πράγματι ένας αλλοδαπός, δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με αυτόν καθώς, ενώ ο δεύτερος απολαμβάνει διπλωματικής προστασίας από τη χώρα της ιθαγένειάς του,²⁰² ο πρόσφυγας στερείται παρόμοιας προστασίας, είτε διότι δεν επιθυμεί να τεθεί υπό την προστασία της χώρας αυτής, είτε διότι δεν έχει ιθαγένεια ή έχει στερηθεί αυτής.²⁰³

Έτι περαιτέρω, ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι η εννοιολογική σύγχυση που προκύπτει μεταξύ των όρων «πρόσφυγα» και «μετανάστη»,²⁰⁴ καθώς διαπλέκονται ουσιαστικά ποιοτικά χαρακτηριστικά- εξαιτίας της πολυπλοκότητας του φαινομένου αλλά και των ποικίλων αιτιών που ωθούν στη μετανάστευση - κάνοντας τους ανωτέρω δύο όρους να συγκλίνουν ή ενδεχομένως, ενίοτε, και να ταυτίζονται. Σε αντίθεση με τον ορισμό για τον πρόσφυγα -ορισμός που δίνεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951,²⁰⁵ στις περιφερειακές συμβάσεις, καθώς και στο καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες,²⁰⁶ ο ορισμός του μετανάστη είναι γενικότερος καθώς δεν ορίζεται σαφώς σε κάποιο διεθνές νομικό κείμενο ή σύμβαση.

Είναι σαφές ότι και οι δύο όροι, διαθέτουν κοινή βάση, ήτοι, τη μετακίνηση από τη χώρα καταγωγής στη χώρα υποδοχής προς ανεύρεση προστασίας και διασφάλισης των αυτονόητων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο μετανάστης ωστόσο, είναι ένα άτομο που

²⁰¹ Βρέλλης Βλ. Σπυρίδων, (2003), Δίκαιο Αλλοδαπών - Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 15.

²⁰² Crawford J, Brownlie's, (2012), Principles of Public International Law, Oxford University Press, 8th Edition, σελ. 380 επ., Επίσης, P.Weis, Nationality and Statelessness in International Law (1979, 2nd ed. ,H.F. van Panhuys, The role of Nationality in International Law, Nijhoff, Leyden 1959), σελ. 255-256.

²⁰³ Νάσκου-Περράκη Παρούλα, (1991), Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη - Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 62

²⁰⁴ Ρούκουνας Εμμανουήλ, (1995), Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκδ. Εστία, Αθήνα, σελ.246.

²⁰⁵ Σύμβαση της Γενεύης του '51, <https://www.unric.org/html/greek/pdf/refugeeconvention-GRE.pdf>

²⁰⁶ Καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, <http://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/UNHCRstatute.pdf>.

αναχωρεί ίδια βουλήσει από τη χώρα καταγωγής, συνήθως με σκοπό την ανεύρεση εργασίας και την βελτίωση του επιπέδου της ζωής του,²⁰⁷ ενώ ο πρόσφυγας δεν επιλέγει να εγκαταλείψει τη χώρα του, αλλά εκτοπίζεται βίβανυσα ή αναγκάζεται να φύγει εξαιτίας του φόβου διώξεων, διαμαχών, γενικευμένης βίας, ή άλλων καταστάσεων που έχουν διαταράξει σοβαρά την έννομη τάξη της χώρας του.

Η ειδοποιός διαφορά, λοιπόν, μεταξύ μετανάστη και πρόσφυγα, είναι ότι ο μετανάστης απολαμβάνει την προστασία των αρχών της χώρας του, ενώ ο πρόσφυγας όχι, γι' αυτό και ελλείπει της εθνικής προστασίας, η διεθνής κοινότητα έχει αναλάβει την υποχρέωση να παρέχει «διεθνή προστασία».²⁰⁸ Ως εκ τούτου, ο μετανάστης έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει στη χώρα του όποτε θελήσει, παραμένει δε πολίτης αυτής, εκτός και αν αποκτήσει άλλη ιθαγένεια. Αντιθέτως, ο πρόσφυγας δεν μπορεί να επιστρέψει όποτε το επιθυμεί, αφού η επιστροφή του εξαρτάται από συνθήκες εξωγενείς, που δεν μπορεί ο ίδιος να ελέγξει.²⁰⁹

Κατά συνέπεια, οι μετανάστες δεν δικαιούνται να απολαμβάνουν τη διεθνή προστασία,²¹⁰ καθώς δεν εμπίπτουν στα κριτήρια εφαρμογής του ορισμού του πρόσφυγα, υπάγονται δε, στο δίκαιο περί αλλοδαπών του κάθε κράτους και καθώς και σε άλλες ρυθμίσεις, λιγότερο ευνοϊκές κατά κανόνα από αυτές του προσφυγικού δικαίου.

Ωστόσο, τα όρια ανάμεσα στον μετανάστη και στον πρόσφυγα δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις, όπου πίσω από τα οικονομικά μέτρα που

²⁰⁷ Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία μετανάστης είναι το πρόσωπο που για λόγους διαφορετικούς από εκείνους που αναφέρονται στον ορισμό του πρόσφυγα της Σύμβασης του 1951 εγκαταλείπει οικειοθελώς τη χώρα του με σκοπό να εγκατασταθεί αλλού. Μπορεί δε να ωθείται από την επιθυμία για αλλαγή ή για περιπέτεια ή από οικογενειακούς ή άλλους προσωπικούς λόγους. Εάν ωθείται αποκλειστικά από οικονομικά κίνητρα, είναι οικονομικός μετανάστης και όχι πρόσφυγας (βλ. ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ Υ.Α., 2009, σελ.23).

²⁰⁸ Σταυροπούλου Μ., (2000), Η Προστασία των Προσφύγων και το έργο της Ύπατης Αρμοστείας των ΗΕ για τους πρόσφυγες, Δικαιώματα του Ανθρώπου, ΔτΑ Νο 5/2000, σελ. 125.

²⁰⁹ Νάσκου-Περράκη Π., (1991), Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη - Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 63.

²¹⁰ Προστασία των Προσφύγων: Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για βουλευτές, 2001, σελ 59.

επηρεάζουν την οικονομική υπόσταση ενός συγκεκριμένου τμήματος του πληθυσμού, μπορεί να υπάρχουν φυλετικοί, θρησκευτικοί ή πολιτικοί λόγοι ή διαθέσεις που συνιστούν δίωξη, (όπως π.χ. κατάργηση των δικαιωμάτων άσκησης εμπορίου ή η επιβολή άνιση ή υπερβολικής φορολογίας σε συγκεκριμένη εθνική ή θρησκευτική ομάδα). Κατά συνέπεια, αναγνωρίζεται ότι σοβαροί οικονομικοί λόγοι που στερούν το άτομο από όλα τα μέσα διαβίωσης μπορεί να αποτελέσουν δίωξη.²¹¹

Είναι σαφές ότι, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα των τελευταίων ετών με τις μεικτές μεταναστευτικές ροές, η υπαγωγή σε έναν σαφή ορισμό και ο διαχωρισμός του μετανάστη από τον πρόσφυγα καθίσταται ακόμα πιο δύσκολος, διότι αφενός, τα αίτια μετακίνησης και οι κίνδυνοι στις χώρες προέλευσης των μετακινούμενων πληθυσμών είναι ρευστά και διαρκώς εναλλασσόμενα, ενώ αφετέρου, τα άτομα συνήθως δεν διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα, και ακολουθούν τις ίδιες διαδρομές διακίνησης, διέλευσης και εισόδου στη χώρα υποδοχής.

5.4 Η Αρχή της Μη Επαναπροώθησης

Η αρχή της μη επαναπροώθησης (Le principe de Non-refoulement) αποτελεί τον πυρήνα του δικαιώματος στο άσυλο. Ο όρος «non refoulement» προέρχεται απ' το γαλλικό «refouler» που σημαίνει «απομακρύνω», «απωθώ» και απ' την πράξη της επαναπροώθησης²¹² ή απέλασης, κατά την οποία ένα κυρίαρχο κράτος καλεί ή υποχρεώνει έναν αλλοδαπό, να εγκαταλείψει το έδαφός του σε βραχύτατο -συνήθως προσδιοριζόμενο- χρόνο.²¹³

Η αρχή αποτυπώνεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 33 της Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, που ορίζει σαφώς ότι: «*Ουδεμία συμβαλλόμενη χώρα θα απελαύνει ή θα επαναπροωθή (refouler), καθ' οιονδήποτε τρόπον, πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή η ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων*».²¹⁴

²¹¹ Έμκε-Πουλοπούλου Ήρα, (2007), Η μεταναστευτική πρόκληση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.52.

²¹² Ρούκουνας Εμμανουήλ, Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1995, σελ.236.

²¹³ Goodwin-Gill G., (1996), The Refugee in International Law, Oxford University Press, op.cit.p.117.

²¹⁴ Γνωμοδότηση* για την Εξωεδαφική Εφαρμογή της Αρχής της μη Επαναπροώθησης στο πλαίσιο της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων-Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, παρ.5.

Η διάταξη αυτή αποτελεί ένα από τα βασικά άρθρα της Συνθήκης του 1951, στα οποία δεν επιτρέπονται επιφυλάξεις - όπως διευκρίνισε η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες το 1977- ενώ πρόκειται, επίσης, για υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 1, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου του 1967 καθώς και σε μια σειρά διεθνών πράξεων σχετικών με τους πρόσφυγες, τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.²¹⁵

Η ιδέα της αρχής μη επαναπροώθησης αναπτύχθηκε στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα και αφορούσε στην προστασία από ενέργειες, όπως απωθήσεις των φυγάδων, που διέπρατταν τα δεσποτικά καθεστώτα της εποχής.²¹⁶ Αποτυπώνεται για πρώτη φορά στη Μ. Βρετανία το 1905, στην πράξη για τους Αλλοδαπούς, ως εξαίρεση στην άρνηση εισόδου σε όσους διώκονται στις χώρες τους για τις θρησκευτικές ή πολιτικές τους πεποιθήσεις.²¹⁷ Επίσης, στη Σύμβαση για το καθεστώς των Προσφύγων του 1933 (άρθρο 3), τα κράτη δεσμεύονται να μην απομακρύνουν πρόσφυγες απ' το έδαφος τους, ούτε να τους απορρίπτουν στα σύνορα.²¹⁸

Η αρχή της μη επαναπροώθησης αξιώνει ότι κανένας δεν πρέπει να απωθείται σε χώρα όπου ενδέχεται να αντιμετωπίσει πραγματικό κίνδυνο δίωξης ή απειλή κατά της ζωής ή της ελευθερίας του. Η αρχή αποτελεί θεμελιώδη αρχή του διεθνούς δικαίου και έναν από τους ισχυρότερους περιορισμούς στο δικαίωμα των κρατών να ελέγχουν την είσοδο στο έδαφός τους και να εκδιώκουν τους αλλοδαπούς ως έκφραση της κυριαρχίας τους.²¹⁹

Η αρχή της μη επαναπροώθησης εφαρμόζεται τόσο στην επιστροφή στη χώρα καταγωγής ή συνήθους διαμονής, όσο και στην επιστροφή σε οποιαδήποτε άλλη χώρα, στην οποία ο πρόσφυγας κινδυνεύει να υποστεί διώξεις, Αυτό περιλαμβάνει τα τρίτα

²¹⁵ Η αρχή της μη επαναπροώθησης συναντάται σε παγκόσμιο επίπεδο στη Διακήρυξη των Η.Ε. για το Εδαφικό Ασυλο του 1967, στη Σύμβαση των Η.Ε. για την σύλληψη ομήρων και στη Συμφωνία της Χάγης για τους πρόσφυγες στη θάλασσα του 1957 καθώς και σε περιφερειακά κείμενα προστασίας των προσφύγων στην Αμερικανική και Αφρικανική ήπειρο, όπως η Διακήρυξη της Καρθαγένης για τους Πρόσφυγες (1984) και η Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας για τα Ζητήματα των Προσφύγων (1969).[Νάσκου-Περράκη, 1991, σελ. 152-154].

²¹⁶ Goodwin-Gill G., (1996), *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit.p118.

²¹⁷ Ibid,1996.

²¹⁸ *Convention Relating to International Status of Refugees,1933,Art.3.*

²¹⁹ ICJ, *Practitioners Guide No.6 on Migration and International Human Rights Law*, 2014.

κράτη, τα οποία ενδέχεται να μεταφέρουν το άτομο σε μια μη ασφαλή χώρα (έμμεση επαναπροώθηση).

Επί της αρχής, η αρχή της μη επαναπροώθησης, υπό την έννοια του άρθρου 33 της Σύμβασης «εφαρμόζεται κατηγορηματικά στα πρόσωπα που τελούν υπό το άρθρο 1 της Σύμβασης»,²²⁰ ήτοι στους πρόσφυγες, για αυτό και αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της προστασίας των προσφύγων. Ωστόσο, η εφαρμογή της αρχής επιδέχεται μια πιο διασταλτική ερμηνεία, επεκτεινόμενη και στους αιτούντες άσυλο, τουλάχιστον κατά την αρχική περίοδο και υπό συγκεκριμένες συνθήκες (μέχρι την εξέταση του αιτήματος ασύλου), δεδομένου ότι διαφορετικά δε θα υπήρχε επαρκής προστασία.²²¹ Λαμβάνοντας υπόψη ότι, στο διεθνές δίκαιο δεν θεμελιώνεται ατομικό δικαίωμα στο άσυλο, η αρχή της μη επαναπροώθησης αποτελεί το αντιστάθμισμα στην έλλειψη προστασίας και στοιχειοθετεί ένα μίνιμουμ δικαίωμα στην έκκληση για άσυλο, αν όχι στην ίδια την χορηγούμενη προστασία.²²² Εν προκειμένω, είναι σαφής η σημασία της απαρέγκλιτης τήρησης της αρχής της μη επαναπροώθησης, για τα πρόσωπα που μπορεί να υποβληθούν σε δίωξη στη χώρα καταγωγής τους, ανεξάρτητα από το αν ή όχι επίσημα αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες, τόσο εντός της επικράτειας του κράτους, όσο και στα σύνορα του.²²³

Επίσης, σε αντίθεση με άλλες διατάξεις της Συνθήκης της Γενεύης, η εφαρμογή της αρχής δεν εξαρτάται από τη νόμιμη ή μη διαμονή του προσώπου στο έδαφος του κράτους υποδοχής,²²⁴ «... δεν έχει σημασία το νομικό ή μεταναστευτικό καθεστώς του αιτούντος άσυλο. Δεν έχει σημασία πως ο αιτών άσυλο εισήλθε στο έδαφος δικαιοδοσίας του κράτους... αυτό που μετράει είναι τα αποτελέσματα που έχουν οι πράξεις των οργάνων του κράτους. Αν ένας αιτών άσυλο εξαναγκάζεται σε επαναπατρισμό σε χώρα

²²⁰ Goodwin-Gill G., (1996), *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit.p.137.

²²¹ Ibid,1996.

²²² Goodwin-Gill G., (1996), *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit.p..117.

²²³ “Conclusions Adopted by the Executive Committee on International Protection of Refugees”, UNHCR, 1977.

²²⁴ Note on Non-Refoulement (Submitted by the High Commissioner), EC/SCP/2, UNHCR, 23 Αυγούστου 1977, παρ. 4, στη διεύθυνση <http://www.unhcr.org/afr/excom/scip/3ae68ccd10/note-non-refoulement-submitted-high-commissioner.html>.

*όπου αυτός έχει βάσιμο φόβο δίωξης ή αντιμετωπίζει ουσιαστικό κίνδυνο βασανισμού, τότε πρόκειται για επαναπροώθηση κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου».*²²⁵

Ωστόσο, το Άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 δεν παρέχει απόλυτη προστασία. Το εν λόγω άρθρο- όπως και τα Άρθρα 17 και 21 της Οδηγίας περί Αναγνώρισης, επιτρέπει την απομάκρυνση ενός πρόσφυγα σε πολύ εξαιρετικές περιστάσεις, ιδίως, όταν το πρόσωπο συνιστά κίνδυνο για την ασφάλεια του κράτους υποδοχής ή όταν, μετά τη διάπραξη σοβαρού εγκλήματος, το πρόσωπο συνιστά κίνδυνο για την κοινωνία.

Η απαγόρευση επαναπροώθησης των προσφύγων, όπως αποτυπώνεται στο άρθρο 33 της Σύμβασης του 1951, αποτελεί κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου και συμπληρώνεται με την υποχρέωση μη επαναπροώθησης του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Άρα, ως κανόνας του διεθνούς εθιμικού δικαίου η απαγόρευση επαναπροώθησης των προσφύγων, δεσμεύει όλα τα κράτη, συμπεριλαμβανομένων των κρατών που δεν είναι συμβαλλόμενα στη Σύμβαση του 1951 και / ή στο Πρωτόκολλο του 1967.²²⁶

Δυνάμει του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η έννοια της αρχής της μη επαναπροώθησης εκτείνεται πέρα από εκείνη του Άρθρου 33 παράγραφος 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951. Επιπλέον, ρητή απαγόρευση της επαναπροώθησης προβλέπει το γενικό διεθνές δίκαιο,²²⁷ καθώς και η διάταξη του άρθρου 3 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των βασανιστηρίων και άλλης βάνουσης, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, η οποία απαγορεύει την απομάκρυνση οιοδήποτε πρόσωπο στα σύνορα εδαφών, όπου για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια.

²²⁵ Goodwin-Gill G., (1996), *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit p.137.

²²⁶ Σύμφωνα με το διεθνές εθιμικό δίκαιο η απαγόρευση της επαναπροώθησης των προσφύγων εφαρμόζεται επίσης και στους μη ευρωπαίους πρόσφυγες στα κράτη που είναι συμβαλλόμενα στη Σύμβαση του 1951 αλλά διατηρούν το γεωγραφικό περιορισμό της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 1 Β της Σύμβασης.

²²⁷ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2007, Συμβουλευτική γνωμοδότηση επί της εξωεδαφικής εφαρμογής των υποχρεώσεων περί μη επαναπροώθησης δυνάμει της Σύμβασης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων και του σχετικού πρωτοκόλλου του 1967.

Είναι σαφές ότι η νομική βάση της αρχής της μη επαναπροώθησης στο διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έγκειται αφενός, στην υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των ανθρώπων που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία τους,²²⁸ και αφετέρου, στην απαίτηση για ουσιαστική ερμηνεία και εφαρμογή των συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ώστε να καταστούν αποτελεσματικές οι διασφαλίσεις τους.²²⁹

Σε αντίθεση με τους περιορισμούς που τίθενται σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης, η αρχή της μη επαναπροώθησης, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο,²³⁰ έχει απόλυτο χαρακτήρα και δεν υπάρχει καμία επιφύλαξη. Συνάγεται από τα προαναφερόμενα, ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης δεδομένου του ότι εδράζεται στο διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και διαθέτοντας μορφή εθμικού κανόνα, εφαρμόζεται σε όλες τις μετακινήσεις υπηκόων ή αλλοδαπών, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους, και δεν καλύπτει μόνο τους πρόσφυγες.

Έτι περαιτέρω, έχει ερμηνευθεί ότι καλύπτει περιστάσεις γενικευμένης βίας που απειλούν τη ζωή ή την ελευθερία του ατόμου αλλά δεν προκαλούν διώξεις,²³¹ και πρέπει να εφαρμόζεται σε όλες τις καταστάσεις μαζικής εισροής.²³²

²²⁸ Άρθρο 1 ΕΣΔΑ, άρθρο 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ), Άρθρο1 της Αφρικανικής Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (ΑΕΔΑΛ) και Άρθρο 1 του Αραβικού Χάρτη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

²²⁹ Βλέπε, για παράδειγμα, Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου, ΕΔΔΑ, Ολομέλεια, Αίτηση υπ 'αριθ. 14038/88, 7 Ιουλίου 1989, υποσημείωση 295, παρ. 87 και 90. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο άντλησε την αρχή της μη επαναπροώθησης από την υποχρέωση των κρατών να «εξασφαλίζουν» τα ανθρώπινα δικαιώματα σε όλους τους ανθρώπους που υπόκεινται στη δικαιοδοσία τους (άρθρο 1 ΕΣΔΑ). Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο ερμήνευσε τον «ειδικό χαρακτήρα» της ΕΣΔΑ «ως συμφωνία σχετικά με τη συλλογική εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών», την απαίτηση «να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται οι διατάξεις της ώστε να καθίστανται πρακτικές και αποτελεσματικές οι εγγυήσεις της».

²³⁰ Σε διεθνές επίπεδο η απαγόρευση της επαναπροώθησης έχει απόλυτο χαρακτήρα στο πλαίσιο του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1966) και της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων (1984), όπως έχουν ερμηνευθεί οι σχετικές διατάξεις τους από τις αντίστοιχες Επιτροπές. Σε περιφερειακό επίπεδο η απαγόρευση της επαναπροώθησης έχει απόλυτο χαρακτήρα στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ (1950) και της Αμερικανικής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1969).

²³¹ UNHCR, Note on Non-refoulement (Υποβλήθηκε από τον Ύπατο Αρμοστή), UN Doc. EK/SCP/2, 23 Αυγούστου 1977, παρ. 4, και, Sir Elihu Lauterpacht and Daniel Bethlehem, The Scope and Content of the Principle of Non-refoulement: Γνώμη, 20 Ιουνίου 2001, σσ. 124-125, παρ. 128-133.

Η θεμελιώδης ανθρωπιστική αρχή της μη επαναπροώθησης έχει βρει έκφραση σε διάφορες διεθνείς πράξεις που θεσπίζονται σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο και είναι καθόλα αποδεκτή από τα κράτη οδηγώντας στην εθμική της αποκρυστάλλωση έως σήμερα.²³³

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΑΣΥΛΟΥ

6.1 Εισαγωγή

Το κείμενο της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 καθορίζει τον ορισμό του πρόσφυγα και παρέχει επαρκή κριτήρια για τον καθορισμό του καθεστώτος, χωρίς ωστόσο να κάνει αναφορά σε συγκεκριμένες διαδικασίες αξιολόγησης των αιτήσεων ασύλου.²³⁴ Εναπόκειται στα κράτη που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 να θέσουν σε ισχύ τις σχετικές διαδικασίες απονομής του status του πρόσφυγα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απορρέουσες εκ της Σύμβασης διεθνείς υποχρεώσεις τους.²³⁵

Τα συμβαλλόμενα κράτη λοιπόν, έχουν την υποχρέωση να καθορίζουν το σχετικό εφαρμοστικό πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου, κατά συνέπεια θα πρέπει να εξασφαλίζουν πρόσβαση στις διαδικασίες και μάλιστα, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται ότι το κάθε άτομο θα έχει πρόσβαση σε δίκαιες και αντικειμενικές διαδικασίες, οι οποίες θα σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και θα εγγυώνται τη διαφύλαξη του θεσμού του πρόσφυγα.

Η Ύπατη Αρμοστεία, ως το κύριο ερμηνευτικό όργανο της Σύμβασης της Γενεύης, παρέχει στα κράτη διευκρινίσεις για την κατάρτιση αποτελεσματικών διαδικασιών αξιολόγησης ασύλου, συμπληρώνοντας το ατελές πλαίσιο που τίθεται απ' τη Σύμβαση της Γενεύης. Ειδικότερα, η Ύπατη Αρμοστεία επισημαίνει πως θα πρέπει να λειτουργεί μια ενιαία κεντρική αρχή, υπεύθυνη για την εξέταση των αιτήσεων για την αναγνώριση

²³² Συμπέρασμα αριθ. 19 (XXXI) Temporary Refuge, ExCom, UNHCR, 31η Συνεδρίαση, 1980, παρ. (α), Συμπέρασμα αριθ. 22, UNHCR, υποσημείωση 151, παρ. (II-A-2).]

²³³ Conclusions Adopted by the Executive Committee on International Protection of Refugees”, UNHCR, 1977, Νο6 Βλ. αναλυτικά G.S.Goodwin-Gill,1996,op.cit.p.127-128.

²³⁴ Goodwin-Gill G., (1996), The Refugee in International Law, Oxford University Press, op.cit p34.

²³⁵ Ibid, 1996.

του καθεστώτος του πρόσφυγα και τη λήψη απόφασης σε πρώτο βαθμό.²³⁶ Παράλληλα, οι αρμόδιες αρχές που δρουν στα σύνορα ή στο έδαφος ενός συμβαλλόμενου κράτους, θα πρέπει να είναι επαρκώς καταρτισμένες σχετικά με το διεθνές προσφυγικό δίκαιο και να έχουν σαφείς οδηγίες για την αντιμετώπιση περιπτώσεων που ίσως υπάγονται στην αρμοδιότητα των σχετικών Διεθνών Οργανισμών.²³⁷ Επιπλέον, τονίζεται πως οι αρχές υποχρεούνται να ενεργούν «σύμφωνα με την αρχή της μη επαναπροώθησης και να παραπέμπουν τις σχετικές περιπτώσεις σε μια ανώτερη αρχή».²³⁸

Επίσης, δυνάμει της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι πρέπει να διασφαλίζεται τόσο η δυνατότητα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου όσο και η παροχή των κατάλληλων πληροφοριών σχετικά με την προβλεπόμενη διαδικασία. Οι αρχές οφείλουν επίσης να αποφεύγουν τις υπερβολικά μεγάλες καθυστερήσεις στην απόφαση επί αιτήσεων ασύλου.²³⁹ Όσον αφορά στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας κατά την εξέταση των αιτήσεων ασύλου σε πρώτο βαθμό, το Δικαστήριο έχει επίσης εξετάσει άλλους παράγοντες, όπως η διαθεσιμότητα διερμηνέων, η πρόσβαση σε νομική συνδρομή και η ύπαρξη ενός αξιόπιστου συστήματος επικοινωνίας μεταξύ των αρχών και των αιτούντων άσυλο.²⁴⁰ Όσον αφορά στην εξέταση του κινδύνου, το Άρθρο 13 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου προβλέπει αμερόληπτη και ενδεδειγμένη διαδικασία εξέτασης από την εθνική αρχή, για κάθε αίτηση στο πλαίσιο της οποίας εγείρονται ουσιαστικοί φόβοι για την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου μεταχείρισης που αντιβαίνει στο Άρθρο 3 (ή στο Άρθρο 2) σε περίπτωση απέλασης αιτούντος.²⁴¹

Το κοινό ευρωπαϊκό καθεστώς για το άσυλο οφείλει να περιλαμβάνει σαφή και λειτουργική μέθοδο καθορισμού του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση μιας αίτησης παροχής για το άσυλο, καθώς και ελάχιστες κοινές προϋποθέσεις για την προσέγγιση των κανόνων για την αναγνώριση και το περιεχόμενο του καθεστώτος του

²³⁶ “Conclusions Adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees”, UNHCR, 1977, para 8 iii.

²³⁷ Ibid, 1977, para 8(e).

²³⁸ Ibid, 1977, para 8(e)ii.

²³⁹ ΕΔΔΑ, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας [τμήμα μείζονος συνθέσεως], Αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011· ΕΔΔΑ, Abdolkhani και Karimnia κατά Τουρκίας, Αριθ. 30471/08, 22 Σεπτεμβρίου 2009.

²⁴⁰ ΕΔΔΑ, M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας [τμήμα μείζονος συνθέσεως], Αριθ. 30696/09, 21 Ιανουαρίου 2011, σκέψη 301.

²⁴¹ Ο.π, σκέψη 293.

πρόσφυγα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην προσπάθεια να ενοποιήσει το σύστημα ασύλου και να εξαλείψει συστημικές και διαδικαστικές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών, κατέληξε μάλλον στο αντίθετο αποτέλεσμα με τη διάσπαση της διαδικασίας ασύλου σε πολλαπλά επίπεδα. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής για εσκεμμένη περιπλοκότητα στις διαδικασίες χορήγησης ασύλου θέτοντας αυστηρές διορίες και αυξημένες απαιτήσεις με σκοπό την υπεκφυγή από την χορήγηση ασύλου.²⁴²

Είναι σαφές ότι η διαδικασία για την έγκριση ασύλου στην ΕΕ, μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά περίπλοκη και άδικη, κυρίως όταν η κουλτούρα δεν είναι κοινή ανάμεσα στον αιτούντα και το σύστημα, ενώ υποβόσκει και το στοιχείο της καχυποψίας. Αυτό το γεγονός δυσκολεύει όποιον βρίσκεται εκτός της διοικητικής κουλτούρας των μελών κρατών. Ωστόσο, η Ευρώπη εξακολουθεί να διαπνέεται ακόμα από κάποιες βασικές αρχές του δικαίου, όπως, για παράδειγμα, ότι οι αποφάσεις των δικαστών έχουν διάφορους βαθμούς και μπορούν να εφεσιβάλλονται, ότι τα άτομα στα οποία αφορούν οι αποφάσεις έχουν το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη καθώς και το δικαίωμα να προσβάλλουν μια απόφαση, ως τον βαθμό στον οποίο τελεσιδικεί το σύστημα δικαιοσύνης.

6. 2 Διαδικασίες Ασύλου στον πρώτο βαθμό

Το δίκαιο της ΕΕ προβλέπει αμερόληπτες και αποτελεσματικές διαδικασίες όσον αφορά στην εξέταση των αιτήσεων ασύλου. Τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν το δικαίωμα αίτησης ασύλου και να μεριμνούν ώστε οι αντίστοιχες αρχές να μπορούν να διευκολύνουν την πρόσβαση στη διαδικασία για πρόσωπα που επιθυμούν να υποβάλουν αίτηση. Οι λοιπές πτυχές των διαδικασιών πρόσβασης επαφίενται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών.²⁴³

Η αναθεωρημένη Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου (2013/32/ΕΕ) ορίζει ιδιαίτερα λεπτομερείς κανόνες σχετικά με τις διαδικασίες για τη χορήγηση και την ανάκληση διεθνούς προστασίας. Η οδηγία εφαρμόζεται στις αιτήσεις ασύλου οι οποίες υποβάλλονται στο έδαφος των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που

²⁴² Clayton Gina, (2016), “The Right to have Rights: the European Convention on Human Rights and the Procedural Rights of Asylum Seekers”, στο: Ademola Abass and Francesca Ippolito (eds), *Regional Approaches to the Protection of Asylum Seekers: An International Legal Perspective*, Routledge, New York. G. op.cit., σελ. 195 επ.

²⁴³ ΕΕ 2005,L326, Οδηγία 2005/85/ΕΚ, άρθρο 6.

δεσμεύονται από αυτήν, το δε γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής αυτής συμπεριλαμβάνει και τις αιτήσεις που υποβάλλονται στα σύνορα, στα χωρικά ύδατα και στις ζώνες διέλευσης (Άρθρο 3). Όσον αφορά στην περίπτωση ατόμων που αναζητούν διεθνή προστασία και αυτά βρίσκονται στα χωρικά ύδατα κράτους μέλους, θα πρέπει να αποβιβάζονται στη ξηρά και η εξέταση των αιτήσεών τους να γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας.²⁴⁴

Όπως ορίζεται στο άρθρο 6 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου, οι αιτούντες άσυλο και τα εξαρτώμενα από αυτούς πρόσωπα πρέπει να έχουν πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου, ενώ δικαιούνται να παραμένουν σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ αποκλειστικά για το σκοπό της διαδικασίας, μέχρις ότου η αποφαινόμενη αρχή λάβει απόφαση επί της αίτησης τους.²⁴⁵ Εξαιρέση από το δικαίωμα παραμονής στη χώρα υποδοχής επιτρέπεται στις περιπτώσεις μεταγενέστερων αιτήσεων (Άρθρα 9 παράγραφος 2 και 41) και στις περιπτώσεις έκδοσης. Η έκδοση υπό την Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/582/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης έχει τις δικές της διαδικαστικές εγγυήσεις.²⁴⁶

Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι απαιτείται μια αμερόληπτη και αυστηρή διαδικασία εξέτασης για κάθε αίτηση ασύλου. Στις περιπτώσεις όπου αυτό δεν συνέβη, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβιάσεις του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το Άρθρο 3.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ περισσότερο ευνοϊκές προδιαγραφές για τις διαδικασίες διά των οποίων χορηγείται και ανακαλείται το καθεστώς του πρόσφυγα.²⁴⁷

6.2.1 Κανονική Διαδικασία Εξέτασης

Η εξέταση μιας αίτησης ασύλου πρέπει να συμμορφώνεται με τις διαδικαστικές προϋποθέσεις της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου (2013/32/ΕΕ), όπως και με τις προϋποθέσεις για την εξέταση των στοιχείων της αίτησης σύμφωνα με την Οδηγία περί

²⁴⁴ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 26.

²⁴⁵ ΕΕ 2013, L180 Οδηγία 2013/32/ΕΚ, άρθρο 9.

²⁴⁶ ΔΕΚ, υπόθεση C-388/08 (συλλογή 2008, σ. I-08993), Ποινική δίκη κατά Artur Leymann και Aleksei Pustovarov, 1 Δεκεμβρίου 2008.

²⁴⁷ ΕΕ 2013, L180 Οδηγία 2013/32/ΕΚ, άρθρο 5.

Αναγνώρισης. Επιπλέον, τα κράτη μέλη εγγυώνται ότι οι αιτήσεις εξετάζονται σε ατομική βάση, αντικειμενικά και αμερόληπτα βάσει επικαιροποιημένων πληροφοριών.²⁴⁸

Έτι περαιτέρω, σύμφωνα με το Άρθρο 10 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου μια αίτηση ασύλου δεν δύναται να απορριφθεί αυτόματα από κάποιο οιονεί δικαστικό ή διοικητικό σώμα υπεύθυνο για τη λήψη αποφάσεων σε πρώτο βαθμό, εκ μόνου του γεγονότος ότι δεν υποβλήθηκε το ταχύτερο δυνατόν λόγω μη κατάθεσης της αίτησης το συντομότερο δυνατό.

Επίσης, η οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου εισάγει μια σειρά από πρόσθετες απαιτήσεις για τις προσωπικές συνεντεύξεις, υποχρεώνοντας τα κράτη μέλη να τις διεξάγουν με απόλυτο σεβασμό στην πολιτιστική καταγωγή, το φύλο, τον γενετήσιο προσανατολισμό και τη ταυτότητα φύλου ή της ευαισθησίας του αιτούντος.²⁴⁹

Αναφορικά με την υποχρέωση προσωπικής συνέντευξης στους αιτούντες,²⁵⁰ η Οδηγία προσθέτει ότι οι προσωπικές συνεντεύξεις επί της ουσίας της αίτησης διεθνούς προστασίας διεξάγονται από εξειδικευμένο και ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό της αποφαινόμενης αρχής, ήτοι της Υπηρεσίας Ασύλου, το οποίο πρέπει να διαθέτει τα προσόντα για να συνεκτιμήσει τις συνθήκες που περιβάλλουν την αίτηση, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής προέλευσης, του φύλου, του γενετήσιου προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου ή του ευάλωτου της θέσης του αιτούντος. (Άρθρα 14 – 15 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου). Εξαίρεση προβλέπεται στην περίπτωση ταυτόχρονων αιτήσεων διεθνούς προστασίας από μεγάλο αριθμό υπηκόων τρίτων χωρών ή ανιθαγενών, κατά την οποία, λόγω αντικειμενικής δυσκολίας, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι το προσωπικό διαφορετικής αρχής μπορεί προσωρινά να συμμετάσχει στη διενέργεια των συνεντεύξεων αυτών.²⁵¹

²⁴⁸ Άρθρο 10 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου και Άρθρο 4 της Οδηγίας περί Αναγνώρισης

²⁴⁹ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 15.

²⁵⁰ Βλ. επίσης ΔΕΕ, C- 277/11 [2012], Μ. Μ. κατά Minister for Justice, Equality and Law Reform, Ιρλανδίας και Attorney General, 22 Νοεμβρίου 2012.

²⁵¹ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 14.

Η δυνατότητα της προσωπικής συνέντευξης²⁵² πρέπει να παρέχεται στον αιτούντα άσυλο από την αποφαινόμενη αρχή πριν από τη λήψη απόφασης,²⁵³ κατά κανόνα, χωρίς την παρουσία μελών της οικογένειας του αιτούντος και να διενεργείται υπό συνθήκες που να διασφαλίζουν την εμπιστευτικότητα.²⁵⁴

Όσον αφορά στις συνεντεύξεις με ανηλίκους πρέπει να διεξάγονται με τρόπο κατάλληλο για παιδιά (Άρθρο 15 παράγραφος 3 στοιχείο ε) της Οδηγίας), ενώ οι ασυνόδετοι ανήλικοι απολαμβάνουν πρόσθετων ειδικών εγγυήσεων,²⁵⁵ όπως το δικαίωμα του διορισμού εκπροσώπου τους κατά την εξέταση της αίτησης, λαμβάνοντας πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού (Άρθρο 25 παράγραφος 6, Κεφάλαιο 9). Αναφορικά με τον προσδιορισμό της ηλικίας των ασυνόδετων ανηλίκων, τα κράτη μέλη δύνανται να χρησιμοποιούν ιατρικές εξετάσεις και οι ανήλικοι να ενημερώνονται για τη διαδικασία εκτίμησης της ηλικίας είτε προφορικώς είτε γραπτώς.

Κατά τη διενέργεια της προσωπικής συνέντευξης, απαιτείται η αποφαινόμενη αρχή να μεριμνά ώστε να παραχωρείται στον αιτούντα κατάλληλη ευκαιρία για να παρουσιάσει τα στοιχεία που απαιτούνται για την τεκμηρίωση της αίτησής του, εξηγώντας τους λόγους που εγκατέλειψε τη χώρα καταγωγής του και δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν. Αυτό περιλαμβάνει την ευκαιρία να παράσχει εξηγήσεις σχετικά με στοιχεία τα οποία ενδεχομένως λείπουν και/ή σχετικά με τυχόν ασυνέπειες ή αντιφάσεις στο πλαίσιο των δηλώσεων του αιτούντος.²⁵⁶

Επιπλέον, για κάθε προσωπική συνέντευξη προβλέπεται η υποχρέωση να συντάσσεται εμπειριστατωμένη και γραπτή έκθεση (πρακτικό), το οποίο τίθεται υπόψη του αιτούντος και να γίνεται απομαγνητοφώνηση²⁵⁷ ακουστικής ή οπτικοακουστικής καταγραφής της προσωπικής συνέντευξης. Σε περίπτωση που γίνεται τέτοια καταγραφή, τα κράτη μέλη

²⁵² Βλ. επίσης ΔΕΕ, C- 277/11 [2012], Μ. Μ. κατά Minister for Justice, Equality and Law Reform, Ιρλανδίας και Attorney General, 22 Νοεμβρίου 2012.

²⁵³ ΕΕ 2013, L180 Οδηγία 2013/32/ΕΚ, άρθρο 14.

²⁵⁴ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΚ, άρθρο 15 παρ. 1 και 2.

²⁵⁵ ΕΕ 2013, L180 Οδηγία 2013/32/ΕΚ, άρθρο 25.

²⁵⁶ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 16.

²⁵⁷ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 17, παρ.1.

μεριμνούν ώστε η καταγραφή ή το κείμενο της απομαγνητοφώνησης να διατίθενται σε σχέση με το φάκελο του αιτούντος.²⁵⁸

Επίσης, οι αιτούντες και οι νομικοί ή άλλοι σύμβουλοι, μπορούν να έχουν πρόσβαση στην έκθεση ή στο κείμενο της απομαγνητοφώνησης και, ενδεχομένως, στην καταγραφή.²⁵⁹ Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε ο αιτών να έχει την ευκαιρία να διατυπώσει τυχόν παρατηρήσεις και/ή να παράσχει διευκρινίσεις προφορικά και/ή γραπτώς σε σχέση με τυχόν εσφαλμένες μεταφράσεις ή παρερμηνείες που περιλαμβάνονται στο πρακτικό της συνέντευξης ή στο κείμενο της απομαγνητοφώνησης, στο τέλος της προσωπικής συνέντευξης ή εντός καθορισμένου χρονικού ορίου, πριν λάβει απόφαση η αποφαινόμενη αρχή.²⁶⁰ Η μη έγκριση του αιτούντος δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εμποδίσει την αποφαινόμενη αρχή να λάβει την απόφασή της.²⁶¹

Επίσης, η Οδηγία καθορίζει τους λόγους για τους οποίους θα μπορούσε να παραληφθεί η προσωπική συνέντευξη, όπως, στην περίπτωση που η αποφαινόμενη αρχή μπορεί να χορηγήσει το καθεστώς τους πρόσφυγα βάσει των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων που υπάρχουν στον φάκελο και στην περίπτωση που ο αιτών είναι ανίκανος ή δεν μπορεί να συμμετάσχει σε συνέντευξη, για λόγους που οφείλονται σε μόνιμες καταστάσεις ανεξάρτητες από τη θέλησή του, (π.χ. νοητική στέρηση).

Η αρμόδια αρχή θα πρέπει να λαμβάνει την απόφαση για την αίτηση ασύλου το ταχύτερο δυνατόν και το αργότερο εντός έξι (6) μηνών, εκτός από τις περιπτώσεις που απαριθμούνται στο Άρθρο 31 παράγραφοι 3 και 4 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου, στις οποίες η προθεσμία δύναται να παραταθεί ως τους 21 μήνες. Εάν η απόφαση δεν είναι δυνατόν να ληφθεί εντός εξαμήνου, ο αιτών πρέπει να ενημερωθεί σχετικά με την καθυστέρηση και να λάβει πληροφορίες, κατόπιν αιτήσεως, σχετικά με τον χρόνο κατά τον οποίο αναμένεται η απόφαση επί της αιτήσεώς του (Άρθρο 31 παράγραφος 6).

²⁵⁸ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 17, παρ.2.

²⁵⁹ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 17, παρ.5.

²⁶⁰ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 17, παρ.3.

²⁶¹ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 17, παρ.4.

Οι βασικές εγγυήσεις που παρατίθενται στο Κεφάλαιο 2 της Οδηγίας θα πρέπει να γίνονται σεβαστές κατά την εξέταση του αιτήματος. Οι αιτούντες άσυλο πρέπει να ενημερώνονται σχετικά με τη διαδικασία που ακολουθείται, ενώ οι αποφάσεις επί των αιτημάτων πρέπει να επιδίδονται γραπτώς και να παρέχονται πληροφορίες για τις δυνατότητες και προθεσμίες προσβολής τους σε γλώσσα την οποία οι αιτούντες κατανοούν ή ευλόγως θεωρείται ότι κατανοούν (Άρθρο 11 και 12 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου). Επίσης, πρέπει να τους παρέχονται υπηρεσίες διερμηνέα όταν αυτό είναι απαραίτητο καθώς και η δυνατότητα επικοινωνίας με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) ή με οργανώσεις που παρέχουν νομική αρωγή.

Επιπλέον, τα κράτη μέλη, υποκείμενα σε αρκετούς όρους, πρέπει να παρέχουν πρόσβαση στο φάκελο του αιτούντος σε νομικό ή άλλο σύμβουλο και να τον καθιστούν διαθέσιμο στις επιτροπές εξέτασης των προσφυγών.²⁶² Επιπρόσθετα, τα κράτη μέλη πρέπει να επιτρέπουν στην UNHCR να έχει πρόσβαση στους αιτούντες άσυλο και στις πληροφορίες για τις ατομικές αιτήσεις ασύλου, καθώς και να παρουσιάζει τις απόψεις της ενώπιον των αρμόδιων αρχών.²⁶³

Τα κράτη μέλη έχουν την διακριτική ευχέρεια, σύμφωνα με τις εθνικές ανάγκες τους, να εξετάζουν κατά προτεραιότητα ή να επιταχύνουν μια αίτηση διεθνούς προστασίας ιδίως, όταν η αίτηση είναι πιθανόν να θεωρηθεί ως βάσιμη ή όταν ο αιτών έχει ειδικές ανάγκες και είναι ευάλωτο πρόσωπο,²⁶⁴ κατά την έννοια του άρθρου 22 της οδηγίας 2013/33/ΕΕ, ή χρειάζεται ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις, ιδίως οι ασυνόδευτοι ανήλικοι,²⁶⁵ χωρίς ωστόσο να παρεκκλίνουν από τις συνήθεις διαδικαστικές προθεσμίες, αρχές και εγγυήσεις.²⁶⁶

²⁶² ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 11 παρ.1, εδ. δ.

²⁶³ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 11, παρ. 1 εδ.γ.

²⁶⁴ Ευάλωτα πρόσωπα θεωρούνται: οι ανήλικοι, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι ηλικιωμένοι, οι εγκυμονούσες, οι μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα παιδιά, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα άτομα με σοβαρές ασθένειες, τα άτομα με πνευματικές διαταραχές και τα άτομα που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές μορφές ψυχολογικής, φυσικής ή σεξουαλικής βίας, όπως γυναίκες θύματα ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων.

²⁶⁵ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 31, παρ.7.

²⁶⁶ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 19.

Σύμφωνα με το Άρθρο 33 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου, τα κράτη μέλη δεν οφείλουν να εξετάζουν απαράδεκτες αιτήσεις, π.χ. μεταγενέστερες αιτήσεις, οι οποίες δεν περιέχουν νέα στοιχεία ή αιτήσεις που αφορούν τρίτες χώρες οι οποίες θεωρούνται ασφαλείς για τον αιτούντα. Στην περίπτωση των απαράδεκτων μεταγενέστερων αιτήσεων δεν διενεργείται προσωπικής συνέντευξη (Άρθρο 34).

Οι αιτούντες άσυλο δικαιούνται να ανακαλούν τις αιτήσεις τους. Οι διαδικασίες ανάκλησης πρέπει επίσης να συμμορφώνονται προς τις σχετικές απαιτήσεις κοινοποίησης, μεταξύ των οποίων η έγγραφη κοινοποίηση (Άρθρα 44 και 45 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου). Μπορεί να θεωρηθεί ότι ο αιτών έχει ανακαλέσει σιωπηρά την αίτησή του για άσυλο ή έχει υπαναχωρήσει από αυτήν, όταν υπάρχει εύλογη αιτία να θεωρηθεί κάτι τέτοιο. Ωστόσο, το κράτος πρέπει να λάβει απόφαση είτε να διακόψει την εξέταση και να καταγράψει τα λαμβανόμενα μέτρα είτε να τα λαμβανόμενα μέτρα είτε να απορρίψει την αίτηση (Άρθρα 27 και 28 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου).

Τέλος, είναι καθήκον των αιτούντων να συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές, ενώ τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν στους αιτούντες άσυλο υποχρεώσεις συνεργασίας με τις αρχές στο μέτρο που αυτές είναι αναγκαίες για τη διεκπεραίωση της αίτησης.²⁶⁷

6.2.2 Ταχύρρυθμη Διαδικασία Εξέτασης

Τα κράτη μέλη εξετάζουν τις αιτήσεις ασύλου στο πλαίσιο της διαδικασίας εξέτασης, σύμφωνα με τις βασικές αρχές και εγγυήσεις που προβλέπονται από την οδηγία,²⁶⁸ ωστόσο, πέρα από την κανονική διαδικασία ασύλου, υπάρχουν περιπτώσεις όπου μπορούν να εφαρμόζονται ταχείες διαδικασίες, (Άρθρο 31 παράγραφος 8 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου).

Η ταχύρρυθμη διαδικασία εξέτασης χρησιμοποιείται, μεταξύ άλλων, κυρίως όταν το αίτημα είναι προδήλως αβάσιμο (ο αιτών προέρχεται από ασφαλή χώρα καταγωγής, ή οι ισχυρισμοί του είναι ψευδείς ή καταχρηστικοί), για αιτήσεις που γίνονται στα σύνορα (π.χ. άμα τη αφίξει σε ένα λιμάνι ή ένα αεροδρόμιο), στις αιτήσεις οποίες εφαρμόζεται άμεσα ο Κανονισμός Δουβλίνο II, ή η αρχή της ασφαλούς τρίτης χώρας (ο

²⁶⁷ EE 2013, L180, Οδηγία 2013/32/EE, άρθρο 13.

²⁶⁸ EE 2013, L180, Οδηγία 2013/32/EE, άρθρο 31 παρ.1

αιτών έχει φτάσει στη χώρα από μια τρίτη ασφαλή χώρα όπου δεν κινδύνευε από δίωξη ή από άμεση επαναπροώθηση, καθώς και όταν ο αιτών αρνείται να συμμορφωθεί με την υποχρέωση λήψης των δακτυλικών αποτυπωμάτων του, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 603/2013, σχετικά με τη θέσπιση του «Eurodac».

Η φύση της ταχείας διαδικασίας επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών να ρυθμίσουν νομοθετικά, με συνέπεια οι πρακτικές που ακολουθούν τα κράτη ως προς αυτή τη διαδικασία να διαφέρουν. Η κύρια αιτία είναι ότι οι συνοπτικές διαδικασίες μπορούν να σημαίνουν από μόνες τους αρκετά διαφορετικά πράγματα, όπως, για παράδειγμα μικρότερα χρονικά περιθώρια για την έκδοση αποφάσεων, περιορισμένες εγγυήσεις ως προς τα μέσα προστασίας (π.χ. περιορισμένο δικαίωμα για προσωπική συνέντευξη), επιταχυμένες διαδικασίες προσφυγής, επιταχυμένες διαδικασίες κατά τη φάση εισόδου. Η βασικότερη συνέπεια της παραπάνω πρακτικής σε ότι αφορά τους αιτούντες άσυλο είναι ότι η ταχύρρυθμη διαδικασία σημαίνει λιγότερες εγγυήσεις ούτως ή άλλως σχετικά με το δικαίωμα προσφυγής, ενώ περιορίζονται έτσι οι δυνατότητες του αιτούντα να αντικρούσει την απορριπτική απόφαση και επομένως μεγάλο μέρος της ευθύνης εναποτίθεται τελικά στην αρχική απόφαση. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η διαδικασία ταχύρρυθμης εξέτασης πρέπει να διενεργείται με την επιφύλαξη μιας επαρκούς και πλήρους εξέτασης,²⁶⁹ ο αιτών να έχει πρόσβαση σε βασικές αρχές και εγγυήσεις και οι προθεσμίες να είναι εύλογες.²⁷⁰

6.3 Το δικαίωμα προσφυγής και οι διαδικασίες άσκησης ένδικου μέσου

Με βάση το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και αυτό της ΕΣΔΑ, οι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν πρόσβαση σε πραγματικές διαδικασίες ασύλου, συμπεριλαμβανομένων ένδικων μέσων ικανών να αναστείλουν μια απομάκρυνση κατά τη διάρκεια της διαδικασίας εξέτασης των προσφυγών.

Το Άρθρο 13 της ΕΣΔΑ προβλέπει την ύπαρξη αποτελεσματικού δικαιώματος προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, όσον αφορά τυχόν εύλογη προσφυγή δυνάμει οποιασδήποτε διάταξης της ΕΣΔΑ ή των πρωτοκόλλων της. Ειδικότερα, προβλέπει την ανεξάρτητη και ενδεδειγμένη εξέταση οποιουδήποτε ισχυρισμού περί ύπαρξης ουσιαστικού

²⁶⁹ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 20.

²⁷⁰ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 31, παρ.9.

φόβου για το ενδεχόμενο μεταχείρισης η οποία αντιβαίνει στο Άρθρο 2 ή στο Άρθρο 3 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση απέλασης ή έκδοσης προσώπου

Όλα τα κράτη μέλη επιτρέπουν στους αιτούντες άσυλο, που η υπόθεσή τους κρίνεται με βάση τις κανονικές διαδικασίες να ασκήσουν προσφυγή σε μια αρνητική απόφαση ή να ζητήσουν άδεια για να προσβάλλουν τη διαδικασία. Το είδος των οργάνων που κρίνουν αυτές τις προσφυγές διαφέρει μεταξύ των κρατών, ενώ συνήθως προβλέπεται τουλάχιστον ένα επίπεδο διοικητικής και ένα επίπεδο δικαστικής προσφυγής. Έτι περαιτέρω, τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίζουν συναφείς διαδικαστικούς κανόνες και προθεσμίες και να προβλέπουν ρυθμίσεις αναφορικά με το δικαίωμα παραμονής εν αναμονή του αποτελέσματος.

Η Οδηγία περιέχει λεπτομερείς διατάξεις σχετικά με τις εγγυήσεις που παρέχονται στους αιτούντες διεθνή προστασία και δεν επιτρέπει καμία εξαίρεση στον κανόνα ότι οι αιτούντες πρέπει να έχουν το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής κατά της ατομικής απόφασης επί της αίτησης διεθνούς προστασίας, ανεξάρτητα από τον τύπο της απόφασης.

Αναφορικά με τις ελάχιστες εγγυήσεις για τον αιτούντα στη διαδικασία άσκησης προσφυγής κατά της πρωτοβάθμιας απορριπτικής απόφασης είναι η διασφάλιση της απαραίτητης συνδρομής διερμηνέα και νομικής συνδρομής, καθώς και ενημέρωση για τις προθεσμίες που τίθενται, ώστε να προετοιμάσει το αίτημα του. Σε κάθε περίπτωση πάντως, οι προθεσμίες για την άσκηση της προσφυγής πρέπει να είναι εύλογες και δεν πρέπει να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.²⁷¹

Επίσης, προβλέπεται το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής σε περίπτωση που ένα κράτος μέλος απορρίψει μια αίτηση για το καθεστώς του πρόσφυγα και χορηγήσει αντί αυτού το καθεστώς της επικουρικής προστασίας, εκτός και αν οι δύο μορφές προστασίας σε ένα κράτος μέλος είναι στην πράξη ταυτόσημες, δηλαδή περιέχουν τα ίδια ευεργετήματα και τα ίδια δικαιώματα.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με βασική αρχή της ενωσιακής νομοθεσίας, αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου πρέπει να επιδέχονται και οι αποφάσεις επί αιτήσεως

²⁷¹ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 46, παρ.4.

διεθνούς προστασίας, που αφορούν την άρνηση εκ νέου έναρξης της εξέτασης μιας αίτησης μετά την παύση της, καθώς και οι αποφάσεις περί ανακλήσεως του καθεστώτος του πρόσφυγα ή του καθεστώτος επικουρικής προστασίας.²⁷²

Έτι περαιτέρω, στην Οδηγία προβλέπεται η γενική αρχή του αυτόματου ανασταλτικού αποτελέσματος της προσφυγής, που σημαίνει ότι τα κράτη μέλη επιτρέπουν στους αιτούντες να παραμείνουν στο έδαφός τους μέχρι να λήξει η προθεσμία εντός της οποίας μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμά τους σε πραγματική προσφυγή, και σε περίπτωση άσκησης εντός της προθεσμίας του εν λόγω δικαιώματος, εν αναμονή της έκβασης της προσφυγής.²⁷³

Παρότι οι βασικές αρχές και εγγυήσεις που τίθενται στη οδηγία παραμένουν σε εφαρμογή, μια προσφυγή ενδέχεται να μην έχει αυτόματο ανασταλτικό αποτέλεσμα και να πρέπει το δικαίωμα της παραμονής κατά τη διάρκεια της διαδικασίας προσφυγής να ζητείται ρητώς ή/και να χορηγείται κατά περίπτωση. Σε αυτές τις περιπτώσεις η δυνατότητα παραμονής του αιτούντος στο έδαφος του κράτους μέλους κρίνεται από δικαστήριο είτε με αίτημα του ενδιαφερόμενου αιτούντος, είτε αυτεπάγγελτα, και εφόσον σε τέτοιες περιπτώσεις, το δικαίωμα παραμονής στο κράτος μέλος εν αναμονή της έκβασης της προσφυγής δεν προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο. Και οι ανωτέρω περιπτώσεις πάντως διέπονται από κάποιες ελάχιστες εγγυήσεις για τον αιτούντα, όπως,²⁷⁴ η διασφάλιση της συνδρομής διερμηνέα και νομικής υποστήριξης, και η προθεσμία τουλάχιστον μιας εβδομάδας ώστε να προετοιμάσει την αίτησή του και να υποβάλει στο δικαστήριο τα επιχειρήματα υπέρ της αναγνώρισης του δικαιώματος παραμονής του στο έδαφος του κράτους μέλους, εν αναμονή της έκβασης της προσφυγής.

Στα περισσότερα από τα κράτη μέλη, το δευτεροβάθμιο όργανο που είναι αρμόδιο να επανεξετάσει τις απορριπτικές αποφάσεις που εκδίδονται επί αιτημάτων ασύλου έχει δικαιοδοσία να κρίνει τόσο τα πραγματικά όσο και τα νομικά ζητήματα των σχετικών υποθέσεων. Ο βαθμός του δικαστικού ελέγχου μιας προσφυγής προσδιορίζεται περαιτέρω και αντικατοπτρίζει γενικά την απαίτηση για την πλήρη και ex nunc εξέταση

²⁷² ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 50.

²⁷³ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 46, παρ.5.

²⁷⁴ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 46, παρ.7.

των πραγματικών περιστατικών και των νομικών ζητημάτων,²⁷⁵ όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47²⁷⁶ του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ και στο άρθρο 13²⁷⁷ της ΕΣΔΑ. Αυτό σημαίνει ότι το δικαστήριο δεν μπορεί να περιοριστεί στην εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων που είχε στη διάθεσή του κατά τη στιγμή της πρωτόδικης απόφασης, αλλά πρέπει να συμπεριλάβει οποιοδήποτε νέο στοιχείο ήρθε στο φως μετά από αυτή.

Τελευταίο μέσο αναγνώρισης στους αιτούντες διεθνούς προστασίας, μετά την απορριπτική απόφαση σε δεύτερο βαθμό από την Επιτροπή Προσφυγών, είναι το δικαίωμα άσκησης αίτησης ακύρωσης ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου εντός προθεσμίας 30 ημερών.²⁷⁸

6. 4 Νομική συνδρομή στη διαδικασία ασύλου

Η πρόσβαση στη νομική συνδρομή αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, καθώς, χωρίς αυτήν δεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική προστασία των δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων.²⁷⁹ Δυνάμει της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα της πρόσβασης σε δικαστήριο απορρέει από το δικαίωμα σε αμερόληπτη δίκη – δικαίωμα το οποίο κατέχει εξέχουσα θέση σε κάθε δημοκρατία.²⁸⁰

Το δικαίωμα της πρόσβασης σε δικαστήριο, το οποίο αποτελεί μία από τις πτυχές του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, έχει κριθεί ως μη εφαρμόσιμο σε διαδικασίες ασύλου και

²⁷⁵ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 46, παρ.3.

²⁷⁶ «Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του. Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.»

²⁷⁷ «Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίες παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των»

²⁷⁸ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 47.

²⁷⁹ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ.: FRA (2010β).

²⁸⁰ ΕΔΔΑ, Airey κατά Ιρλανδίας, Αριθ. 6289/73, 9 Οκτωβρίου 1979.

μετανάστευσης καθώς αυτές δεν αφορούν αμφισβητήσεις επί δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων αστικής φύσεως ή επί του βασίμου κατηγορίας ποινικής φύσης.²⁸¹ Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι αρχές της πρόσβασης σε δικαστήριο που έχει αναπτύξει το Δικαστήριο δυνάμει του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν είναι συναφείς προς το Άρθρο 13. Σε ό,τι αφορά τις διαδικαστικές εγγυήσεις, οι απαιτήσεις του Άρθρου 13 είναι λιγότερο αυστηρές σε σχέση με εκείνες του Άρθρου 6, αλλά η πραγματική υπόσταση ενός ένδικου μέσου για τους σκοπούς του Άρθρου 13 προϋποθέτει την ύπαρξη προσβάσιμης διαδικασίας.

Στη νομολογία του το ΕΔΔΑ έχει αναφερθεί σε συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την παροχή νομικής αρωγής με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ιδίως για όσους διαβιούν σε συνθήκες μεγάλης ένδειας.²⁸² Το δικαίωμα της νομικής αρωγής και συνδρομής αναγνωρίζουν επίσης και οι Κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο ταχέων διαδικασιών ασύλου του Συμβουλίου της Ευρώπης.²⁸³

Η νομική αρωγή σε υποθέσεις ασύλου και μετανάστευσης είναι βασικό κομμάτι της ανάγκης διασφάλισης της δυνατότητας πραγματικής προσφυγής και του αμερόληπτου δικαστηρίου. Σε όλη τη διαδικασία της χορήγησης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, η ποιοτική νομική συνδρομή και εκπροσώπηση αποτελεί ουσιαστική εγγύηση για την εξασφάλιση της αμεροληψίας και της αποτελεσματικότητας. Λόγω της πολυπλοκότητας των διαδικασιών ασύλου, ο ρόλος των νομικών συμβούλων είναι ζωτικής σημασίας για τους αιτούντες διεθνή προστασία, προκειμένου να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.

Επιπρόσθετα, η νομική συνδρομή επίσης είναι ιδιαίτερος σημαντική σε διαδικασίες ασύλου, καθώς τα γλωσσικά εμπόδια μπορούν να καταστήσουν δύσκολη την κατανόηση, εκ μέρους των ενδιαφερομένων, των συχνά πολύπλοκων ή ταχέως εκτελούμενων διαδικασιών.

²⁸¹ ΕΔΔΑ, *Μααουία κατά Γαλλίας*, Αριθ. 39652/98, 5 Οκτωβρίου 2000, σκέψη 38.

²⁸² Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή υπουργών (1981) Σύσταση Αριθ. R (81)7 της Επιτροπής υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τα μέτρα διευκόλυνσης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη ΕΔΔΑ, *Siałkowska κατά Πολωνίας*, Αριθ. 8932/05, 22 Μαρτίου 2007.

²⁸³ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή υπουργών (2009), Κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο των ταχέων διαδικασιών ασύλου, 1 Ιουλίου 2009.

Η Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου εισάγει την υποχρέωση των κρατών μελών να παρέχουν, κατόπιν αιτήματος, δωρεάν νομικές και διαδικαστικές πληροφορίες στους αιτούντες, στο πλαίσιο των πρωτοβάθμιων διαδικασιών.²⁸⁴ Είναι προς το συμφέρον τόσο των κρατών μελών όσο και των αιτούντων να διασφαλίζεται η ορθή αναγνώριση των αναγκών διεθνούς προστασίας ήδη στον πρώτο βαθμό. Για το σκοπό αυτό, θα πρέπει να παρέχονται στους αιτούντες, από το στάδιο αυτό και δωρεάν, νομικές και διαδικαστικές πληροφορίες, λαμβανομένης υπόψη της προσωπικής τους κατάστασης. Η παροχή αυτών των πληροφοριών θα πρέπει, άλλων, να επιτρέψει στους αιτούντες να κατανοήσουν καλύτερα τη διαδικασία, και επομένως να τους βοηθήσει να συμμορφωθούν με τις σχετικές υποχρεώσεις.²⁸⁵ Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης επί αίτησης σε πρώτο βαθμό, τα κράτη μέλη πρέπει να παρέχουν στους αιτούντες, κατόπιν αιτήματος, πληροφορίες με τις οποίες εξηγούνται οι λόγοι της απόφασης και οι δυνατότητες άσκησης προσφυγής κατ' αυτής.

Έτι περαιτέρω, το Άρθρο 22 παράγραφος 1 της Οδηγίας για τις Διαδικασίες Ασύλου ορίζει ότι οι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να συμβουλευθούν, ιδία δαπάνη και κατά τρόπο ουσιαστικό, νομικό ή άλλο σύμβουλο, που γίνεται δεκτός ή αναγνωρίζεται με την ιδιότητα αυτή βάσει της εθνικής νομοθεσίας, για τα ζητήματα που αφορούν τις οικείες αιτήσεις ασύλου. Επίσης, η οδηγία δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να επιτρέπουν σε μη κυβερνητικές οργανώσεις να παράσχουν νομική συνδρομή και/ή εκπροσώπηση σε αιτούντες σε όλα τα στάδια των διαδικασιών.²⁸⁶

Σύμφωνα με το Άρθρο 20 της Οδηγίας, σε περίπτωση αρνητικής απόφασης της αποφαινόμενης αρχής, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να παρέχεται κατόπιν αιτήματος δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση στους αιτούντες για την άσκηση ενδίκου μέσου, αλλά και για τη σχετική διαδικασία ακρόασης. Ο αιτών έχει το δικαίωμα σε δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση μόνο στο πλαίσιο των διαδικασιών άσκησης ένδικου μέσου,²⁸⁷ δηλαδή μόνο σε άσκηση έφεσης σε περίπτωση αρνητικής απόφασης σε πρώτο βαθμό,

²⁸⁴ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 19.

²⁸⁵ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, αιτιολογική σκέψη 22.

²⁸⁶ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 22, παρ.2.

²⁸⁷ ΕΕ 2013, L180, Οδηγία 2013/32/ΕΕ, άρθρο 20.

Η Οδηγία για τις Διαδικασίες Ασύλου δίνει επίσης τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να συνοδεύουν από περιορισμούς το δικαίωμα της δωρεάν νομικής συνδρομής, όπως να χορηγείται σε περιπτώσεις μόνο, όπου το ένδικο μέσο έχει πραγματικές προοπτικές θετικής έκβασης (Άρθρο 20 παράγραφος 3) ή μόνο σε όσους δεν έχουν επαρκείς πόρους.²⁸⁸ και μόνο μέσω των υπηρεσιών που παρέχονται από νομικούς ή άλλους συμβούλους που καθορίζονται ειδικά από την εθνική νομοθεσία για συνδρομή και εκπροσώπηση των αιτούντων.²⁸⁹

Επίσης, τα κράτη μέλη δύνανται να απαιτούν την τήρηση ορισμένων όρων, όπως χρηματικά ή χρονικά όρια στη δωρεάν παροχή νομικών και διαδικαστικών πληροφοριών, όπως και να προβλέπουν ότι, όσον αφορά τα τέλη και άλλα έξοδα, η μεταχείριση των αιτούντων δεν θα είναι ευνοϊκότερη από εκείνη που επιφυλάσσεται κατά γενικό κανόνα στους υπηκόους τους σε θέματα σχετικά με τη νομική συνδρομή.²⁹⁰ Τέλος, εξακολουθεί να υπάρχει η πρόβλεψη ότι, τα κράτη μέλη μπορούν να ζητήσουν να τους επιστραφεί το σύνολο ή μέρος των καταβληθέντων εξόδων εάν και από τη στιγμή που έχει βελτιωθεί σημαντικά η οικονομική κατάσταση του αιτούντος ή εάν η απόφαση χορήγησης αυτών των εξόδων είχε ληφθεί με βάση ψευδείς πληροφορίες που είχε δώσει ο αιτών.²⁹¹

Το Άρθρο 23 της Οδηγίας αναφέρεται επίσης στο πεδίο εφαρμογής της νομικής συνδρομής και εκπροσώπησης, προβλέποντας μεταξύ άλλων τη δυνατότητα του νομικού συμβούλου να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες του φακέλου του αιτούντος, καθώς και πραγματική πρόσβαση στον πελάτη του εφόσον αυτός κρατείται σε κλειστή ζώνη, όπως οι χώροι κράτησης και οι ζώνες διέλευσης. Επιτρέπεται στους αιτούντες να συνοδεύονται κατά την προσωπική συνέντευξη για το άσυλο από νομικό ή άλλο σύμβουλο, ο οποίος αναγνωρίζεται ως τέτοιος κατά το εθνικό δίκαιο.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το ΕΔΔΑ στην υπόθεση «M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας» τόνισε τη σημασία της νομικής βοήθειας, σημειώνοντας πως είναι αναγκαία

²⁸⁸ EE 2005, L326, Οδηγία 2005/85/EK, άρθρο 15.

²⁸⁹ EE 2013, L180, Οδηγία 2013/32/EE, άρθρο 21, παρ. 2.

²⁹⁰ EE 2005, L326, Οδηγία 2005/85/EK, άρθρο 15, παρ.5 και EE 2013, L180, Οδηγία 2013/32/EE, άρθρο 21, παρ.4.

²⁹¹ EE 2005, L326, Οδηγία 2005/85/EK, άρθρο 15, παρ.6 και EE 2013, L180, Οδηγία 2013/32/EE, άρθρο 21, παρ.5.

προκειμένου να διασφαλιστεί ότι διαδικασίες για την παροχή ασύλου διεξάγονται με το σωστό τρόπο.²⁹² Αναφέρθηκε στις ελλείψεις που συνδέονται με την πρόσβαση στις διαδικασίες και την διαδικασία εξέτασης των αιτήσεων ασύλου και τοποθέτησε «την ανεπαρκή ενημέρωση των αιτούντων άσυλο για τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθήσουν» μεταξύ αρκετών προβληματικών στοιχείων που πρέπει να διορθωθούν.²⁹³ Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η νομική βοήθεια πρέπει να προσφέρει μια «κατάλληλη και πραγματική ευκαιρία» στους αιτούντες να τεκμηριώνουν τα αιτήματά τους²⁹⁴

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η απουσία νομικής συνδρομής ενδέχεται να εγείρει ζητήματα δυνάμει του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ, καθώς και δυνάμει του Άρθρου 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

6.5 Οι διαδικασίες ανάκλησης του καθεστώτος του πρόσφυγα

Όσον αφορά στις διαδικασίες για την ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να μπορεί να ξεκινάει εξέταση για την ανάκληση του καθεστώτος του πρόσφυγα συγκεκριμένου προσώπου, ήτοι, εξέταση εάν το άτομο να εξακολουθεί να συγκεντρώνει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί ως πρόσφυγας, όταν έρχονται στο φως νέα στοιχεία ή πορίσματα που δείχνουν ότι υπάρχουν λόγοι επανεξέτασης του καθεστώτος του ως πρόσφυγα.²⁹⁵

Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίζουν ότι η αρμόδια αρχή είναι σε θέση να λαμβάνει ακριβείς και επίκαιρες πληροφορίες από διάφορες πηγές, όσον αφορά τη γενική κατάσταση που επικρατεί στις χώρες καταγωγής των ενδιαφερομένων προσώπων. Οι πληροφορίες αυτές δεν πρέπει να λαμβάνονται από

²⁹² Costello C. and Hancox E., ‘The Recast Asylum Procedures Directive 2013/32/EU: Caught between the Stereotypes of the Abusive Asylum-Seeker and the Vulnerable Refugee’, in Vincent Chetail, P. de Bruycker and F. Maiani (eds), *Reforming the Common European Asylum System: The New European Refugee Law* (Martinus Nijhoff 2015), σελ. 21, διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2609897.

²⁹³ ΕΔΔΑ Υπόθεση M.S.S. Κατά Βελγίου και Ελλάδας, (Προσφυγή υπ’αρ. 30696/09), Απόφαση, Στρασβούργο, 21 Ιανουαρίου 2010, παράγραφος 301, διαθέσιμο σε: <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4fb219ab2>.

²⁹⁴ Ibid, παράγραφος 313.

²⁹⁵ ΕΕ 2005, L326, Οδηγία 2005/85/ΕΚ, άρθρο 37.

τους υπεύθυνους της δίωξης κατά τρόπο που θα είχε ως αποτέλεσμα να πληροφορούνται απευθείας οι εν λόγω φορείς ότι ο ενδιαφερόμενος είναι πρόσφυγας, του οποίου το καθεστώς είναι υπό επανεξέταση, ή να τίθεται σε κίνδυνο η σωματική ακεραιότητα του ενδιαφερομένου και των προσώπων που εξαρτώνται από αυτόν, ή η ελευθερία και η ασφάλεια των μελών της οικογενείας του που εξακολουθούν να διαμένουν στη χώρα καταγωγής.

Μια τέτοια εξέταση θα πρέπει να γίνεται με την προϋπόθεση ότι ο ενδιαφερόμενος απολαύει συγκεκριμένων εγγυήσεων, όπως, ότι ενημερώνεται εγγράφως πως η αρμόδια αρχή επανεξετάζει καθώς και για τους λόγους της επανεξέτασης αυτής, καθώς επίσης ότι έχει τη δυνατότητα να προβάλει, στο πλαίσιο προσωπικής συνέντευξης ή με γραπτή δήλωση, τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι δεν πρέπει να ανακληθεί το καθεστώς του ως πρόσφυγα.

Επίσης, τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν ότι η διεθνής προστασία εκπνέει εκ του νόμου εάν ο δικαιούχος διεθνούς προστασίας έχει παραιτηθεί κατά τρόπο κατηγορηματικό από την αναγνώρισή του ως δικαιούχου διεθνούς προστασίας. Έτι περαιτέρω, ένα κράτος μέλος μπορεί να προβλέπει ότι η διεθνής προστασία εκπνέει εκ του νόμου σε περίπτωση που ο δικαιούχος διεθνούς προστασίας έχει αποκτήσει την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους μέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΣΥΛΟΥ

7.1 Εισαγωγή

Για τα εκατομμύρια των προσφύγων που εγκαταλείπουν κάθε χρόνο τις χώρες καταγωγής τους, η πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματά τους και τον έλεγχο των προσωπικών τους δεδομένων είναι ζωτικής σημασίας για την ικανότητά τους να εκτιμούν τον κίνδυνο και να διέλθουν από τη διαδικασία ασύλου.

Οι πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμένεται να παρέχουν σημαντικό αριθμό προσωπικών πληροφοριών και βιομετρικών δεδομένων σε όλα τα στάδια της διαδικασίας ασύλου, συμπεριλαμβανομένων ευαίσθητων πληροφοριών σχετικά με βασανιστήρια, σεξουαλική βία, εγκλήματα πολέμου ή

εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, ωστόσο σπάνια είναι πλήρως ενημερωμένοι για τα δικαιώματά τους σχετικά με την απόκτηση και επεξεργασία των προσωπικών τους πληροφοριών.²⁹⁶

Τα άτομα αυτά επίσης, δεν μπορούν να βασιστούν στην προστασία από την επιβολή του νόμου και στους νομικούς μηχανισμούς που προστατεύουν τους πολίτες της χώρας υποδοχής, καθώς πολλοί από αυτούς τους μηχανισμούς που επιβάλλουν το νόμο είναι ειδικά επιφορτισμένοι με την εύρεση, κράτηση ή απέλαση τους.²⁹⁷ Αυτό συνεπάγεται ότι, χωρίς ίση πρόσβαση στους μηχανισμούς που επιβάλλουν τους νόμους περί προστασίας δεδομένων, οι πρόσφυγες καθίστανται ιδιαίτερα ευάλωτοι σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους.

Από τη δεκαετία του 1970, οι εξελίξεις στην προηγμένη τεχνολογία, συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων υπολογιστών με μεγάλη ικανότητα παρακολούθησης, οδήγησαν στην απαίτηση για τη θέσπιση συγκεκριμένων κανόνων που διέπουν τη συλλογή και το χειρισμό προσωπικών πληροφοριών, με αποτέλεσμα την έγκριση διαφόρων εθνικών νόμων περί προστασίας δεδομένων.

Σήμερα έχει αναδυθεί ένας παγκόσμιος αγώνας για την επίτευξη των κατάλληλων νομικών μέσων και των διασφαλίσεων για την προστασία των δεδομένων των πολιτών ως απάντηση στην ταχεία ανάπτυξη της πληροφορίας. Η αδυναμία πρόσβασης των αιτούντων άσυλο και προσφύγων σε νομικούς μηχανισμούς προστασίας οδηγεί σε ένα κενό μεταξύ αφενός της προστασίας των δεδομένων και των δικαιωμάτων απορρήτου τους και αφετέρου των αντίστοιχων δικαιωμάτων των πολιτών της χώρα υποδοχής.

7.2 Το Νομικό Πλαίσιο Προστασίας των Προσωπικών Δεδομένων

7.2.1 Το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο

Το δικαίωμα της προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου έναντι αυθαίρετων επεμβάσεων τρίτων, ιδίως του κράτους, αποτυπώθηκε για πρώτη φορά σε διεθνές

²⁹⁶ Dragana Kaurin, 'Data Protection and Digital Agency for Refugees', World Refugee Council Research Paper No. 12 (May 2019), https://issuu.com/cigi/docs/wrc_research_paper_no.12.

²⁹⁷ Purkey, Anna Lise, (2013), "A Dignified Approach: Legal Empowerment and Justice for Human Rights Violations in Protracted Refugee Situations." *Journal of Refugee Studies* 27 (2): 260–81. <https://doi.org/10.1093/jrs/fet031>.

νομικό κείμενο το 1948 και ειδικότερα στο άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Ακολούθως, το 1950 στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατοχυρώθηκε ο σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής²⁹⁸ (άρθρο 8), χωρίς ωστόσο να γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στην προστασία των προσωπικών δεδομένων. Έτι περαιτέρω, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, εναρμονιζόμενο με τις σύγχρονες εξελίξεις, συνέδεσε μέσα από τη νομολογία του τα προσωπικά στοιχεία με την απαραβίαστη ιδιωτική ζωή²⁹⁹, υποχρεώνοντας τα κράτη αφενός να μην προβαίνουν σε ενέργειες παραβίασης των προσωπικών στοιχείων και αφετέρου επιβάλλοντας τη θετική υποχρέωση ανάληψης δράσης για τη διασφάλιση αυτών.³⁰⁰ Παράλληλα, η Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης, παραπέμποντας στο αρ. 8 της ΕΣΔΑ,³⁰¹ εξέδωσε ποικίλα ψήφισμα για τα προσωπικά δεδομένα.

Όσον αφορά στο ευρωπαϊκό δίκαιο, αρχικά η κύρια νομική πράξη της Ένωσης στον τομέα της προστασίας των δεδομένων ήταν η Οδηγία 95/46/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών.

Το 2000 υπεγράφη ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την προάσπιση και των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων που μέχρι τότε δεν είχαν

²⁹⁸ Άρθρο 8 ΕΣΔΑ: «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.»

²⁹⁹ Ενδεικτικά, Υπόθεση I. κατά Φινλανδίας (Αρ. προσφυγής 20511/03), Υπόθεση K.U. κατά Φινλανδίας (Αρ. προσφυγής 2872/02).

³⁰⁰ Ενδεικτικά, Υπόθεση Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Αρ. προσφυγής 8691/79), Υπόθεση Copland κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Αρ. προσφυγής 62617/2000), Υπόθεση Leander κατά Σουηδίας (Αρ. προσφυγής 9248/81), Υπόθεση S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Αρ. προσφυγής 30562/04).

³⁰¹ Ενδεικτικά, Ψήφισμα (73) 22 και Ψήφισμα (74) 29 για την προστασία των φυσικών προσώπων απέναντι στις ηλεκτρονικές τράπεζες στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα αντίστοιχα.

κατοχυρωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο Χάρτης αρχικά δεν είχε νομική ισχύ και αποτέλεσε πολιτικό έγγραφο, όμως από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας (2009) κατέστη νομικά δεσμευτικός, ως πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο. Στο άρθρο 7 κατοχυρώθηκε ρητά ο σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και στο άρθρο 8 το δικαίωμα στην προστασία δεδομένων.³⁰² Αναλυτικά, στην παρ.1 του άρθρου 8 ορίζεται ρητά το δικαίωμα προστασίας δεδομένων, στην παρ.2 αναφέρονται οι βασικές αρχές προστασίας δεδομένων και στην παρ.3 υποδεικνύεται μία ανεξάρτητη αρχή για τον έλεγχο της εφαρμογής των αρχών αυτών.

Επιπλέον, εκτός από την ανωτέρω Οδηγία που απευθύνεται στα κράτη μέλη, κρίθηκε αναγκαία και η θέσπιση του Κανονισμού (ΕΚ) 45/2001 προκειμένου να διασφαλισθεί η προστασία των προσωπικών δεδομένων και από την επεξεργασία των οργάνων και οργανισμών της ΕΕ και καθορίστηκε η ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών από τα θεσμικά όργανα.

Το 2016 θεσπίζεται ο νέος Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679, γνωστός ως «Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ)» (27-4-2016), με τον οποίο γίνονται βήματα προς την κατεύθυνση μιας πιο συνεπούς αντιμετώπισης των ζητημάτων προστασίας προσωπικών δεδομένων. Ο Κανονισμός αποσκοπεί στην πλήρη εναρμόνιση της προστασίας προσωπικών δεδομένων στην ΕΕ, καθώς καθίσταται μέρος του εθνικού κανονιστικού συστήματος, χωρίς την ανάγκη υιοθέτησης εθνικών κανόνων, έχει άμεσο αποτέλεσμα ανεξάρτητο από το εθνικό δίκαιο και υπερισχύει τυχόν αντίθετων εθνικών κανόνων.³⁰³

³⁰² Άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.» και Άρθρο 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: «1.Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. 2.Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους. 3.Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής.» Για το κείμενο του Χάρτη βλ. http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf.

³⁰³ Λ. Μήτρου, (2017), Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, Νέο Δίκαιο-Νέες Υποχρεώσεις-Νέα Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 33.

Ο Κανονισμός, βασίστηκε ως επί το πλείστον στην Οδηγία 95/46, την οποία αντικατέστησε, ενισχύοντας τα δικαιώματα που η Οδηγία 95/46 είχε εισαγάγει, ενώ θέσπισε νέα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Αποσκοπεί στην προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων τους και στην ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών. Ειδικότερα, ενισχύονται υφιστάμενα δικαιώματα των πολιτών, προβλέπεται ευκολότερη πρόσβαση στα δεδομένα τους, εισάγεται για πρώτη φορά το δικαίωμα στη φορητότητα των δεδομένων, σαφέστερο δικαίωμα διαγραφής («δικαίωμα στη λήθη» όταν ένα άτομο δεν επιθυμεί πλέον την επεξεργασία των δεδομένων του και δεν υπάρχει νόμιμος λόγος για τη διατήρησή τους, τα δεδομένα θα διαγράφονται), και δικαίωμα να γνωρίζουν πότε τα προσωπικά τους δεδομένα έχουν διαρρεύσει λόγω παραβίασης ασφαλείας ενός ιστοτόπου κ.ά. Ο νέος Κανονισμός τέθηκε σε εφαρμογή στις 25 Μαΐου 2018.³⁰⁴

Παράλληλα, εκδόθηκε και η συναφής Οδηγία 2016/680 (27.04.2016) για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

Επίσης, το άρθρο 29 του Κανονισμού EURODAC (Κανονισμός (ΕΕ) 603/2013)³⁰⁵ παρέχει ρητά δικαιώματα στα υποκείμενα των προσωπικών δεδομένων, όπως, το δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα που αφορούν στο άτομο καθώς και το δικαίωμα να ζητήσει τη διόρθωση ανακριβών δεδομένων ή τη διαγραφή των παρανόμως επεξεργασμένων δεδομένων. Ωστόσο, ο Κανονισμός δεν διευκρινίζει και δεν παρέχει λεπτομέρειες και παραδείγματα τι συνιστά «παράνομα επεξεργασμένα δεδομένα». Επίσης, ο κανονισμός δίνει το δικαίωμα στο άτομο να ζητάει πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο άσκησης αυτών των δικαιωμάτων, καθώς και το δικαίωμα να ασκήσει αγωγή ή καταγγελία εναντίον των «αρμόδιων αρχών» του κράτους που καταγράφει και αποθηκεύει πληροφορίες ενός ατόμου σε μια βάση δεδομένων.

³⁰⁴ Σύνοψη της νομοθεσίας της ΕΕ στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content>

³⁰⁵ Ευρωπαϊκή Ένωση (2013).

7.2.2 Το εθνικό δίκαιο

Σε εθνικό επίπεδο, συνταγματικό θεμέλιο της νομοθεσίας για την προστασία της ιδιωτικής ζωής αποτελούσαν τα άρθρα 2 παρ. 1 (σεβασμός στην αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας), 5 παρ. 1 (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας), και 9 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος (απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου).

Κρίσιμο σημείο για το δίκαιο προστασίας των προσωπικών δεδομένων αποτέλεσε η συνταγματική αναθεώρηση του 2001, όπου στο άρθρο 9Α του Συντάγματος,³⁰⁶ ορίζεται ότι: *«καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών του δεδομένων, όπως νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει»*.³⁰⁷

Συνεπώς, η προστασία προσωπικών δεδομένων συνιστά δικαίωμα με αυτοτελή πλέον συνταγματική κατοχύρωση, που διακρίνεται από το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής του άρθρου 9 του Συντάγματος. Η ίδια διάκριση αποτυπώθηκε στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρα 7 και 8),³⁰⁸ όπως και στο Σχέδιο Ευρωπαϊκής Συνταγματικής Συνθήκης.³⁰⁹ Η έννοια της ιδιωτικότητας είναι ευρύτερη από αυτή της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και αναφέρεται στο σύνολο των παραμέτρων (πράξεων ή παραλείψεων) που αφορούν στην ιδιωτική ζωή και που μπορεί να συμβάλλουν στην προστασία της ή να συνιστούν προσβολή της. Αντίθετα η έννοια των προσωπικών δεδομένων επικεντρώνεται σε εκείνες τις πράξεις ή παραλείψεις που επιχειρούν να ταυτοποιήσουν το άτομο μέσω της επεξεργασίας συγκεκριμένων πληροφοριών, με σκοπό τη διάκριση, τον έλεγχο, την επιτήρηση, την αξιολόγηση, την κατάταξη, τη διαχείριση, την παροχή υπηρεσιών, την προστασία του

³⁰⁶ Προστέθηκε κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 με το ψήφισμα της 6ης Απριλίου της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, ΦΕΚ Α' 85/18.04.2001.

³⁰⁷ Ιγγλεζάκη Ι., (2008), Δίκαιο της Πληροφορικής, σελ. 224-225.

³⁰⁸ Άρθρα 7 και 8, αντίστοιχα, του Θεμελιώδους Χάρτη Δικαιωμάτων της ΕΕ: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του» (άρθρο 7), και «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν» (άρθρο 8 § 1).

³⁰⁹ Μήτρου Λ., (2006), Προσωπικά δεδομένα, ιδιωτικότητα και απόρρητο, Ιατρικό Απόρρητο (Πρακτικά Ημερίδας Συνηγούρου του Πολίτη), σελ. 37.

δημόσιου συμφέροντος ή την εξυπηρέτηση ενός υπέρτερου έννομου συμφέροντος.³¹⁰ Ειδοποιό διαφορά αποτελεί η ύπαρξη τριών στοιχείων: η έννοια της επεξεργασίας, η έννοια του αρχείου και η έννοια του σκοπού. Τα στοιχεία αυτά είναι κρίσιμα για την οριοθέτηση της προσβολής στο πεδίο των προσωπικών δεδομένων, σε αντίθεση με την αντίστοιχη οριοθέτηση της προσβολής στο πεδίο της ιδιωτικότητας, η οποία δεν υπόκειται σε περιορισμούς.

Με το άρθρο 9Α του Συντάγματος – το οποίο εναρμονίζεται προς το Ευρωπαϊκό δίκαιο - κατοχυρώνεται ρητά το ατομικό δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, ήτοι, το δικαίωμα της λεγόμενης «πληροφοριακής αυτοδιάθεσης ή του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή αυτοπροσδιορισμού». Ειδικότερα, η «πληροφοριακή αυτοδιάθεση» του α' εδαφίου έγκειται αφενός στο δικαίωμα του ατόμου στην πληροφορία και αφετέρου στην παροχή εξουσίας να αποφασίζει το ίδιο σχετικά με την χρήση των προσωπικών πληροφοριών, που αναφέρονται σε αυτό.³¹¹ Πρόκειται για ένα αμυντικό δικαίωμα αυτοκαθορισμού έναντι των κινδύνων που εγκυμονεί η τεχνολογία της πληροφορικής.³¹² Με την κατοχύρωση του δικαιώματος πρόσβασης και της αντίστοιχης οριοθέτησής του επιτυγχάνεται *«ένα ολοκληρωμένο σύστημα συνταγματικών διατάξεων, που συγκροτεί ένα νέο δικαιοκώ κλάδο με σχετική αυτοτέλεια.»*³¹³ Ως τέτοια δε δεδομένα θεωρούνται όχι μόνον εκείνα που αναφέρονται στην ιδιωτική ζωή, αλλά και εκείνα που προορίζονται για εξωτερίκευση στη δημόσια σφαίρα, ενώ, εξάλλου, η προστασία αναφέρεται όχι μόνο στην επεξεργασία των στοιχείων αυτών από κρατικά όργανα, αλλά και από ιδιώτες (ΣτΕ 1616/2012).

Η ρυθμιστική εμβέλεια του άρθρου 9Α εδ. α' του Συντάγματος, καταλαμβάνει τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, με συμβατικό ή ηλεκτρονικό τρόπο, των προσωπικών δεδομένων από τρίτους και παρέχει πλέον εγγυήσεις στον πολίτη δίνοντας του τη δυνατότητα να αποφασίζει ο ίδιος για τα προσωπικά του στοιχεία. Το άτομο

³¹⁰ Μίντλεττον Φ., (2016), Η έννοια των προσωπικών δεδομένων, σε Λ. Κοτσαλή, Προσωπικά Δεδομένα, Ανάλυση-Σχόλια-Εφαρμογή, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 7-8.

³¹¹ Μαρκαντωνάτου – Σκαλτσά Α.,Η, (2000), Προστασία του Διοικουμένου - βασική αρχή της Διοικητικής Δράσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα, σελ:165.

³¹² Κοντιάδης Ξ., (2002), Ο νέος συνταγματισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα μετά την αναθεώρηση του 2001, Αντ.Ν. Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ:207 επ. Επίσης, Γέροντας Α., Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των πληροφοριών, Το Σ 1997, σελ:849 επ.

³¹³ Κοντιάδης Ξ.,ό.π., σελ: 210.

δικαιούται πλέον να ελέγχει και να καθορίζει τον τρόπο συλλογής και επεξεργασίας των πληροφοριών που το αφορούν, και τούτο, με την εγγύηση και συνδρομή μιας ανεξάρτητης αρχής επιφορτισμένης με αυτήν ακριβώς την αρμοδιότητα, της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού χαρακτήρα, η οποία περιλαμβάνεται στις πέντε ανεξάρτητες αρχές που κατοχυρώνει ρητά το Σύνταγμα. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί η εν λόγω προστασία να καταργηθεί χωρίς την αντικατάστασή της με ισοδύναμη, δημιουργώντας νομικό κεκτημένο.³¹⁴

Η κατά τη διάταξη αυτή προστασία των προσωπικών δεδομένων, ωστόσο, δε σημαίνει ότι απαγορεύεται γενικά η συλλογή, επεξεργασία και χρήση τους, και ούτε φυσικά παρέχει τη δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη να καθιερώσει τέτοια απόλυτη απαγόρευση, αφού κάτι τέτοιο θα ερχόταν σε αντίθεση με το δικαίωμα της πληροφόρησης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5Α του Συντάγματος. Υποχρεώνει, όμως, τον κοινό νομοθέτη να διαμορφώσει ένα περιοριστικό θεσμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο καθίσταται θεμιτή η συλλογή, επεξεργασία και χρήση των προσωπικών δεδομένων.³¹⁵

Φορείς του δικαιώματος του αρ. 9Α του Συντάγματος είναι όλοι οι πολίτες της επικράτειας και όχι μόνο οι Έλληνες πολίτες. Επομένως, αναγνωρίζεται προστασία και για τους αλλοδαπούς και τους ανιθαγενείς, του άρθρου μη διακρίνοντος. Αποδέκτες του δικαιώματος είναι όλοι οι φορείς δημόσιας εξουσίας και ειδικότερα, το Κράτος και τα λοιπά νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου στα οποία έχει δοθεί η άδεια δραστηριοποίησης στα πλαίσια της δημόσιας εξουσίας.

Πέρα από τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος (άρθρο 9Α Σ. εδ. α') βασική νομοθεσία στον τομέα της προστασίας δεδομένων είναι ο ν. 4624/2019 (αντικατέστησε τον παλαιότερο ν.2472/97) και δημοσιεύτηκε την 29-08-2019.

Ως «προσωπικό δεδομένο» ή «δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα» νοείται κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων, το φυσικό πρόσωπο δηλαδή, στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή

³¹⁴ Χρυσόγονος Κ., (2006), Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3η αναθ. έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ.:199-210.

³¹⁵ Ι. Ιγγλεζάκη Ι., (2004), Ευαίσθητα Προσωπικά Δεδομένα, σελ. 58.

ή μπορεί να εξακριβωθεί, δηλαδή μπορεί να προσδιορισθεί αμέσως ή εμμέσως, βάσει συγκεκριμένων στοιχείων.³¹⁶ Απλά προσωπικά δεδομένα είναι όσα δεν είναι ευαίσθητα, όπως για παράδειγμα το όνομα, το επώνυμο, η κατοικία, το επάγγελμα, το μορφωτικό επίπεδο, οι καταναλωτικές συνήθειες, στοιχεία οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης κ.α. Κατά συνέπεια, δεν λογίζονται ως τέτοια συγκεντρωτικά στοιχεία στατιστικής φύσεως από τα οποία δεν μπορούν να προσδιοριστούν τα υποκείμενα των δεδομένων λόγω αοριστίας. Προϋπόθεση για να θεωρηθεί ότι «απειλείται» ένα προσωπικό δεδομένο είναι να αφορά συγκεκριμένο πρόσωπο και να συνάγεται η ταυτότητα αυτού άμεσα ή έμμεσα. Συνεπώς, ένα ανωνυμοποιημένο στοιχείο που έχει αποσυνδεθεί από τον φορέα του δεν συνιστά προσωπικό δεδομένο.

Ως ευαίσθητα δεδομένα είναι τα δεδομένα που αποτελούν το σκληρό πυρήνα της ιδιωτικής ζωής, όπως αυτός γίνεται αντιληπτός στη χώρα μας, που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην υγεία, στην κοινωνική πρόνοια και στην ερωτική ζωή, στα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες, καθώς και στη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων.

Ως υποκείμενο των δεδομένων ορίζεται το φυσικό πρόσωπο (επομένως όχι το νομικό πρόσωπο)³¹⁷ στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα, και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί, να προσδιορισθεί αμέσως ή εμμέσως, βάσει αριθμού ταυτότητας ή άλλων φυσικών, βιολογικών, ψυχικών στοιχείων.

Ως βασικά δικαιώματα των πολιτών ορίζονται το δικαίωμα ενημέρωσης και πρόσβασης στα δεδομένα (περισσότερη και σαφέστερη ενημέρωση κατά τη συλλογή των

³¹⁶ Τον όρο «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα» συναντούμε σε αρκετά νομοθετικά κείμενα, όπως στη διάταξη του άρθρου 9Α του Συντάγματος, στην Οδηγία 95/46/ΕΚ της 24.10.1995 (L 281,31) «Για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών», στο ν. 2472/1997 (ΦΕΚ Α' 50/10.4.1997) για την «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων», που εξεδόθη σε εκτέλεση της παραπάνω Οδηγίας, στη Σύμβαση 108/28.1.1981 του Συμβουλίου της Ευρώπης «Για την προστασία των ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», που κυρώθηκε με το ν. 2068/1992 (ΦΕΚ Α' 118/9.7.1992) κ.α.

³¹⁷ Έχει υποστηριχθεί και η άποψη ότι για την προστασία δεδομένων του νομικού προσώπου μπορούν να κάνουν αίτηση τα φυσικά πρόσωπα που το απαρτίζουν, είτε τα ίδια τα νομικά πρόσωπα κατ' εφαρμογή των αρ. 9Α Σ. και 57,59 ΑΚ με αναλογικά εφαρμογή του νόμου.

δεδομένων για την επεξεργασία τους και δικαίωμα πρόσβασης σε αυτά), το δικαίωμα διόρθωσης (αίτημα προς τον υπεύθυνο επεξεργασίας προς διόρθωση ανακριβών δεδομένων καθώς και συμπλήρωση ελλিপών δεδομένων), δικαίωμα περιορισμού της επεξεργασίας υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, δικαίωμα εναντίωσης στην επεξεργασία υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ιδίως όταν πρόκειται για κατάρτιση «προφίλ» ή για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης, δικαίωμα στη διαγραφή-λήθη υπό την προϋπόθεση ότι τα δεδομένα δεν τηρούνται για κάποιο συγκεκριμένο νόμιμο και δηλωμένο σκοπό και τέλος, δικαίωμα στη φορητότητα των δεδομένων, δηλαδή δυνατότητα του υποκειμένου να λάβει ή να ζητήσει τη μεταφορά των δεδομένων, σε μηχαναγνώσιμη μορφή, από έναν υπεύθυνο επεξεργασίας σε άλλον υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

7.3 Τα προσωπικά δεδομένα στη διαδικασία ασύλου

Κεντρικό χαρακτηριστικό του αναπτυσσόμενου καθεστώτος διαχείρισης της μετανάστευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η έμφαση στον έλεγχο της κυκλοφορίας των υπηκόων τρίτων χωρών, η οποία συνοδεύεται με αντίστοιχη αύξηση στους πόρους που δαπανώνται για τον προσδιορισμό της ταυτότητας των ατόμων που φτάνουν στις ευρωπαϊκές χώρες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει έναν προηγμένο μηχανισμό για την παρακολούθηση και διαχείριση της μετανάστευσης, το οποίο συνεπάγεται τη συλλογή μεγάλων ποσοτήτων προσωπικών δεδομένων, π.χ. τα βιομετρικά αποθηκεύονται, ανταλλάσσονται και χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό ανεπιθύμητων αφίξεων και διασυνοριακών εγκλημάτων κ.λπ.

Το δίκτυο συστημάτων επιτήρησης και ταυτοποίησης για την παρακολούθηση της μετανάστευσης στην ΕΕ αποτελείται από πολλά διαφορετικά μέρη συντονισμένα για να παρακολουθούν στενά την κυκλοφορία ανθρώπων και αγαθών που ρέουν προς και εντός της Ένωσης προκειμένου να αυξηθεί ο έλεγχος στο έδαφος της. Ένα ουσιαστικό μέρος του δικτύου είναι ο αυξανόμενος αριθμός ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων όπου αναφέρονται, αποθηκεύονται και κοινοποιούνται τα δεδομένα επιτήρησης από τα κράτη μέλη. Πολλές βάσεις δεδομένων, που περιέχουν διαφορετικές πληροφορίες για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, όπως το Eurodac και το Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις, διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ διαφορετικών αρχών των κρατών μελών. Έτι περαιτέρω, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες,

επίσης, συλλέγει, μοιράζεται και αποθηκεύει προσωπικά δεδομένα, δημιουργώντας δικές της βάσεις και δίκτυα που επιτρέπουν τη μεταφορά των δεδομένων, είτε στις χώρες υποδοχής, είτε στις χώρες μετεγκατάστασης των αιτούντων άσυλο.

Είναι σαφές ότι η αναπτυσσόμενη κοινή ατζέντα της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο είναι όλο και περισσότερο ενσωματωμένη σε μια λογική διαχείρισης κινδύνων, που ασχολείται ταυτόχρονα με πολιτικές για την πρόληψη και την αντιστάθμιση των κινδύνων μετανάστευσης. Γίνεται πλέον αντιληπτό ότι έχει πραγματοποιηθεί μια μετατροπή της παραδοσιακής έννοιας του ελέγχου των συνόρων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα «καθεστώς διαχείρισης της ροής της μετανάστευσης, όπου, (...) αντικείμενο του ελέγχου δεν είναι πλέον τα ίδια τα σύνορα, αλλά οι ροές των μεταναστών, δεν είναι πλέον η υπεράσπιση κυρίαρχων εδαφών, αλλά μια συνεχής διαδικασία εντοπισμού και πρόληψης «επικίνδυνων στοιχείων».³¹⁸

7.3.1 Η συλλογή και φύλαξη των προσωπικών δεδομένων

Οι αιτούντες άσυλο αναμένεται να παρέχουν ένα σημαντικό αριθμό προσωπικών πληροφοριών και βιομετρικών δεδομένων στις κρατικές αρχές, σε υπηρεσίες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ και σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ενώ ενδέχεται οι απαιτούμενες πληροφορίες να διαφοροποιούνται ελαφρά ανάλογα με τη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου κατατίθεται το αίτημα ασύλου.

Κατά την άφιξη τους στην Ευρώπη, οι αιτούντες άσυλο υπόκεινται σε έλεγχο, φωτογράφιση και δακτυλικό αποτύπωμα -για όσους είναι 14 ετών και άνω,³¹⁹ διενεργούμενο από τις τοπικές κρατικές αρχές και τη FRONTEX.³²⁰ Όποιο πρόσωπο εισέρχεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς θεώρηση (visa) θεωρείται «παράτυπος μετανάστης» και τα δακτυλικά αποτυπώματά του λαμβάνονται αμέσως κατά την είσοδο

³¹⁸ Gammeltoft-Hansen T., 'Filtering Out the Risky Migrant, Migration Control, Risk theory and the EU', AMID Working Paper Series (2006), p. 8, <www.amid.dk/pub/papers/AMID_52-2006_Thomas_Gammeltoft-Hansen.pdf>.

³¹⁹ Υπάρχει πρόσφατη νομοθεσία του Κανονισμού EURODAC στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο που θα μειώσει την ηλικία των δακτυλικών αποτυπωμάτων και των φωτογραφιών από 14 ετών σε 6 ετών.

³²⁰ Ο FRONTEX – ευρέως γνωστός ως Frontières Extérieures και ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής - είναι ένας οργανισμός της ΕΕ που είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο των συνόρων του Ευρωπαϊκού Χώρου Σένγκεν, σε συντονισμό με τους συνοριοφύλακες και την ακτοφυλακή των κρατών μελών της περιοχής Σένγκεν.

του, προκειμένου για την εφαρμογή του Κανονισμού Δουβλίνου,³²¹ ενώ σε περίπτωση άρνησης του δικαιολογείται ακόμα και η χρήση βίας (EC 2016/0132 (COD)).

Ωστόσο, περισσότερο συχνή και ταυτόχρονα προβληματική είναι η περίπτωση όπου η ταυτότητα των εισερχομένων υπηκόων τρίτων χωρών αμφισβητείται και είναι άγνωστη. Στις περιπτώσεις αυτές, όπου οι αιτούντες άσυλο δεν έχουν στην κατοχή τους έγγραφα (π.χ. ταξιδιωτικά έγγραφα, ταυτότητά), που να αποδεικνύουν την εθνικότητά τους - είτε γιατί τα έχασαν κατά το ταξίδι τους, είτε γιατί δεν είχαν την ευκαιρία να τα πάρουν καθόλου - διενεργείται μια σειρά ερωτήσεων, σχετικά με τη γλώσσα, τη γεωγραφία, την ιστορία και τα έθιμα στη χώρα τους, προκειμένου για την εξακρίβωση της εθνικότητας τους.³²²

Επίσης, το Eurodac, η πανευρωπαϊκή βάση δεδομένων που αποθηκεύει τα δακτυλικά αποτυπώματα των αιτούντων άσυλο από την πρώτη υποβολή αίτησης ασύλου, επιτρέπει στα κράτη μέλη να καθορίσουν την ταυτότητα του αιτούντος άσυλο μετά την είσοδό τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς ωστόσο να έχει δώσει λύση στο προβληματικό ερώτημα για το πώς μπορούν να αποκτηθούν πληροφορίες σχετικά με τους μετανάστες πριν από την άφιξή τους.

Οι αιτούντες άσυλο διέρχονται καταρχάς από τη διαδικασία Υποδοχής και Ταυτοποίησης και ακολούθως, από τη διαδικασία Ασύλου, όπου γίνεται η πλήρης καταγραφή του αιτήματος τους και διενεργείται προσωπική συνέντευξη προκειμένου να εξεταστεί το αίτημα τους για την αναγνώριση προσφυγικού καθεστώτος. Κατά τη διαδικασία της καταγραφής συλλέγονται βασικά βιολογικά δεδομένα, όπως, π.χ. όνομα, ημερομηνία και τόπος γέννησης, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο εκπαίδευσης, επαγγελματικές δεξιότητες, εθνική καταγωγή, θρησκεία, γλώσσα, σύνθεση της οικογένειας, σημείο και ημερομηνία εισόδου στη χώρα υποδοχής, στοιχεία ταξιδιού και

³²¹ Ο Κανονισμός του Δουβλίνου είναι ένας νόμος της ΕΕ που καθορίζει ποιο κράτος μέλος της ΕΕ είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου και που εμποδίζει έναν αιτούντα άσυλο να υποβάλει πολλαπλές αιτήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

³²² Στη Δανία, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, οι αξιωματούχοι υπάλληλοι για θέματα μετανάστευσης μπορούν να ζητήσουν από τους πρόσφυγες τους κωδικούς πρόσβασης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου για επαλήθευση της ταυτότητας και της εθνικότητά τους (Meaker Morgan, 2018, “Europe is using smartphone data as a weapon to deport refugees.” Wired, July 2. [www.wired.co.uk/ article/europe-immigration-refugeessmartphone-metadata-deportations](http://www.wired.co.uk/article/europe-immigration-refugeessmartphone-metadata-deportations)).

διαδρομής, τρέχουσα τοποθεσία και διεύθυνση, ιατρική ή υγειονομική κατάσταση, φωτογραφία.

Επιπρόσθετα, κατά τη διενέργεια της ατομικής συνέντευξης προκειμένου για την έκδοση μιας δίκαιης απόφασης που να εξασφαλίζει επαρκή προστασία και να επιτυγχάνει μια βιώσιμη λύση, ενδέχεται να χρειαστούν περισσότερες πληροφορίες ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε αιτούντα. Αυτά τα δεδομένα μπορεί να περιλαμβάνουν, π.χ. λόγους αναχώρησης από τη χώρα προέλευσης, λόγους φόβου διωγμού σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα προέλευσης, έγγραφα προσωπικών επιστολών, πολιτικές απόψεις, συσχετίσεις και δραστηριότητες, συμμετοχή σε κοινωνική ομάδα, συλλήψεις και κρατήσεις, καταδίκες για εγκλήματα, εμπειρίες παραβιάσεων ανθρωπών δικαιωμάτων, στρατιωτική θητεία κ.α.

Η καταγραφή των αιτούντων άσυλο και προσφύγων είναι πρωτίστως ευθύνη των κρατών και η Ύπατη Αρμοστεία για τους πρόσφυγες αναλαμβάνει λειτουργικό ρόλο στις δραστηριότητες μόνο εάν και εφόσον χρειάζεται.³²³ Επίσης, οι υπηρεσίες του ΟΗΕ που συμμετέχουν στη διαδικασία ασύλου συλλέγουν, μοιράζονται και αποθηκεύουν προσωπικά στοιχεία και βιομετρικά δεδομένα για την καταχώριση προσφύγων και τη διανομή βοήθειας.³²⁴

7.3.2 Το Eurodac

Ο κύριος σκοπός της βάσης δεδομένων του EURODAC είναι να επιβάλει αποτελεσματικά τον Κανονισμό του Δουβλίνου, ήτοι, την αποφυγή πολλαπλών αιτήσεων ασύλου και τη μη εξουσιοδοτημένη είσοδο. Τα δακτυλικά αποτυπώματα που λαμβάνονται από τους αιτούντες άσυλο υποβάλλονται ψηφιακά σε μια κεντρική μονάδα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αυτόματα ελέγχονται έναντι άλλων εκτυπώσεων στη βάση δεδομένων. Η εν λόγω διαδικασία επιτρέπει στις αρχές να καθορίσουν εάν οι αιτούντες άσυλο, είτε έχουν ήδη υποβάλει αίτηση ασύλου σε άλλο κράτους μέλος, είτε εάν έχουν παράνομα διέλθει μέσω άλλου κράτους μέλους της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016).

³²³ Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες (2003) “Handbook for Registration - Provisional Release”, Sept. 2003 UNHCR, p. 5, www.unhcr.org/static/publ/registration_handbook/registration.htm.

³²⁴ Σχετικά με το θέμα, www.refugee.info.

Σε απάντηση στην άνοδο των αιτούντων άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το 2016 ψηφίστηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ένας κρίσιμος Κανονισμός για το EURODAC ως μέτρο ασφαλείας. Ο Κανονισμός απαιτεί το δακτυλικό αποτύπωμα κάθε «παράτυπου μετανάστη» ενώ, σε περίπτωση που το άτομο αρνείται να συμμορφωθεί, επιτρέπει την κράτηση και τη χρήση βίας για την απόκτηση των δακτυλικών αποτυπωμάτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016, 14, 25, 35). Η τεράστια βάση δεδομένων EURODAC - συμπεριλαμβανομένων όλων των ατόμων των οποίων τα βιομετρικά δεδομένα καταγράφηκαν στη βάση δεδομένων – έχει διατεθεί στις εθνικές αρχές επιβολής του νόμου, στα όργανα του συνοριακού ελέγχου και στην EUROPOL. Επίσης, ο Κανονισμός EURODAC προβλέπει ότι εάν κάποιος αρνείται να δώσει δακτυλικά αποτυπώματα, μπορεί τελικά να υποχρεωθεί να το κάνει με εξαναγκασμό, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται ο βαθμός της βίας που μπορεί να χρησιμοποιηθεί (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016).

Το 2018 ψηφίστηκε ο νέος κανονισμός EURODAC- ωστόσο ακόμη δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή- ο οποίος μειώνει την ηλικία του αιτούντος για τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων από 14 ετών έως 6 ετών, ενώ επιτρέπει *«μερική χρήση εξαναγκασμού σε ανηλίκους για να αποκτήσουν τα δακτυλικά αποτυπώματά τους»*. Ως αιτιολόγηση της επέκτασης του πεδίου εφαρμογής του EURODAC σε ηλικίες κάτω των 14 ετών, προβάλλεται η αποφυγή περιπτώσεων εμπορίας παιδιών, ωστόσο δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία ότι η συλλογή βιομετρικών αποτρέπει την εμπορία, ενώ δεν καθορίζεται με σαφήνεια για το πώς ειδικότερα τα βιομετρικά δεδομένα ενεργούν ως μηχανισμός προστασίας των παιδιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2018).

Για το EURODAC, όλα τα δακτυλικά αποτυπώματα που συλλέχθηκαν από τους αιτούντες άσυλο αποστέλλονται και αποθηκεύονται για χρονικό διάστημα έως 10 έτη στη βάση δεδομένων της Κεντρικής Μονάδας στις Βρυξέλλες. Η κεντρική μονάδα εποπτεύεται από την υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτήρησης για την Προστασία των Δεδομένων, ενώ κάθε κράτος μέλος της ΕΕ είναι επιφορτισμένο με την εποπτεία της συλλογής, της χρήσης και της επεξεργασίας βιομετρικών δεδομένων σε εθνικό επίπεδο.

Ενώ η νομοθεσία του Κανονισμού EURODAC έχει εφαρμόσει επί του παρόντος αυστηρές πολιτικές που απαγορεύουν την κοινή χρήση δεδομένων με τρίτες χώρες, η πρόβλεψη EURODAC 2016/0132 (COD) θα ανοίξει τη δυνατότητα μεταφοράς προσωπικών δεδομένων σε τρίτες χώρες για λόγους επιστροφής, *«εάν είναι απαραίτητο*

προκειμένου να αποδειχθεί η ταυτότητα υπηκόων τρίτης χώρας με σκοπό την επιστροφή » (EURODAC 2016/0132 (COD), αρ. 38.1). Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες έχει επικρίνει αυτήν την αλλαγή, η οποία θα επιτρέψει στον Κανονισμό του EURODAC να παρέχει πιθανώς πρόσβαση στη χώρα προέλευσης από την οποία ένας αιτών άσυλο διέφυγε προς αναζήτηση διεθνούς προστασίας (UNHCR 2016).

7.3.3 Τα βιομετρικά δεδομένα

Ως «βιομετρικό» μπορεί να οριστεί οποιοδήποτε είδος το οποίο είναι: «φυσικό χαρακτηριστικό ή γνώρισμα, αυτόματα μετρήσιμο, στιβαρό και διακριτό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ταυτοποίηση ενός ατόμου ή να επαληθεύσει την δηλωθείσα ταυτότητα ενός ατόμου».³²⁵ Τα βιομετρικά δεδομένα ταξινομούνται συνήθως σε βιομετρικά δεδομένα για επαλήθευση (έλεγχος ταυτότητας one-to-one) και βιομετρικά δεδομένα για αναγνώριση (έλεγχος ταυτότητας one-to-many), το τελευταίο απαιτεί ένα μεγαλύτερη ποσότητα δεδομένων και επίσης τείνει να παράγει περισσότερες ψευδείς αντιστοιχίες στη διαδικασία.³²⁶

Οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου και ελέγχου των συνόρων, όπως το EURODAC, δεν είναι οι μόνοι που συλλέγουν βιομετρικά δεδομένα από αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες. Έτι περαιτέρω, Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες (UNHCR), και άλλοι φορείς ανθρωπιστικής βοήθειας του ΟΗΕ καθώς και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις χρησιμοποιούν βιομετρικά στοιχεία με τη μορφή δακτυλικών αποτυπωμάτων, σαρώσεων ίριδας και τεχνολογίας αναγνώρισης προσώπου για την εγγραφή δικαιούχων και για τη διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας. Το 2002, η Ύπατη Αρμοστεία ξεκίνησε να εκσυγχρονίζει τις δραστηριότητες καταχώρησης προσφύγων, εισάγοντας ένα ενοποιημένο σύστημα βάσεων δεδομένων που επιτρέπει, να διασυνδεθούν παγκοσμίως τα προσωπικά δεδομένα ατόμων, που βρίσκονται υπό την προστασία της Ύπατης Αρμοστείας, και να αναγνωριστούν οι πρόσφυγες μέσω βιομετρικών χαρακτηριστικών, όπως δακτυλικά αποτυπώματα και σαρώσεις ίριδας. Η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες συλλέγει προσωπικά στοιχεία από όλους τους

³²⁵ Woodward et al. 2003, που αναφέρεται στο, Rahman, Zara, (2018), Biometrics in the Humanitarian Sector. The Engine Room and Oxfam, March. www.theengineroom.org/wp-content/uploads/2018/03/Engine-Room-Oxfam-Biometrics-Review.pdf.

³²⁶ Rahman, Zara, (2018), Biometrics in the Humanitarian Sector. The Engine Room and Oxfam, March. www.theengineroom.org/wp-content/uploads/2018/03/Engine-Room-Oxfam-Biometrics-Review.pdf.

ενδιαφερόμενους, δηλαδή, πρόσφυγες, μετανάστες, ανιθαγενείς και εσωτερικά εκτοπισμένους και κάνει μια αξιολόγηση για το που κρίνεται πιο απαραίτητη και σχετική η χρήση βιομετρικών δεδομένων. Ο στόχος είναι να συλλάβει τα βιομετρικά χαρακτηριστικά όσο το δυνατόν περισσότερων ατόμων.

Οι πρόσφυγες που αρνούνται να δώσουν βιομετρικά δεδομένα στην Ύπατη Αρμοστεία δεν μπορούν να λάβουν ανθρωπιστική βοήθεια από τις αρμόδιες υπηρεσίες, ως εκ τούτου επιλέγουν την παροχή ψευδών δεδομένων.³²⁷

Η βιομετρική βάση δεδομένων της Ύπατης Αρμοστείας δεν αλληλεπιδρά με το EURODAC, αν και οι χώρες υποδοχής μπορούν ζητήσουν τα δεδομένα. Αναμφισβήτητα, το μεγαλύτερο πρόβλημα για τους πρόσφυγες είναι όταν η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες κοινοποιεί δεδομένα στις χώρες υποδοχής, οι οποίες με τη σειρά τους το μοιράζονται με τις χώρες καταγωγής τους³²⁸ (π.χ. η περίπτωση των Ροχίνγκας προσφύγων στο Μπαγκλαντές).

Ο εκσυγχρονισμός των πρακτικών καταγραφής και η επιθυμία για ακριβέστερη τεκμηρίωση των αιτούντων άσυλο ενθαρρύνθηκε και χρηματοδοτήθηκε οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ως μέσο για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων και της προστασίας των προσφύγων. Η απαίτηση βιομετρικών δεδομένων από αιτούντες άσυλο, καθώς έχει γίνει κοινή πρακτική μεταξύ κυβερνήσεων, φορέων του ΟΗΕ και ΜΚΟ, παρουσιάζει αμφότερες προκλήσεις και ευκαιρίες. Τα επιχειρήματα υποστήριξης για τη χρήση βιομετρικών στοιχείων στον ανθρωπιστικό τομέα επικεντρώνονται στο ότι η δυνατότητα επιβεβαίωσης της ταυτότητας ενός ατόμου ανά πάσα στιγμή και τοποθεσία, μέσω της σάρωσης ίριδας, παρουσιάζει πολλές ευκαιρίες για τους πρόσφυγες.³²⁹ Επίσης, πως η χρήση αυτού του τύπου έλεγχου ταυτότητας μειώνει τις περιπτώσεις απάτης και επικάλυψης, διασφαλίζοντας ότι η βοήθεια δεν πηγαίνει σε λάθος άτομο ή ότι ένα άτομο δεν λαμβάνει περισσότερα από αυτά που του αναλογούν, ωστόσο δεν υπάρχει διαθέσιμη έρευνα που να αποδεικνύει αυτόν τον ισχυρισμό.

³²⁷ Thomas, Elise, (2018), “Tagged, tracked and in danger: how the Rohingya got caught in the UN’s risky biometric database.” Wired, March 12. www.wired.co.uk/article/unitednations-refugees-biometric-databaserohingya-myanmar-bangladesh..

³²⁸ Dragana Kaurin, ‘Data Protection and Digital Agency for Refugees’, World Refugee Council Research Paper No. 12 (May 2019), https://issuu.com/cigi/docs/wrc_research_paper_no.12.

³²⁹ Rahman, Zara, (2018), Biometrics in the Humanitarian Sector. The Engine Room and Oxfam, March. www.theengineroom.org/wp-content/uploads/2018/03/Engine-Room-Oxfam-Biometrics-Review.pdf.

Επιπλέον, η χρήση βιομετρικών δεδομένων έχει δεχθεί πολλές επικρίσεις για την έλλειψη διαφάνειας, την έλλειψη ψηφιακής ασφάλειας και ανταλλαγής δεδομένων με τις χώρες υποδοχής καθώς και για το σκοπό που αυτά συλλέγονται. Το ερώτημα που τίθεται είναι το μοναδικό κίνητρο τις ενέργειες που σχετίζονται με τον προσδιορισμό της ταυτότητας των προσφύγων εάν η ανησυχία για τα δικαιώματα των προσφύγων είναι ή εάν είναι το μέσο για την ΕΕ για πρόσβαση σε προσωπικές πληροφορίες σχετικά με άτομα αναζητώντας προστασία σε μια ευρωπαϊκή χώρα.

7.4 Το δικαίωμα των προσφύγων στην ιδιωτική ζωή

Από όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα που περιγράφονται στα διεθνή νομικά κείμενα, η προστασία της ιδιωτικής ζωής ιστορικά υπήρξε ίσως από τα πιο δύσκολα να οριστεί σε ένα νομικό πλαίσιο,³³⁰ καθώς το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή όχι μόνο έχει τις ρίζες του σε πολιτιστικές τελετές, αλλά επίσης, διότι αλλάζει κοινωνικές και πολιτικές νόρμες.³³¹

Σε γενικές γραμμές, έχει περιγραφεί ως «το δικαίωμα του ατόμου να μένει μόνο», ενώ με μια στενότερη ερμηνεία ως «το δικαίωμα ελέγχου των προσωπικών πληροφοριών». Ένας άλλος ορισμός υποδηλώνει ότι το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή σημαίνει «ελευθερία από αδικαιολόγητες και παράλογες εισβολές σε δραστηριότητες που η κοινωνία αναγνωρίζει ότι ανήκουν στο βασίλειο της ατομικής αυτονομίας».³³² Η έννοια της «σφαίρας της ατομικής αυτονομίας» έχει εξηγηθεί ως δράσεις που δεν αγγίζουν τη σφαίρα της ελευθερίας των άλλων.³³³ Εξ αρχής η ιδιωτικότητα συνδέθηκε κυρίως με τρία συγκεκριμένα ζητήματα, δηλαδή την προστασία της οικίας, της οικογένειας και της αλληλογραφίας. Κατά την τελευταία δεκαετία, λόγω της εμφάνισης της κοινωνίας της πληροφορίας και της ταχείας προόδου στην τεχνολογία των επικοινωνιών, η ιδιωτική ζωή έχει καλύψει το απόρρητο των τηλεπικοινωνιών και την προστασία των προσωπικών δεδομένων.³³⁴

³³⁰ J. Michael, *Privacy and Human Rights*, (UNESCO 1994), p. 1.

³³¹ Klitou, Demetrius, (2014), *Privacy-Invasive Technologies and Privacy by Design: Safeguarding Privacy, Liberty and Security in the 21st Century*. The Hague, the Netherlands: TMC Asser Press.

³³² S. Joseph, J. Schultz, M. Castan, (2000), *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary*, Oxford University Press Oxford, p. 349.

³³³ M. Nowak, (2005), *UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, (N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, and Arlington, p.288.

³³⁴ Ο.π.

Το σύγχρονο σημείο αναφοράς για την προστασία της ιδιωτικής ζωής μπορεί να βρεθεί στο άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948,³³⁵ το οποίο ορίζει την ιδιωτική ζωή ως ατομική αυτονομία και προσδιορίζει το δικαίωμα απαίτησης προστασίας του νόμου κατά της αυθαίρετης παρέμβασης της ιδιωτικής ζωής.

Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή περιλαμβάνεται σε όλους τους σημαντικούς καταλόγους των ανθρωπίνων δικαιωμάτων³³⁶ εκτός από τον Αφρικανικό Χάρτη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα του Λαού.³³⁷ Η διατύπωση του Άρθρου 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα είναι σχεδόν ίδια με το Άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.³³⁸ «1. *Κανείς δεν υπόκειται σε αυθαίρετη ή παράνομη παρέμβαση στο απόρρητο, την οικογένεια, το σπίτι ή την αλληλογραφία του, ούτε σε παράνομες επιθέσεις στην τιμή ή τη φήμη του.* 2. *Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην προστασία του νόμου από τέτοιες παρεμβολές ή επιθέσεις.*» Το Άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα περιλαμβάνει μια ευρύτερη έννοια των υποχρεώσεων προς προστασία της ιδιωτικής ζωής από παρεμβολές και επιθέσεις από την κυβέρνηση και άλλους, χωρίς ρήτρα περιορισμού.

Ένα στοιχείο της ιδιωτικής ζωής είναι το δικαίωμα οικειότητας, που σημαίνει το δικαίωμα μυστικότητας από τη δημόσια σφαίρα δράσεων, ιδιωτικών χαρακτηριστικών ή δεδομένων. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων, δηλαδή το πληροφοριακό απόρρητο, αντιπροσωπεύει μια ειδική μορφή σεβασμού της οικειότητας. Το δικαίωμα στην πληροφόρηση για το απόρρητο έχει αναγνωριστεί ως «(...) ο ισχυρισμός ατόμων, ομάδων ή ιδρυμάτων για να καθορίσουν για τον εαυτό τους πότε, πώς και σε ποιο βαθμό

³³⁵ Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of December 10, 1948.

³³⁶ Άρθρο 8 ΕΣΔΑ, Άρθρο 11 ΕΔΑΔ, Άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

³³⁷ Bygrave L, (1998), Data Protection Pursuant to the Right to Privacy in Human Rights Treaties International Journal of Law and Information Technology p. 251.

³³⁸ Άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: «*Κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε αυθαίρετη παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή, την οικογένεια, το σπίτι ή την αλληλογραφία του, ούτε σε επιθέσεις κατά της τιμής ή της φήμης του. Όλοι έχουν το δικαίωμα στην προστασία του νόμου από τέτοιες παρεμβολές ή επιθέσεις.*».

*οι πληροφορίες σχετικά με αυτά κοινοποιούνται σε άλλους».*³³⁹ Επιπλέον, έχει οριστεί ως «(...) η ικανότητα των ατόμων να ελέγχουν την κυκλοφορία των πληροφοριών που σχετίζονται με αυτά».³⁴⁰

Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή περιλαμβάνει τόσο την προστασία των προσωπικών δεδομένων όσο και την προστασία της αξιοπρέπειας του σώματος. Η προστασία δεδομένων περιλαμβάνει πτυχές όπως διαφάνεια, δικαιοσύνη, ελάχιστη συμμετοχή και έλεγχο των υποκειμένων των δεδομένων.

Όσον αφορά στους πρόσφυγες, η πλήρης καταγραφή ενός ατόμου κατά τη διαδικασία ασύλου μπορεί να εγείρει ζητήματα απορρήτου. Η καταγραφή ενός αιτούντα άσυλο έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την απονομή ορισμένων δικαιωμάτων, ωστόσο ταυτόχρονα ενδέχεται να συμβάλει σε παραβιάσεις άλλων δικαιωμάτων.

Η τεκμηρίωση και η περαιτέρω επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των αιτούντων άσυλο, συμπεριλαμβανομένων βιομετρικών χαρακτηριστικών, κατά τη διαδικασία εξέτασης ενός αιτήματος διεθνούς προστασίας ενδέχεται να παραβιάζει το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής, όπως αναφέρεται στο άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα - το δικαίωμα στο απόρρητο των αυτοματοποιημένων προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα μη εισβολής ή εκμετάλλευσης των δεδομένων ενάντια στη βούληση του υποκειμένου των δεδομένων. Οι παραβιάσεις του απορρήτου εξαρτώνται από τον τρόπο συλλογής, αποθήκευσης και επεξεργασίας των πληροφοριών από τους αρμόδιους φορείς.

Επιπλέον, η συλλογή δακτυλικών αποτυπωμάτων ενός αιτούντα ασύλου ή πρόσφυγα μπορεί να θέτει ζητήματα περί της αξιοπρέπειας του σώματος του ατόμου. Έτι περαιτέρω, όπως προαναφέρθηκε, η διαδικασία της καταγραφής ενός ατόμου -ανάλογα με το σε ποιον θα επιτρέπεται η πρόσβαση στις πληροφορίες- θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τα βασικά δικαιώματα των αιτούντων άσυλο και προσφύγων, όπως η προστασία από την επαναπροώθηση (αρχή του non refoulement). Η πιθανή σύγκρουση μεταξύ διαφορετικών διατάξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, που πιθανώς προκύπτει από την καταγραφή που διενεργεί ο αρμόδιος φορέας αποτελεί τη βάση για ένα

³³⁹ Michael James, *Privacy and Human Rights*, UNESCO 1994, p. 3.

³⁴⁰ Ο.π

γενικότερο ζήτημα, που είναι το εάν η καταγραφή στη διαδικασία ασύλου πραγματικά ενισχύει τα δικαιώματα των προσφύγων.

Ως μη υπήκοοι, οι πρόσφυγες στερούνται εσωτερικού δικαίου προστασίας δεδομένων και απορρήτου στη χώρα υποδοχής τους και αντ' αυτού πρέπει να βασίζονται σε διεθνείς και περιφερειακούς νομικούς μηχανισμούς. Για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες, υπάρχουν λίγοι διαθέσιμες επιλογές για νομικούς μηχανισμούς που θα προστατεύσουν τα δεδομένα τους και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή.

Δύο σημαντικοί διεθνείς μηχανισμοί για τα ανθρώπινα δικαιώματα που προστατεύουν το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, όπως προαναφέρθηκε, είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (UDHR)³⁴¹ και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR).³⁴²

Σε περιφερειακό επίπεδο, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για Ανθρώπινα δικαιώματα. Παρέχει δικαίωμα σεβασμού «ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, το σπίτι και στη δική του αλληλογραφία», τα οποία υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς «σύμφωνα με το νόμο». Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σύμβαση για τους Πρόσφυγες του 1951) προσφέρει στους πρόσφυγες ειδικές προστασίες.³⁴³ Το Άρθρο 8 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπογραμμίζει πιο συγκεκριμένα το δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων: «1. Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων που το αφορούν. 2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νομο. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγμένα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωση τους».³⁴⁴

³⁴¹ UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III), online: www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html]

³⁴² UN General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, at 171, online: <www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html>.]

³⁴³ European Union, Charter of Fundamental Rights of the European Union, 26 October 2012, 2012/C 326/02, online: <www.refworld.org/docid/3ae6b3b70.html>.]

³⁴⁴ Ο.π

Ο νέος Κανονισμός EURODAC - που βρίσκεται σε διαδικασία επανεξέτασης - επιτρέπει στις κρατικές αρχές να χρησιμοποιούν δακτυλικά αποτυπώματα και εικόνες προσώπου παιδιών ηλικίας από την ηλικία των έξι ετών, γεγονός το οποίο μπορεί να παραβιάζει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ (CRC).³⁴⁵ Η προτεινόμενη νομοθεσία EURODAC επιτρέπει επίσης τη χρήση εξαναγκασμού στα παιδιά προκειμένου να συλλεχθούν αυτά τα δεδομένα, γεγονός που συνιστά παραβίαση του άρθρου 19 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η χρήση βίας κατά των παιδιών και του άρθρου 22, που προσφέρει ειδικές προστασίες στα παιδιά πρόσφυγες.

Επίσης, το άρθρο 16 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναφέρει το δικαίωμα των παιδιών στην προστασία της ιδιωτικής ζωής, το οποίο η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού (2007, παράγραφος 64) ορίζει ότι εφαρμόζεται για τις περιπτώσεις δικαστικών διαδικασιών: «*από την αρχική επαφή με την επιβολή του νόμου (π.χ. ένα αίτημα για πληροφορίες και ταυτοποίηση)*» και που μπορεί να εφαρμοστεί κατά τη λήψη βιομετρικών πληροφοριών από παιδιά.

7.4 Η συναίνεση στη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων

Προκειμένου να λάβουν μια ενημερωμένη απόφαση σχετικά με την κοινή χρήση ευαίσθητων δεδομένων και των πληροφοριών τους, οι αιτούντες άσυλο πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογήσουν τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται. Είναι αναγκαίο να μπορούν να εμπιστεύονται τους ανθρώπους και τις υπηρεσίες που ζητούν αυτά τα δεδομένα και να κατανοήσουν ποια στοιχεία θα κοινοποιηθούν και πώς θα προστατευθούν. Χωρίς αυτές τις πληροφορίες, οι αιτούντες άσυλο διέρχονται από τις διαδικασίες με αβεβαιότητα, λαμβάνοντας αποφάσεις που τελικά ενδέχεται να τους προκαλέσουν μεγαλύτερη βλάβη.

Παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις στους μηχανισμούς προστασίας των δεδομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η ενημερωμένη συναίνεση των προσφύγων για τη συλλογή και τη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων, σπάνια ζητείται. Η Υπηρεσία Άσυλου κάθε χώρας της ΕΕ είναι επιφορτισμένη με το καθήκον να δημιουργεί και να εξασφαλίζει ασφαλείς συνθήκες για κοινή χρήση αυτών των πληροφοριών, ωστόσο αυτό δεν είναι

³⁴⁵ Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, 1577 UNTS 3, 28 ILM 1456 (entered into force 2 September 1990), online:<www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.

πάντα εύκολο να διασφαλιστεί για τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες και περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως, θύματα έμφυλης βίας, άτομα που ανήκουν σε σεξουαλικές μειονότητες (LGTB),³⁴⁶ άτομα με σωματικές και ψυχικές αναπηρίες, φορείς HIV ή AIDS, ή έχουν θέματα ηλικίας, δηλαδή, υπερήλικες ή ασυνόδευτα ανήλικα— Τα άτομα αυτά, εάν δεν έχουν τη δυνατότητα να κάνουν μόνοι τους τη συνέντευξη για το άσυλο, ή εάν δεν γνωρίζουν ποιος θα δει αυτές τις πληροφορίες, δεν είναι σε θέση να λάβουν τεκμηριωμένες αποφάσεις όταν μοιράζονται τόσο ευαίσθητες πληροφορίες.

Συγκεκριμένα, είναι σαφές ότι πολλοί αιτούντες δεν είναι δυνατόν να δώσουν ενημερωμένη συγκατάθεση για τη χρήση των δεδομένων τους, επειδή τα υποκείμενα των δεδομένων συχνά αγνοούν ποια δικαιώματα δίνει το καθεστώς ασύλου σε ένα δικαιούχο, ποιες είναι οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση ασύλου, ακόμη και σε πιο βασικό επίπεδο, ποιος τους παίρνει συνέντευξη και τι θα κάνει με τις πληροφορίες που συλλέγονται.

Παρά το γεγονός ότι οι κανονισμοί και τα μέτρα προστασίας χρησιμεύουν ως μηχανισμοί που αποσκοπούν αφενός στη δημιουργία ενός «ψηφιακού πρακτορείου»³⁴⁷ (digital agency) και αφετέρου στον μετριασμό των κινδύνων για τους αιτούντες άσυλο - δίνοντας τους τον έλεγχο των δικών τους δεδομένων, ωστόσο σπάνια οι αιτούντες άσυλο είναι ενημερωμένοι για τα εν λόγω δικαιώματα και τις επιλογές που διαθέτουν.

³⁴⁶ Παρόλο που οι εμπλεκόμενοι φορείς (Υπηρεσία Ασύλου, η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες κ.α.) δηλώνουν τη δέσμευσή τους για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες που αναγνωρίζονται ως LGBTQI + άτομα (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανσέξουαλ, queer, intersex), η διαδικασία ασύλου εξακολουθεί να θέτει κινδύνους και εμπόδια για αυτούς, συμπεριλαμβανομένων των διαφόρων εντόπων καταγραφής, εντοπισμού και επανένωσης οικογένειας (FTR). Κατά την παροχή πληροφοριών από τους αιτούντες άσυλο σχετικά με τον εαυτό τους στον αξιωματούχο ασύλου, η δήλωση του φύλου ενός ατόμου είναι μια δυαδική επιλογή «άρρεν» ή «θήλυ», καθιστώντας τη διαδικασία πιο περίπλοκη για τους διαφυλικούς και τους μη δυαδικούς αιτούντες άσυλο. Τα έντυπα που διατίθενται στα Αγγλικά χρησιμοποιούν επίσης τους όρους «sex» και «gender» εναλλακτικά, παρά τις διαφορετικές έννοιες αυτών των όρων - βιολογικό φύλο και αναγνώριση φύλου, αντίστοιχα.

³⁴⁷ Με βάση τους ορισμούς από την κοινωνιολογία, τη γνωστική επιστήμη και την τεχνολογία με τον όρο «ψηφιακό πρακτορείο» μπορεί να οριστεί η αίσθηση της ιδιοκτησίας και έλεγχου των ηλεκτρονικών δεδομένων και η δυνατότητα ανεξάρτητης δημιουργίας, πρόσβασης και λήψης τεκμηριωμένων αποφάσεων σχετικά με αυτό. (Barker and Jane 2016, Jeannerod 2003; Kalantzis-Cope και Gherab-Martin 2010)

Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας, οι αιτούντες άσυλο απεκδύονται από το «ψηφιακό πρακτορείο» τους καθώς αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις πληροφορίες και βιομετρικά δεδομένα που δεν είναι πλέον μόνο στη δική τους κατοχή.³⁴⁸

Η ενημερωμένη συγκατάθεση μπορεί να οριστεί ως η χορήγηση άδειας με την πλήρη γνώση των πιθανών συνεπειών γύρω από τη χρήση, την πρόσβαση ή την κοινή χρήση δεδομένων, των ψηφιακών ταυτοτήτων και της διαδικτυακής αλληλεπίδρασης.³⁴⁹ Η αναζήτηση συγκατάθεσης και η παροχή πληροφοριών σχετικά με το γιατί συλλέγονται τα δεδομένα υποστηρίζουν το «ψηφιακό πρακτορείο» των προσφύγων. Υπάρχουν πολλά σημαντικά στοιχεία του ορισμού του «ψηφιακού πρακτορείου»,³⁵⁰ το πρώτο εκ των οποίων είναι η αίσθηση ιδιοκτησίας και ελέγχου του ίδιου του σώματος και των κινήσεων, όπως ορίζεται στη γνωστική επιστήμη.³⁵¹ Επίσης, μέσω της κοινωνιολογικής προσέγγισης, ως «πρακτορείο» μπορεί επίσης να οριστεί, η ικανότητα των προσφύγων να σκέφτονται, να ενεργούν ανεξάρτητα και να τα κάνουν τις δικές τους ελεύθερες επιλογές.

Η εκτεταμένη συλλογή δεδομένων στον ανθρωπιστικό τομέα είναι ανησυχητική, ειδικά όσον αφορά την ασφάλεια, την αναλογικότητα και κοινή χρήση δεδομένων, και απαιτείται η θέσπιση περισσότερο εξελιγμένων διασφαλίσεων για την προστασία των ευάλωτων ατόμων που αντιμετωπίζονται ως απλά υποκείμενα δεδομένων. Προγράμματα επιτήρησης, όπως το Ευρωπαϊκό Σύστημα Επιτήρησης των Συνόρων,

³⁴⁸ Dragana Kaurin, 'Data Protection and Digital Agency for Refugees', World Refugee Council Research Paper No. 12 (May 2019), https://issuu.com/cigi/docs/wrc_research_paper_no.12.

³⁴⁹ Lee, Micah, (2018), "United Nations Accidentally Exposed Passwords and Sensitive Information to the Whole Internet." The Intercept, September 24. <https://theintercept.com/2018/09/24/united-nations-trello-jiragoogledocs-passwords/>. Επίσης, Lee, Una and Dann Tolvier. 2017. "Building Consentful Tech.", October 24. www.andalsotoo.net/wp-content/uploads/2018/10/Building-Consentful-Tech-Zine-SPREADS.pdf.

³⁵⁰ Στην κοινωνιολογία, ως «πρακτορείο» ορίζεται ως η αντίθεση στους περιορισμούς που θέτουν οι θεσμοί, οι εξωτερικές επιρροές, η κυβέρνηση και οι πολιτικές στο τι μπορούν να κάνουν, να γνωρίζουν ή να ελέγχουν τα άτομα, οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες (Barker και Jane) 2016, 280–82). Τέλος, η ψηφιακή υπηρεσία ορίζεται μέσω της ενεργοποίησης των χρηστών τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνίας παρέχοντάς τους πληροφορίες που συνήθως στερούνται για να λάβουν τεκμηριωμένων αποφάσεων (Kalantzis-Cope and Gherab-Martin (2010), 92–94).

³⁵¹ Jeannerod, Marc, (2003), "The mechanism of self-recognition in humans." Behavioural Brain Research 142: 1–15.

έχει διαπιστωθεί ότι αποκτούν δεδομένα προσφύγων χωρίς τη συγκατάθεσή και τη γνώση τους.³⁵² Αυτή η δραστηριότητα εμποδίζει περαιτέρω την ικανότητα των προσφύγων να ελέγχουν τις δικές τους πληροφορίες.

Οι πρόσφυγες στην ψηφιακή εποχή μπορούν να συντονίζουν την κίνηση τους μέσω εφαρμογών (όπως, το WhatsApp και το Facebook) και ενδέχεται να γνωρίζουν τους πιθανούς κινδύνους παρακολούθησης που δημιουργούν αυτές οι εφαρμογές. Τα ηλεκτρονικά μέσα (π.χ. κινητά τηλέφωνα) που χρησιμοποιούν οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες για την πλοήγηση, τη διερμηνεία και μετάφραση, την αποστολή και λήψη χρημάτων, την επικοινωνία με την οικογένεια, τους, ακόμη και ως προσωρινός φακός κατά τη διαδρομή, όταν είναι απαραίτητο,³⁵³ χρησιμοποιούνται από κυβερνήσεις και ιδιωτικούς φορείς ως ισχυρά μέσα παρακολούθησης.³⁵⁴ Επίσης, οι πλατφόρμες των κοινωνικών μέσων δικτύωσης ελέγχονται για την περισυλλογή πληροφοριών, ειδικά εν μέσω αναφορών περί κατασκοπείας των αιτούντων άσυλο.³⁵⁵ Τέλος, θεωρείται ως ένας αξιόπιστος τρόπος προκειμένου οι εθελοντές ανθρωπιστικής βοήθειας και νομικής υποστήριξης να έρθουν σε επαφή με πρόσφυγες που βρίσκονται εν κινήσει, καθώς οι διευθύνσεις, οι συνθήκες και αριθμοί τηλεφώνου τους συχνά αλλάζουν.³⁵⁶

Παρόλο που η αξίωση ασύλου είναι νόμιμη, ρητή και προστατεύεται από το διεθνές δίκαιο, η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων στα σύνορα, ειδικά όταν γίνεται με τη βία, μπορεί να γίνει αντιληπτή ως τιμωρία για

³⁵² Kift, Paula, (2016.), “In search of safe harbors — Privacy and surveillance of refugees at the borders of Europe.” Association of Internet Researchers, Berlin, Germany, October 5–8. <https://firstmonday.org/ojs/index.php/spir/article/view/8669>.

³⁵³ Kaurin, Dragan, (2016), “Migration.” The Conference: Exploring Complexity in a Digital World, Malmö, Sweden, August 16. Video, 14:40 min. <https://videos.theconference.se/dragana-kaurin-migration>.

³⁵⁴ Taylor, Diane and Emma Graham-Harrison, (2016), “EU asks tech firms to pitch refugee-tracking systems.” The Guardian, February 18. www.theguardian.com/world/2016/feb/18/eu-askstech-firms-to-pitch-refugee-tracking-systems.

³⁵⁵ Meaker, Morgan, (2018), “Europe is using smartphone data as a weapon to deport refugees.” Wired, July 2. www.wired.co.uk/article/europe-immigration-refugeessmartphone-metadata-deportations.

³⁵⁶ Bellanova, Rocco, Maria Gabrielsen Jumbert and Raphael Gellert, (2016), “Give Us Your Phone and We May Grant You Asylum.” Peace Research Institute Oslo Blogs, October 17. <https://blogs.prio.org/2016/10/give-us-yourphone-and-we-may-grant-you-asylum/>.

τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες.³⁵⁷ Αυτή η έλλειψη εξήγησης και η αναζήτηση συγκατάθεσης φαίνεται να διαιωνίζει το στίγμα της εγκληματικότητας.

7.4 Οι κίνδυνοι στη διαχείριση των προσωπικών δεδομένων

Τα άτομα που διαφεύγουν από διώξεις και ένοπλες συγκρούσεις βρίσκονται σε ευάλωτη θέση καθώς το κράτος καταγωγής τους, είτε δεν είναι σε θέση να τους παρέχει προστασία, είτε είναι το ίδιο ο φορέας δίωξης, ενώ πέρα από τα σοβαρά γλωσσικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν, ενδέχεται να έχουν βιώσει τραύμα, διαταραχή μετατραυματικού στρες και κρατική βία.³⁵⁸ Επιπρόσθετα, μόλις διασχίσουν τα σύνορα μιας άλλης χώρας, έχουν λιγότερα δικαιώματα ως μη πολίτες στη χώρα υποδοχής, που τους αφήνει ευάλωτους σε παραβιάσεις.

Η επαρκής ενημέρωση των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων για τα δικαιώματά τους αναφορικά με τα δεδομένα που παρέχουν εν γνώσει τους και συναινετικά μέσω της καταγραφής στη διαδικασία ασύλου, δεν αρκεί ώστε να μπορέσουν να εκτιμήσουν τους κινδύνους που σχετίζονται με το πώς και από ποιον, τα προσωπικά δεδομένα τους αποθηκεύονται και είναι προσβάσιμα. Εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες για μελλοντικές χρήσεις συλλεγόμενων δεδομένων, κινδύνους ασφάλειας δεδομένων και πιθανές ακούσιες συνέπειες της συλλογής και αποθήκευσης δεδομένων. Παρά το γεγονός ότι οι κανονισμοί και τα μέτρα προστασίας χρησιμεύουν ως μηχανισμοί που αποσκοπούν αφενός στη δημιουργία ενός «ψηφιακού πρακτορείου» (digital agency) και αφετέρου στον μετριασμό των κινδύνων για τους αιτούντες άσυλο, δίνοντας τους τον έλεγχο των δικών τους δεδομένων, ωστόσο σπάνια οι αιτούντες άσυλο είναι ενημερωμένοι για τα εν λόγω δικαιώματα και τις επιλογές που διαθέτουν.

Είναι σαφές ότι σε πολλές περιπτώσεις οι κίνδυνοι για τους πρόσφυγες μπορεί να υπερτερούν κατά πολύ σε σχέση με τα οφέλη. Η απόκτηση βιομετρικών δεδομένων παρουσιάζει πολλές προκλήσεις, όπως η βιομετρική ταυτοποίηση. Τα μηχανικά συστήματα (πχ συσκευές λήψης δακτυλικών αποτυπωμάτων) συχνά είναι «προκατειλημμένα» εναντίον μερικών εθνοτικών ομάδων, καθώς η συλλογή δειγμάτων

³⁵⁷ Kroet, Cynthi, (2015), “Italy should ‘use force’ to fingerprint migrants.” Politico, December 16. www.politico.eu/article/italy-should-use-force-to-fingerprintmigrants-frontex-refugees-dublin/.

³⁵⁸ Scherer, Steve, (2015), “‘No fingerprints!’ chant migrants in Italy as EU cracks down.” Reuters, December 17. www.reuters.com/article/us-europe-migrants-lampedusafingerprint-idUSKBN0U02H720151217.

δακτυλικών αποτυπωμάτων μπορεί να είναι πιο δύσκολη για άτομα με σκουρότερο χρώμα δέρματος ή για άτομα με ειδικές ανάγκες, ενώ τα δακτυλικά αποτυπώματα είναι λιγότερο έντονα εάν ένα άτομο απασχολείται σε χειρονακτική και αγροτική εργασία. Ομοίως, τα λογισμικά ανάλυσης προσώπου αποδίδουν λιγότερο στα πιο σκούρα γυναικεία πρόσωπα παρά σε οποιαδήποτε άλλα, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω εμπόδια στην αναγνώριση και πρόσβαση σε υπηρεσίες για τους πρόσφυγες.³⁵⁹

Οι ψευδείς ταυτοποιήσεις και οι αφάνταστοι επαναπροσδιορισμοί αυτών των δεδομένων μπορούν επίσης να έχουν συνέπειες για τους πρόσφυγες. Οι ψευδείς ταυτοποιήσεις μπορούν συμβούν όταν η ποιότητα των ίδιων των δεδομένων δεν είναι αξιόπιστη, όπως για παράδειγμα, το σχήμα της ίριδας που μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου.³⁶⁰ Είναι σαφές ότι ο ανεξάρτητος έλεγχος και η εποπτεία που ασκούνται για τη διασφάλιση δίκαιων αποτελεσμάτων σε αυτά τα συστήματα δεν επαρκεί,³⁶¹ ενώ τέτοιου είδους προβλήματα μπορεί να προκαλέσουν σοβαρή βλάβη στους αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες που ενδέχεται να απομακρυνθούν στα σύνορα ή να απορριφθούν τα αιτήματα ασύλου τους εξαιτίας μιας ψεύτικης ταυτοποίησης.

Στις περιπτώσεις που υπάρχει ψευδής ταυτοποίηση, το βάρος εναπόκειται συχνά στον αιτούντα άσυλο για να επιβεβαιώσει την ταυτότητά του και να αποδείξει ότι πρόκειται για λάθος στο σύστημα. Επειδή η δυνατότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες ανθρωπιστικής βοήθειας της Ύπατης Αρμοστείας εξαρτάται από τη σωστή λειτουργία του βιομετρικού συστήματος, τυχόν δυσλειτουργίες θα μπορούσαν τελικά να προκαλέσουν βλάβη σε έναν ήδη ευάλωτο πληθυσμό, ενώ τυχόν σφάλματα θα μπορούσαν επίσης να περιορίσουν ή να αποκλείσουν την πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια (πχ διανομή τροφίμων) και άλλων σημαντικών υπηρεσιών.³⁶²

³⁵⁹ Buolamwini, Joy and Timnit Gebru, (2018), “Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification.” Proceedings of Machine Learning Research 81,p. 77-91.

³⁶⁰ Rahman, Zara, (2018), Biometrics in the Humanitarian Sector. The Engine Room and Oxfam, March. www.theengineroom.org/wp-content/uploads/2018/03/Engine-Room-Oxfam-Biometrics-Review.pdf.

³⁶¹ Farraj, Achraf, (2010), “Refugees and the Biometric Future: The Impact of Biometrics on Refugees and Asylum Seekers.” Columbia Human Rights Law Review 42, p. 891–942 (p. 936).

³⁶² Για παράδειγμα, η περίπτωση 6.500 προσφύγων από το Μάλι το 2013 στη Μαυριτανία όταν υπήρξε δυσλειτουργία του συστήματος στη βιομετρικό σύστημα εγγραφής (Radio France Internationale Afrique 2013).

Οι προσωπικές πληροφορίες και τα βιομετρικά δεδομένα που οι πρόσφυγες μοιράζονται με τις αρχές, ενδέχεται μερικές φορές να χρησιμοποιηθούν εναντίον τους στη συνέχεια, προκειμένου για την κράτηση ή την απέλαση τους, εάν υπάρχουν αλλαγές στη διοίκηση ή στις πολιτικές για το άσυλο και την ασφάλεια. Για παράδειγμα, το 2016 η ίδια η βάση δεδομένων EURODAC άλλαξε τις ρυθμίσεις αδειών της χωρίς τη συγκατάθεση των υποκειμένων των οποίων τα δεδομένα διέθεσε στις εθνικές αρχές επιβολής του νόμου και στην EUROPOL (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016). Οι πρόσφυγες πληροφορούνται από το διαδίκτυο για τις αλλαγές πολιτικής και τα περιστατικά και στη συνέχεια πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τόσο τους πιθανούς κινδύνους που διατρέχουν από την κοινοποίηση αυτών των δεδομένων όσο και τον τρόπο με τον οποίο τα δεδομένα θα μπορούσαν να επαναχρησιμοποιηθούν. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις μεταναστών που αν και παρέχουν συναινετικά τα προσωπικά δεδομένα τους για προγράμματα που τους υπόσχονται προστασία και δικαιώματα, ωστόσο στη συνέχεια οι πληροφορίες αυτές χρησιμοποιούνται εναντίον τους. Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο μπορεί επίσης να είναι σκεπτικοί σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών με τις κυβερνήσεις υποδοχής.

Το δικαίωμα απορρήτου των αιτούντων άσυλο υπονομεύεται μέσω της κοινής χρήσης μεγάλων δεδομένων με τρίτα μέρη καθώς οι κρατικές αρχές επιβολής του νόμου και ελέγχου των συνόρων μπορούν να ζητήσουν πρόσβαση στα δεδομένα των αιτούντων άσυλο από εμπορικούς παράγοντες, (όπως, το Facebook, Google και το Amazon), σε περιπτώσεις που υποπτεύονται ότι τα άτομα αποτελούν απειλή για την εθνική ασφάλεια. Όλες αυτές οι εταιρείες μοιράζονται δεδομένα με τις κρατικές αρχές, αν και παραμένει ακόμα άγνωστος ο βαθμός στον οποίο ενεργούν βάσει δικαστικών αποφάσεων ή απλώς απαντούν σε αδικαιολόγητα αιτήματα από τις αρχές επιβολής του νόμου.

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί σοβαρά περιστατικά παραβιάσεων δεδομένων από χάκερ σε όλες αυτές οι εταιρείες, οι οποίες χρησιμοποιούν δεδομένα που λαμβάνονται χωρίς συγκατάθεση για τη χειραγώγηση των μέσων. Είναι σαφές ότι τα υποκείμενα των δεδομένων θα πρέπει να ενημερώνονται σχετικά με παραβιάσεις της ασφάλειας των δεδομένων και τους κινδύνους παραβίασης. Επιπρόσθετα, τα υποκείμενα των δεδομένων θα πρέπει να ενημερώνονται ότι υπάρχουν

άγνωστοι ψηφιακοί κίνδυνοι για την προστασία των δεδομένων. Για παράδειγμα, τον Δεκέμβριο του 2017, παραβιάστηκε μια δημοφιλής υπηρεσία αποθήκευσης δεδομένων (cloud) που χρησιμοποιούνταν από πολλές υπηρεσίες του ΟΗΕ και από πολλές ΜΚΟ, με συνέπεια όλες οι πληροφορίες για τους πρόσφυγες να τεθούν σε κίνδυνο.³⁶³

Πέρα από τις βέλτιστες προθέσεις των εμπλεκόμενων φορέων για την προστασία των δεδομένων των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων στην περίπτωση που τέτοια σύνολα δεδομένων δημοσιεύονταν στο διαδίκτυο, θα αποτελούσαν σημαντική απειλή για τα εν λόγω άτομα, καθώς θα μπορούσαν χρησιμοποιηθούν για την αναγνώριση άτομα μέσω τεχνικών έρευνας open-source. Υπήρξαν περιπτώσεις κατά τις οποίες πρόσφυγες ανακάλυψαν στο διαδίκτυο σύνολα δεδομένων που αποκαλύπτουν τις προσωπικές πληροφορίες τους χωρίς τη ρητή συγκατάθεσή τους. Κατά συνέπεια, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι αντιμετωπίζουν με δυσπιστία τις διαδικασίες και οδηγούνται σε συμπεράσματα ότι οι πληροφορίες τους μπορούν να κοινοποιηθούν και στις κυβερνήσεις στις χώρες καταγωγής τους. Ελλείπει επαρκούς ενημέρωσης σχετικά με τα δεδομένα τους, οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες πρέπει να βασίζονται στην αξιολόγηση του κινδύνου βάσει φημών και πληροφοριών που μπορούν να βρουν στο διαδίκτυο.

Είναι προφανές ότι η πραγματική ενημερωμένη συγκατάθεση από τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες ενδέχεται να μην είναι δυνατή στην τρέχουσα διαδικασία ασύλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεδομένης της δυναμικής ισχύος που υπάρχει μεταξύ αρχών και προσφύγων. Τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να αναγνωρίσουν αυτήν την ανισορροπία δύναμης και να δεσμευτούν για την αναζήτηση κάθε ευκαιρίας προκειμένου να υποστηρίξουν την ψηφιακή υπηρεσία των προσφύγων μέσω της νομικής εκπαίδευσης και του συμμετοχικού σχεδιασμού προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση σε δικαιώματα όπως η διόρθωση ή η διαγραφή των δεδομένων τους.

³⁶³ Parker, Ben, (2017), “Security lapses at aid agency leave beneficiary data at risk.” The New Humanitarian, November 27. www.thenewhumanitarian.org/investigations/2017/11/27/security-lapsesaid-agency-leave-beneficiary-data-risk

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΕΓΓΡΑΦΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΡΗΣΗ ΑΡΧΕΙΟΥ

8.1. Εισαγωγή

Η έγγραφη τεκμηρίωση, η πρόσβαση και η τήρηση αρχείου στη διαδικασία ασύλου ενδέχεται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ενεργοποίηση και στην υλοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τους πρόσφυγες. Εκφράσεις του τύπου «καταγράφεται» ή «άτομο χωρίς έγγραφα» ή ακόμα «θα καταχωρηθεί στο φάκελο σας», είναι συνηθισμένες στον καθημερινό λόγο και συχνά συνδέονται με πράξεις παραβίασης του νόμου και με απειλές για τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρουν.

Ανθρωπολόγοι και άλλοι επιστήμονες έχουν παράσχει άφθονα στοιχεία για τους τρόπους με τους οποίους οι διαδικασίες και οι διάφορες μορφές γραφειοκρατίας μπορούν συστηματικά να θέσουν σε μειονεκτική θέση, να αποδυναμώσουν, να απορρίψουν, να ποινικοποιήσουν και να αποκλείσουν ορισμένους πληθυσμούς,³⁶⁴ όπως οι πρόσφυγες και οι μετανάστες.

Ωστόσο, παρά τη σημαντική επέκταση των εννοιών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων που αφορούν στην πληροφόρηση και στα προσωπικά δεδομένα, εξακολουθεί να παραμένει ανεπαρκής η κατανόηση σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους η τήρηση αρχείων και άλλες μορφές έγγραφης τεκμηρίωσης μπορούν ενεργά να περιορίσουν ή πιθανώς να ενεργοποιήσουν ευκαιρίες, ακόμη και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα στις ζωές των ανθρώπων.

8.2 Το δικαίωμα πληροφόρησης και πρόσβασης στα έγγραφα

Κύρια έκφανση της αρχής της διαφάνειας αποτελεί το δικαίωμα πληροφόρησης του πολίτη, όπως ορίζεται στο άρθρο 5Α του Συντάγματος, που αποτελεί απαραίτητο στοιχείο ενεργούς συμμετοχής του στη διαμόρφωση της πολιτειακής βούλησης: « η

³⁶⁴ Pamela Neumann, 'When Laws Are Not Enough: Violence against Women and Bureaucratic Practice in Nicaragua', *Social Forces* 95, no. 3 (March 2017): 1105–25. <https://doi.org/10.1093/sf/sow082>; David Graeber, *The Utopia of Rules* (Brooklyn: Melville House, 2015); Akhil Gupta, *Red Tape: Bureaucracy, Structural Violence, and Poverty in India* (Durham: Duke University Press, 2012); Hope A. Olson, 'Sameness and Difference: A Cultural Foundation of Classification', *Library Resources & Technical Services* 45 no. 3 (2001): 115–22. doi:10.5860/lrts.45n3.115; Amnesty International and Access Now, *Toronto Declaration: Protecting the Rights to Equality and Non-discrimination in Machine Learning Systems*, 2018, <https://www.accessnow.org/the-toronto-declaration-protecting-the-rights-to-equalityand-non-discrimination-in-machine-learning-systems/>.

διαδικασία αποκατάστασης της εμπιστοσύνης των πολιτών στους δημόσιους και ιδιωτικούς θεσμούς συνέχεται οπωσδήποτε με την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την ενίσχυση της διαφάνειας». ³⁶⁵

Πληροφόρηση είναι η παροχή κάθε σημαντικής ή όχι πληροφορίας που έχει αποδέκτη τον διοικούμενο και αποτελεί εγγυητική δικλείδα της εφαρμογής της νομιμότητας καθώς επιτρέπει σε κάθε πολίτη να επεμβαίνει στη δράση της Διοίκησης και να εξυπηρετεί τα συμφέροντά του, προστατεύοντάς τον υπό κρατικές εγγυήσεις. Το δικαίωμα στην πληροφόρηση αποτελεί «κοινωνικό» δικαίωμα πρόσβασης στην ίδια τη διοικητική διαδικασία και θα πρέπει να επιτυγχάνει την επικοινωνία-διάλογο με τον διοικούμενο, ώστε εκείνος να κατανοήσει τις διοικητικές διαδικασίες ακόμη και σε χρονικό διάστημα προηγούμενο της εκδήλωσης της διοικητικής δράσης. ³⁶⁶ Η Διοίκηση έχει τη δυνατότητα και την υποχρέωση να παρέχει στον διοικούμενο κάθε δημοσιευτέα πληροφορία είτε αυτή κρίνεται χρήσιμη είτε όχι.

Το δικαίωμα πληροφόρησης επιτυγχάνεται μέσω του ειδικότερου δικαιώματος πρόσβασης στα διοικητικά έγγραφα (αρθ. 10 παρ.3 Συντ. και αρθ.5 ΚΔΔ/σίας), το οποίο αποτελεί δημόσιο δικαίωμα, καθώς διέπεται από κανόνες δημοσίου δικαίου και υφίσταται φορέας κρατικής εξουσίας που ενεργεί κυριαρχικά. ³⁶⁷ Σύμφωνα με τον συνταγματικό νομοθέτη, ανήκει στα επονομαζόμενα δικαιώματα διαδικασίας, ³⁶⁸ ενώ συνδυάζει στοιχεία ατομικού και κοινωνικού δικαιώματος λόγω της παράλληλης κρατικής υποχρέωσης που εκδηλώνεται. ³⁶⁹ Αυτό σημαίνει ότι, καθένας έχει αυτό το ατομικό δικαίωμα στην εξουσιαστική του σφαίρα και μπορεί να λειτουργεί αυτόνομα και ελεύθερα, αξιώνοντας παράλληλα την αποχή της κρατικής εξουσίας από την παρεμβολή σε αυτό ³⁷⁰-αρνητικό περιεχόμενο δικαιώματος- (status negativus). ³⁷¹

³⁶⁵ Peter Eigen, στο Global Corruption Report 2003, special focus: Access to Information σε Ράϊκος Δ., Δημόσια Διοίκηση και διαφθορά, από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σελ: 418.

³⁶⁶ Μαρκαντωνάτου –Σκαλτσά Ανδρ., Η Προστασία του Διοικουμένου –Βασική Αρχή της Διοικητικής Δράσης, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σελ .20.

³⁶⁷ Μάνεσης Α., Ατομικές Ελευθερίες, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1979, σελ: 18 επ.

³⁶⁸ Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3η αναθ. έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σελ:76.

³⁶⁹ Δετσαρίδης Χρ., Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, σύμφωνα με τις νεότερες νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σελ:17.

³⁷⁰ Ο.π. σελ:16 επ.

Παράλληλα ανήκει στην κατηγορία των κοινωνικών δικαιωμάτων (status positivus), καθώς το δικαίωμα πρόσβασης δημιουργεί και θετική αξίωση προς την πολιτεία να ενεργεί παρέχοντας υπηρεσίες, εν προκειμένω παρέχοντας πρόσβαση στα διοικητικά στοιχεία.

Επίσης, το δικαίωμα ενημέρωσης του διοικουμένου μπορεί να χαρακτηριστεί και ως πολιτικό δικαίωμα (status activus), καθώς μέσω της πρόσβασής του στα διοικητικά στοιχεία, δίνεται η δημοκρατική δυνατότητα συμμετοχής στη διαμόρφωση των κρατικών λειτουργιών και ικανοποιείται η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Έτσι, ο πολίτης ασκεί τον δικό του έλεγχο νομιμότητας στη διοικητική διαδικασία επιτυγχάνοντας τη φανερή και χρηστή διοίκηση.³⁷² Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων υπάρχουν σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλοσυμπλήρωσης, η λεγόμενη «παραπληρωματικότητα» των δικαιωμάτων (status mixtus).³⁷³

Ως φορείς του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα λογίζονται όλα τα φυσικά πρόσωπα, καθώς «κάθε ενδιαφερόμενος» έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως ορίζεται στο άρθρο 10 παρ.1 και 3 του Συντάγματος, στο άρθρο 16 του ν.1599/86 και στο άρθρο 5 ΚΔΔ/σίας. Εξάλλου, στο άρθρο 24 ν.1599/1986 αναφέρεται ότι στην έννοια «πολίτης» των άρθρων του νόμου συμπεριλαμβάνονται και οι αλλοδαποί.³⁷⁴ Άλλωστε, το δικαίωμα πρόσβασης στα διοικητικά στοιχεία αναφέρεται στους Έλληνες πολίτες, ως ατομικό και πολιτικό, και στους αλλοδαπούς, ως ατομικό, βασιζόμενο στην αρχή της φανερής δράσης και της λαϊκής κυριαρχίας.³⁷⁵ Επομένως, του νόμου μη διακρίνοντος, και λόγω της καθολικής φύσης του δικαιώματος, φορέας θεωρείται ο Έλληνας και ο αλλοδαπός διοικούμενος.³⁷⁶

³⁷¹ Βλ. θεωρία του Jellinek, σύμφωνα με την οποία τα δικαιώματα αυτά διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) status negativus, β) status activus, γ) status positives.

³⁷² Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά Ανδρ., Η Προστασία του Διοικουμένου - βασική αρχή της Διοικητικής Δράσης, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σελ: 165.

³⁷³ Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3η αναθ. έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σελ:45 επ.

³⁷⁴ Παπαδόπουλος Ν., Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, Διδικ 1996, σελ:1371.

³⁷⁵ Τάχος Α., Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σελ:69.

³⁷⁶ Δετσαρίδης Χρ., Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, σύμφωνα με τις νεότερες νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σελ:87-88.

Αποδέκτες του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα, σύμφωνα με το αρ. 1 ΚΔΔ/σίας σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του νόμου, είναι το Δημόσιο (νομικό πρόσωπο του Κράτους), οι ΟΤΑ και τα άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Επομένως, αίτηση για χορήγηση εγγράφου μπορεί να υποβληθεί σε Υπουργεία, Αποκεντρωμένες Διοικήσεις, Δήμους, δημόσιες υπηρεσίες, υπηρεσίες των Ενόπλων Δυνάμεων και σωμάτων ασφαλείας και ανεξάρτητες αρχές.³⁷⁷ Αρμόδια αρχή για την απόδοση του εγγράφου είναι τόσο εκείνη που το τηρεί στο αρχείο της, όσο και εκείνη που το έχει στη διάθεσή της χωρίς να είναι αρμόδια για την τήρηση ή ακόμα και εκείνη που δεν το τηρεί και έχει την υποχρέωση να ζητήσει από την αρμόδια υπηρεσία να της το διαβιβάσει.³⁷⁸

Δεν περιλαμβάνονται στην έννοια των υπηρεσιών του δημοσίου τομέα και επομένως δεν είναι αποδέκτες του δικαιώματος πρόσβασης στα έγγραφα οι υπηρεσίες της Βουλής, των εισαγγελιών και των δικαστηρίων. Κατά κανόνα για την πρόσβαση σε έγγραφα που τηρούνται σε αυτές χρειάζεται έννομο συμφέρον.³⁷⁹

8.2.1 Το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο

Στο κείμενο της Παγκόσμιας Διακήρυξης για τα ανθρώπινα δικαιώματα του ΟΗΕ,³⁸⁰ που υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 1948, κατοχυρώνεται για πρώτη φορά η απρόσκοπτη αναζήτηση και διάδοση πληροφοριών (άρθρο 1939).

Επίσης, στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ παρ.140 γίνεται αναφορά για την ελευθερία λήψης και μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών στα πλαίσια ελεύθερης έκφρασης. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι οι πληροφορίες πρέπει να μεταφέρονται άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών περιορίζοντας για πρώτη φορά, το 1950, κάθε δημόσια αρχή στην απολύτως αναγκαία παρεμβολή στη διάδοση των πληροφοριών.³⁸¹ Από την ΕΣΔΑ, που

³⁷⁷ Λαζαράκος Γρ., Το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία- Ανοιχτή Διοίκηση και Κοινωνία της Πληροφορίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 2006, σελ:66.

³⁷⁸ Γέροντας Α., Το δικαίωμα πρόσβασης στα διοικητικά έγγραφα, ΔτΑ ν.7, 2000, σελ:573.

³⁷⁹ Παπαδόπουλος Ν., Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων,ό.π., σελ:1373.

³⁸⁰ Για το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης βλ. <http://www.ohchr.org>

³⁸¹ Βλ. σχετικά Υπόθεση TÁRSASÁG A SZABADSÁGJOGOKÉRT κατά Ουγγαρίας στο ΕΔΔΑ (Αρ. Προσφυγής 37374/2005).

επανακύρωσε η χώρα μας με το Ν.Δ.53/1974, επηρεάστηκε και ο εθνικός μας νόμος 2690/1999 (ΚΔΔ/σίας).³⁸²

Έτι περαιτέρω, αναφορά στην πληροφοριακή ελευθερία γίνεται και στο αρ.19 παρ.2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.³⁸³

Στο νεότερο θεσμικό κείμενο, τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν παραλείφθηκε να προστατευθεί η ελευθερία έκφρασης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών, στο άρθρο 11 παρ.1 αυτού.³⁸⁴ Εξάλλου, στον Χάρτη περιλαμβάνονται τα σημαντικότερα δικαιώματα που χρήζουν ενωσιακής προστασίας. Το ειδικότερο δικαίωμα της πρόσβασης στα ενωσιακά έγγραφα τυγχάνει κατοχύρωσης στο αρ.42 του Χάρτη³⁸⁵ και εντάσσεται στην κατηγορία των δικαιωμάτων που συνδέονται με την ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη.³⁸⁶

8.2.2 Το εθνικό δίκαιο

Έκφανση της αρχής του Κράτους Δικαίου και της αρχής της νομιμότητας, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 25 παρ.1 του Συντάγματος, αποτελεί το δικαίωμα πρόσβασης σε κάθε είδους πληροφορία. Στη θεμελιώδη αρχή της διαφάνειας ανταποκρίνονται οι διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 5Α, 13 και 10 παρ.3 του Συντάγματος που αφορούν στο δικαίωμα πληροφόρησης.

³⁸² Μαρκαντωνάτου –Σκαλτσά Α., Η Προστασία του Διοικουμένου - βασική αρχή της Διοικητικής Δράσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σελ:168, επίσης βλ. Λαζαράκος Γρ., ό.π., σελ:55

³⁸³ Βλ. αρ.19 παρ.2 ΔΣΑΠΔ « Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σε έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του.»

³⁸⁴Βλ. αρ. 11 παρ.1 ΧΘΔΕΕ « Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.»

³⁸⁵ Βλ. αρ.42 ΧΘΔΕΕ: «Κάθε πολίτης της Ένωσης καθώς και κάθε φυσικό και νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε ένα κράτος μέλος έχει δικαίωμα πρόσβασης στα στα έγγραφα των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης, ανεξαρτήτως υποθέματος.»

³⁸⁶ Καραγεώργου Β. Η αρχή της διαφάνειας στην ενωσιακή έννομη τάξη, Όψεις μιας αναδυόμενης νομικής αρχής, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2013, σελ:182.

Το δικαίωμα πληροφόρησης του άρθρου 5Α Σ. επικυρώνει τη συνταγματική προστασία του δικαιώματος της γνώσης των διοικητικών στοιχείων.³⁸⁷ Για αυτό ο συντακτικός νομοθέτης κατοχύρωσε ρητά στο νέο άρθρο 5Α Σ. το δικαίωμα του καθενός στην αναζήτηση, συλλογή και λήψη πληροφοριών και στην απρόσκοπτη πρόσβαση σε οποιαδήποτε πηγή πληροφοριών είτε ιδιωτικού, είτε δημοσίου τομέα.³⁸⁸ Ακόμη, δεν πρέπει να παραληφθεί η αναφορά στην διττή «αποστολή» του άρθρου: α) προστασία του δικαιώματος του πολίτη στην πληροφόρηση, β) υπόδειξη προς τη Διοίκηση της υποχρέωσής της για εξυπηρέτηση του διοικουμένου.

Η πληροφόρηση σαν έννοια μπορεί να διακριθεί αφενός στην απλή πληροφορία που διαδίδουμε στα πλαίσια της καθημερινής επικοινωνίας και αφετέρου, σε αυτή της πληροφόρησης στα πλαίσια της ανάπτυξης της Κοινωνίας της Πληροφορίας στην οποία πρέπει να συμμετέχουν όλοι και ισομερώς. Το δικαίωμα πληροφόρησης εμπεριέχει το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών στοιχείων, απαραίτητο για την ανάπτυξη αυτή.

Οι συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 5Α παρ.1 και παρ.2 του Συντάγματος επιδιώκουν να ρυθμίσουν αυτές τις δύο μορφές πληροφόρησης ανάγοντάς τις σε αυτοτελή δικαιώματα και χαρίζοντας τους πλέον ξεχωριστή διάταξη πέραν του άρθρου 5 Σ. Από τη μία, πρόκειται για το δικαίωμα στην πληροφόρηση (παρ.1) και, από την άλλη, για το δικαίωμα πρόσβασης στα ηλεκτρονικά δίκτυα διακίνησης της πληροφορίας (παρ. 2).

8.3 Τεκμηρίωση και τήρηση αρχείου στη διαδικασία ασύλου

Η έγγραφη τεκμηρίωση αποτελεί βασικό μέρος και περικλείεται σε κάθε πτυχή της ζωής ενός πρόσφυγα, που έχει συνήθως ως έναρξη τη στιγμή του αναγκαστικού εκτοπισμού ή του ταξιδιού του και συνεχίζεται, κυρίως από εκεί και πέρα, για το υπόλοιπο της ζωής τόσο του ίδιου, όσο και των άμεσων συγγενικών προσώπων του.

Είναι κρίσιμο, ότι η εν λόγω έγγραφη τεκμηρίωση δημιουργείται κυρίως από ή μέσω της αλληλεπίδρασης της αρμόδιας αρχής με τον αιτούντα άσυλο ή τον πρόσφυγα, ο οποίος σχεδόν πάντα έχει την ευθύνη για τη διαχείριση και τη λήψη βασικών

³⁸⁷ Δετσαρίδης Χρ., Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, σύμφωνα με τις νεότερες νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006, σελ:24.

³⁸⁸ Λαζαράκος Γρ., Το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία- Ανοιχτή Διοίκηση και Κοινωνία της Πληροφορίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 2006, σελ:58-59.

αποφάσεων σχετικά με αυτήν την τεκμηρίωση, ακόμη και στην περίπτωση οργανισμών ανθρωπιστικής βοήθειας.

Η έγγραφη τεκμηρίωση, καταρχάς, μπορεί να περιλαμβάνει, προσωπικές μαρτυρίες, φωτογραφίες, μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ενδεχομένως αντικείμενα που παρέχονται από τους αιτούντες άσυλο στις αρμόδιες αρχές κατά τη διάρκεια των προσωπικών συνεντεύξεων καθώς και των άλλων διαδικασιών ασύλου. Ωστόσο, περαιτέρω απαιτούνται πολλά ακόμα επίσημα έγγραφα και άλλες μορφές δεδομένων για τις διαδικασίες, μεταξύ των πιο κοινών είναι τα πιστοποιητικά γέννησης, γάμου και θανάτου, τα έγγραφα ταξιδιού και διέλευσης· αρχεία αστυνομίας, ασφάλειας ή πληροφοριών· περιουσιακά στοιχεία και φορολογικά αρχεία· αρχεία εκπαίδευσης και υγείας (συμπεριλαμβανομένων ιατρικών αρχείων που υποδεικνύουν τραυματισμούς που προκλήθηκαν ως αποτέλεσμα δίωξης ή βασανισμών)· αρχεία προηγούμενης απασχόλησης και στρατιωτικής θητείας· ακόμη και αναφορές εφημερίδων.³⁸⁹

Δεδομένα από τα σύνορα, βιομετρικά στοιχεία και συλλογή DNA σε δομές στέγασης προσφύγων, καθώς και επιχειρήσεις επιτήρησης και παρακολούθησης έχουν γίνει επίσης σημαντικοί παραγωγοί δεδομένων και αρχείων σχετικά με τους πρόσφυγες, χωρίς ωστόσο οι πρόσφυγες να γνωρίζουν την ύπαρξη ή τις συνέπειες πολλών εξ αυτών.

Η τήρηση αρχείου στη διαδικασία ασύλου περιλαμβάνει όλα αυτά τα είδη τεκμηρίωσης, ήτοι, κάθε μορφή αρχείου, ευρέως διαδεδομένη, λαμβάνοντας υπόψη και οτιδήποτε άλλο εισάγεται σε μια νομική, γραφειοκρατική ή και ανθρωπιστική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν πρόσφυγες. Ορισμένα αρχεία σχετίζονται με την προηγούμενη ζωή των προσφύγων, των οικογενειών και των κοινοτήτων τους, ενώ μερικά δημιουργούνται κατά τη διάρκεια των ταξιδιών τους - σε ιατρικές εγκαταστάσεις, στρατόπεδα, ή στα σύνορα ή μέσω διαδικασίες διεκδίκησης ασύλου

Ωστόσο, άλλα αρχεία δημιουργούνται κατά τη διάρκεια και μετά την επανεγκατάσταση των προσφύγων ή την επιστροφή στις πατρίδες τους, όταν θα πρέπει να επανενταχθούν στις τοπικές γραφειοκρατικές διαδικασίες για την λήψη υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης, για την αναζήτηση απασχόλησης,

³⁸⁹ Anne J. Gilliland & Kathy Carbone (2020) An analysis of warrant for rights in records for refugees, *The International Journal of Human Rights*, 24:4, σελ.485-486, DOI: 10.1080/13642987.2019.1651295

για την απόκτηση ή ανάκτηση περιουσίας και γενικά για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους ως κατοίκων και τη συμμετοχή τους σε αστικές δραστηριότητες.³⁹⁰

Η δυνατότητα ενός ατόμου για την άσκηση προσωπικού ελέγχου σε έγγραφα και άλλα προσωπικά δεδομένα του, καθίσταται ολοένα και πιο δυσχερής, λαμβάνοντας υπόψη τον συνεχώς αυξανόμενο αριθμό των αρχείων, την πολιτική ασφάλειας και παρακολούθησης, καθώς και τα κοινωνικά δίκτυα μέσω των οποίων συλλέγονται πληροφορίες με ή και χωρίς, τη γνώση, τη συγκατάθεση ή την ενεργή συμμετοχή του υποκειμένου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, είναι εύλογη η ανησυχία κάθε άτομου για τα δικαιώματά του, που αφορούν στην τήρηση και πρόσβαση στα αρχεία. Ωστόσο, για ορισμένους ευάλωτους πληθυσμούς, εκ των οποίων οι πρόσφυγες αποτελούν έναν από τους μεγαλύτερους, η επίγνωση της ύπαρξης εγγράφων, ο εντοπισμός, η παραγωγή και η μετάφραση των απαιτούμενων εγγράφων αλλά και η απόδειξη της αξιοπιστίας και της αυθεντικότητάς τους, μπορεί να δημιουργήσουν ιδιαίτερα προβλήματα.

Επιπλέον, όταν οι άνθρωποι δεν είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν τις παραπάνω ενέργειες, τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά τους διακυβεύονται ή καταργούνται εύκολα. Ιδιαίτερα εμπόδια να το πράξουν, όσον αφορά στους πρόσφυγες, περιλαμβάνουν τη φυσική τους κατάσταση και την προσωπική τους ασφάλεια, την ελευθερία και την οικονομική τους ικανότητα να ταξιδεύουν, τα επίπεδα γνώσης, την ηλικία, το φύλο και τη γλώσσα τους· καθώς και την εξοικείωσή τους με ανάλογες γραφειοκρατικές πρακτικές και τύπους αρχείων στη χώρα καταγωγής τους.

Οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες μπορεί να συναντήσουν κρατικές αρχές που δεν είναι διατεθειμένες να παράσχουν πιστοποιημένα αντίγραφα αρχείων ή σε προσιτό κόστος. Επίσης, ενδέχεται να τους απαγορευτεί το δικαίωμα δημιουργίας αντιγράφου αρχείων ως μέρος της συνέντευξής τους από τις συνοριακές αρχές ή τους οργανισμούς ανθρωπιστικής βοήθειας χωρίς κάποια επαρκή εξήγηση για το λόγο που συμβαίνει αυτό· Μπορεί να μην έχουν το νόμιμο δικαίωμα πρόσβασης σε αρχεία που έχουν δημιουργηθεί σχετικά με αυτούς στις χώρες καταγωγής τους. Ένα αρχείο που απαιτείται σε μια διαδικασία ασύλου μπορεί να μην έχει εξαρχώς δημιουργηθεί, μπορεί

³⁹⁰ Anne J. Gilliland & Kathy Carbone (2020) An analysis of warrant for rights in records for refugees, *The International Journal of Human Rights*, 24:4, σελ.486, DOI: 10.1080/13642987.2019.1651295

να περιέχει γραφειοκρατικά λάθη ή ακατάλληλες ή σκόπιμες εσφαλμένες ταξινομήσεις, μπορεί να έχει εκδοθεί από χώρα που δεν υπάρχει πλέον ή μπορεί να έχει καταστραφεί σκόπιμα ή ως παράπλευρη ζημιά κατά τη διάρκεια συγκρούσεων.³⁹¹

Ωστόσο ακόμα και στην περίπτωση όπου όλα αυτά τα ζητήματα έχουν αντιμετωπιστεί σωστά, οι αιτούντες άσυλο ενδέχεται να μην καταφέρουν να αντεπεξέλθουν στους ταχέως μεταβαλλόμενους κανονισμούς στα σύνορα και στις συνεντεύξεις ασύλου σχετικά με τα είδη της τεκμηρίωσης που πρέπει να παρουσιάσουν και τις συνέπειες του να το πράξουν ή όχι. Ένας από τους πολλούς περιορισμούς που επισημαίνεται από τη δεινή κατάσταση των μεμονωμένων προσφύγων και πολλαπλασιάζεται με τη μαζική αναγκαστική μετανάστευση είναι ότι οι υποδομές τήρησης αρχείων σπάνια σχεδιάζονται, εξουσιοδοτούνται ή ενθαρρύνονται να λειτουργούν διακρατικά ή ακόμη με πολλές κυβερνητικές υπηρεσίες.

Ο κατάλογος των προκλήσεων που περιλαμβάνουν τα αρχεία και η τήρηση αυτών είναι φαινομενικά ατελείωτος, αλλά η αποτυχία αναγνώρισης και υπέρβασης αυτών των προκλήσεων έχει συχνά ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, την απόρριψη των αιτήσεων ασύλου, την επιστροφή εκτοπισμένων ατόμων σε επικίνδυνες περιοχές, την ανιθαγένεια, τον διαχωρισμό και τις δυσκολίες στην επανένωση οικογενειών και την αυξημένη ευαλωτότητα για τις γυναίκες και τα παιδιά, που αποτελούν πάνω από το πενήντα τοις εκατό από τα σχεδόν 70 εκατομμύρια εκτοπισμένων σε όλο τον κόσμο, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Ηνωμένων Εθνών.

Οι ανησυχίες αυτού του είδους ανήκουν στον τομέα των επαγγελματιών που εξειδικεύονται, σχεδιάζουν και εφαρμόζουν τα συστήματα και τις τεχνολογίες τήρησης αρχείων. Ωστόσο αν και οι επαγγελματίες αυτοί θα έπρεπε να διαδραματίζουν έναν πιο ολοκληρωμένο και συστηματικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προκλήσεων έγγραφης τεκμηρίωσης στις ανθρωπιστικές κρίσεις και στις παραβιάσεις των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που σχετίζονται με τη μαζική μετανάστευση και τον αναγκαστικό εκτοπισμό, αντιθέτως φαίνεται ότι απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό.³⁹² Η

³⁹¹ Anne J. Gilliland & Kathy Carbone (2020) An analysis of warrant for rights in records for refugees, *The International Journal of Human Rights*, 24:4, 483-508, DOI: 10.1080/13642987.2019.1651295

³⁹² Anne J. Gilliland. 'A Matter of Life and Death: A Critical Examination of the Role of Official Records and Archives in Forced Displacement', *Journal of Critical Library and Information Studies* 2 (2017), <http://libraryjuicepress.com/journals/index.php/jclis/issue/view/2>; Nathan Mnjama. 'The Orentlicher

υιοθέτηση μιας διεθνώς αναγνωρισμένης πλατφόρμας πολιτικής για τα ατομικά δικαιώματα της τήρησης και πρόσβασης στα αρχεία, θα αύξανε σημαντικά την πιθανότητα να συμβεί αυτό, καθώς θα ενθάρρυνε την ανάπτυξη συμμορφούμενων τοπικών νόμων και πολιτικών, που με τη σειρά τους θα ωθούσαν το σχεδιασμό ή τον επανασχεδιασμό συμβατών τεχνολογιών και γραφειοκρατικών συστημάτων.³⁹³

8.4 Ζητήματα που ανακύπτουν

Το δικαίωμα των προσφύγων στην έκδοση ταυτότητας και ταξιδιωτικών εγγράφων προβλέπεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων, ωστόσο αυτά δεν είναι τα μόνα έγγραφα που μπορούν να χρειάζονται οι αιτούντες άσυλο ή ακόμη και οι πρώην πρόσφυγες. Το πρόβλημα μπορεί να μην γίνει εμφανές μέχρις ότου ένα άτομο πραγματικά βρεθεί σε κατάσταση ανάγκης για την παροχή και την επικύρωση άλλων ειδών αρχείων.³⁹⁴

Επιπρόσθετα, πολύ συχνά παρατηρείται έλλειψη βούλησης ή συντονισμένης δράσης εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων ή διεθνών οργανισμών, ή ιδρυμάτων τήρησης αρχείων (recordkeeping)³⁹⁵ για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων στην πρόσβαση και στη τήρηση αρχείων για ορισμένους από τους πιο ευάλωτους πληθυσμούς στον κόσμο. Πράγματι, τα προβλήματα που σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα, την αποδοχή ή την αναγνωσιμότητα της έγγραφης τεκμηρίωσης (documentation) χρησιμοποιούνται συχνά από τους αρμόδιους φορείς ως λόγος για να αρνηθούν να αντιμετωπίσουν τη δεινή κατάσταση στην οποία βρίσκονται αυτοί οι ευάλωτοι πληθυσμοί ή για να περιορίσουν τη δυνατότητα τους στην ικανοποίηση των ανθρώπινων δικαιώματά τους.

Principles on the Preservation and Access to Archives Bearing Witness to Human Rights Violations', Information Development 24, no. 2 (2008): 212–35.

³⁹³ Anne J. Gilliland and James Lowry, 'Human Security Informatics, Global Grand Challenges and Digital Curation', Proceedings of the International Digital Curation Conference (IDCC) 2019, Melbourne.

³⁹⁴ Βλ. για παράδειγμα, the work of WORLD, <https://www.worldpolicycenter.org/about/aboutworld>.

³⁹⁵ 'Recordkeeping' είναι ο όρος που χρησιμοποιείται στον τομέα των μελετών αρχειοθέτησης και τήρησης αρχείων και αναφέρεται σε όλες τις διαδικασίες που σχετίζονται με τη σύλληψη, τη δημιουργία, τη διαχείριση, τη διατήρηση και με οποιονδήποτε τρόπο εκτέλεσης γραφειοκρατικών και αρχειακών διαδικασιών εντός ή και μεταξύ οργανισμών, τοποθεσιών και χρόνου.

Ταυτόχρονα, όπως προαναφέρθηκε, η βιομετρική αναγνώριση με βάση το DNA, οι γεωγραφικοί εντοπισμοί και οι τεχνολογίες επιτήρησης των συνόρων υποβάλλουν μεταξύ άλλων, τους πληθυσμούς αυτούς σε μια όλο και αυξανόμενη συλλογή των προσωπικών δεδομένων τους.³⁹⁶ Πληθυσμοί όπως, οι αιτούντες άσυλο και άλλοι μετανάστες, όλο και περισσότερο υπόκεινται σε συστηματική ανισότητα που βασίζεται στην έγγραφη τεκμηρίωση, καθώς τα έγγραφα ή τα μέσα δικτύωσης που διαχειρίζονται και μεταφέρουν μαζί τους, συχνά στις πιο δύσκολες συνθήκες, καθώς και οι λογαριασμοί τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και άλλες ψηφιακές επικοινωνίες, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις αρχές ως αποδεικτικά στοιχεία κατά των ισχυρισμών τους. Από την άλλη πλευρά, τα ίδια αυτά στοιχεία μπορεί να αμφισβητηθούν ή να θεωρηθούν απαράδεκτα όταν εισαχθούν ως αποδεικτικά στοιχεία από αιτούντες άσυλο και άλλους μετανάστες προς υποστήριξη των δικών τους υποθέσεων, όπως κατά την εξέταση του αιτήματος ασύλου.

Επιπρόσθετα, η απαίτηση για την αποκάλυψη τέτοιου είδους στοιχείων μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη σωματική ασφάλεια τόσο των ίδιων των αιτούντων άσυλο όσο και των αγαπημένων τους προσώπων, ενώ ενδέχεται να προκαλέσει εκ νέου τον ψυχικό τραυματισμό όσων έχουν βιώσει περιστατικά προηγούμενης σεξουαλικής βίας, βασανιστηρίων, εγκλημάτων πολέμου, βίας συμμοριών και θυματοποίησης από οργανωμένο έγκλημα.³⁹⁷ Οι πρόσφυγες συχνά δεν είναι σε θέση να δώσουν πλήρη, προηγούμενη, δωρεάν και ενημερωμένη συγκατάθεση για οποιαδήποτε συλλογή δεδομένων (συμπεριλαμβανομένων των βιομετρικών δεδομένων) επειδή δεν κατανοούν ούτε τις σχετικές διαδικασίες, ούτε το πώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν αυτά τα δεδομένα και από ποιον, στο παρόν και στο μέλλον, καθώς επίσης και τι θα συμβεί στα ανθρώπινα δικαιώματά τους σε περίπτωση που αρνηθούν να παράσχουν αυτά τα δεδομένα.³⁹⁸

Οι απαιτήσεις για έγγραφη τεκμηρίωση, συλλογή δεδομένων και τήρηση αρχείων κατά κανόνα ασκούνται με σκοπό την υποστήριξη της κυριαρχίας των κρατών και άλλων

³⁹⁶ Mark Latonero and Paula Kift, 'On Digital Passages and Borders: Refugees and the New Infrastructure for Movement and Control', *Social Media + Society* 4, no. 1 (March 2018), <https://doi.org/10.1177/2056305118764432>.

³⁹⁷ Dragana Kaurin, 'Data Protection and Digital Agency for Refugees', *World Refugee Council Research Paper No. 12* (May 2019), https://issuu.com/cigi/docs/wrc_research_paper_no.12.

³⁹⁸ Kaurin, 'Data Protection and Digital Agency for Refugees', 3.

εθνικών συμφερόντων, ή την εκπλήρωση οργανωτικών αναγκών και ευθυνών, είτε αυτές είναι προγραμματικές, είτε λογοδοτικές. Αποτελεί, ωστόσο, επιτακτική ανάγκη οι απαιτήσεις αυτού του είδους να εξετάζονται και από την σκοπιά των ανθρώπων που κυρίως επηρεάζονται από αυτές και - δεδομένου ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου με ολοένα αυξανόμενα ποσοστά μετακινούμενων πληθυσμών- αυτό να γίνεται εντός ενός πλαισίου που να επιτρέπει να ληφθούν υπόψη όχι μόνο εθνικές και τοπικές αλλά και διεθνείς και διεθνικές διαστάσεις, ευρύτερες συνθήκες και ανάγκες.³⁹⁹

8.5 Ανθρώπινα δικαιώματα, προσωπικά δεδομένα και αρχεία

Παρά το γεγονός ότι οι επιστήμονες και άλλοι υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό και την τήρηση αρχείων δεν ήταν προεξέχοντες στην αντιμετώπιση τέτοιων παγκόσμιων κρίσεων, ωστόσο συμμετείχαν στη διατύπωση του Ευρωπαϊκού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων το 2016 και στην εφαρμογή του σε σχέση με τις ανησυχίες που αφορούν σε πιθανές μελλοντικές χρήσεις των αρχείων και στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσουν σε δράσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως για παράδειγμα, τα δικαστήρια εγκλημάτων πολέμου.⁴⁰⁰ Επίσης, έχουν συμβάλλει ενεργά στην αυξανόμενη συζήτηση για τα ατομικά δικαιώματα, ιδίως με την έννοια των δικαιωμάτων της πρόσβασης και τήρησης των αρχείων.

Ενώ το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει αναγνωρίσει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή πριν από αρκετές δεκαετίες (άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948)⁴⁰¹ και άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966)⁴⁰², το ζήτημα της προστασίας των

³⁹⁹ <https://informationasevidence.org/refugee-rights-in-records>.

⁴⁰⁰ Trudy Huskamp Peterson, (2016), Final Acts: A Guide to Preserving the Records of Truth Commissions (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2005); International Council on Archives, Archives and Human Rights Working Group, Basic Principles on the role of Archivists and Records Managers in support of Human Rights, updated October, <https://www.ica.org/en/basic-principles-role-archivists-and-records-managers-support-human-rights>.

⁴⁰¹ Άρθρο 12: Κανείς δεν υπόκειται σε αυθαίρετη ή παράνομη παρέμβαση στο απόρρητο, την οικογένεια, το σπίτι ή την αλληλογραφία του, ούτε σε παράνομες επιθέσεις στην τιμή και τη φήμη του. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>.

⁴⁰² Άρθρο 17: Κανείς δεν υπόκειται σε αυθαίρετη ή παράνομη παρέμβαση στο απόρρητο, την οικογένεια, το σπίτι ή την αλληλογραφία του, ούτε σε παράνομες επιθέσεις στην τιμή και τη φήμη του. Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην προστασία του νόμου από τέτοιες παρεμβολές ή επιθέσεις. <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.

προσωπικών δεδομένων είναι πιο πρόσφατο και αναμφισβήτητα αποτελεί μια παγκόσμια ανησυχία τις τελευταίες δεκαετίες σε έναν κόσμο με διασυνοριακές ροές δεδομένων.

Στην πραγματικότητα, πάνω από εκατό χώρες έχουν υιοθετήσει τη νομοθεσία για την προστασία δεδομένων σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο⁴⁰³ και ταυτόχρονα, η ιδέα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων (συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης και της δυνατότητας διόρθωσης ή διαγραφής δεδομένων) κερδίζει παγκόσμια έλξη ως θεμελιώδες δικαίωμα.⁴⁰⁴

Επιπλέον, τα Ηνωμένα Έθνη, που ασχολούνται με την προστασία δεδομένων σε ανθρωπιστικούς τομείς, το 2012 στην έκθεση «Ανθρωπισμός στην εποχή του δικτύου», επεσήμαναν ότι οι ανθρωπιστικές οργανώσεις θα πρέπει να αναπτύξουν πρότυπα «για την ηθική χρήση νέων μορφών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων πρωτοκόλλων για Προστασία της ιδιωτικής ζωής και εγγύηση της ασφάλειας των πληροφορητών».⁴⁰⁵

Παρά την υιοθέτηση σχετικής νομοθεσίας για την προστασία των δεδομένων, τις συστάσεις του ΟΗΕ και την ανάπτυξη διεθνών κατευθυντήριων γραμμών που αφορούν την προστασία δεδομένων,⁴⁰⁶ η Διεθνής Διάσκεψη των Επιτρόπων Προστασίας

⁴⁰³ Για νόμους περί προστασίας δεδομένων σε όλο τον κόσμο, βλ. See DLA Piper, “Data Protection Laws of the World”: <https://www.dlapiperdataprotection.com/>.

⁴⁰⁴ Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το Άρθρο 8 ΕΣΔΑ: «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.» https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperationfundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights_en. Επίσης: S. Rodota, ‘Data Protection as Fundamental Right’, in *Reinventing Data Protection?* ed. S. Gutwirth et al. (Dordrecht: Springer, 2009), 77–82.

⁴⁰⁵ UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), ‘Humanitarianism in the Network Age’, OCHA Policy and Studies Series (United Nations, 2013), 60.

⁴⁰⁶ Για παράδειγμα, the UN General Assembly: Guidelines for the Regulation of Computerized Personal Data Files (1990), International Standards on the Protection of Personal Data and Privacy (the Madrid Resolution) (2009), the OECD Privacy Framework (2013), and the Policy on the Protection of Personal Data of Persons of Concern to the UNHCR (2015).

Δεδομένων και Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (ICDPPC), το 2015 επεσήμανε ότι, «η υιοθέτηση τέτοιου πλαισίου από ολόκληρη την ανθρωπιστική κοινότητα εξακολουθεί να είναι σπάνια».⁴⁰⁷ Πολλές ανθρωπιστικές οργανώσεις χρειάζονται κρίσιμη καθοδήγηση σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής στις διαδικασίες τους - ιδιαίτερα διότι η αποκάλυψη ή η εκμετάλλευση των δεδομένων τους θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια και τις ζωές τόσο των εκτοπισθέντων ατόμων καθώς και των δικών τους υπαλλήλων. Η προστασία δεδομένων στον τομέα της ανθρωπιστικής βοήθειας, «μπορεί κυριολεκτικά να είναι ζήτημα ζωής και θανάτου».⁴⁰⁸

Η έννοια των δικαιωμάτων στα αρχεία ευθυγραμμίζεται με τις αυξανόμενες ανησυχίες σχετικά με την προστασία των δεδομένων και το απόρρητο για τους ευάλωτους πληθυσμούς και θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο τόσο στη διευκόλυνση όσο και στη συμπλήρωση της ανθρωπιστικής δράσης εστιάζοντας ειδικότερα στο ζήτημα των αρχείων και τήρησης τους. Τα συστήματα ασφαλείας και ταυτοποίησης είναι ίσως το πιο έντονο παράδειγμα των κινδύνων που προκαλούνται από τα παγκόσμια διαλειτουργικά αρχεία και από τη δημιουργία δεδομένων, όταν δεν υφίσταται επαρκής εποπτεία και υπευθυνότητα από τους αρμόδιους φορείς.

8.6 Ανάπτυξη πλαισίου δικαιωμάτων πρόσβασης στα αρχεία

Η κατάσταση με τα διάφορα συστήματα ψηφιακής ταυτοποίησης που εφαρμόζονται σε πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο χρησιμοποιώντας τεχνολογίες όπως, η αναγνώριση προσώπου, ο γεωγραφικός εντοπισμός ή συστήματα κοινωνικής πίστωσης «χωρίς διαφάνεια ή δικαστικό έλεγχο»,⁴⁰⁹ έθεσε άνευ προηγουμένου κινδύνους για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι κρίσιμη η ανάπτυξη ενός πλαισίου δικαιωμάτων με τη βοήθεια της κοινωνίας και των ειδικών εμπειρογνομόνων για την ασφάλεια και την προστασία της ιδιωτικής ζωής «για την εφαρμογή της υφιστάμενης νομοθεσίας για τα

⁴⁰⁷ 37th International Conference of Data Protection and Privacy Commissioners, “Resolution on Privacy and International Humanitarian Action”, Amsterdam, 27 October 2015 (ICDPPC Resolution). <https://icdppc.org/wp-content/uploads/2015/02/Resolution-on-Privacy-and-International-Humanitarian-Action.pdf>.

⁴⁰⁸ Christopher Kuner et al., (2017), ‘Data Protection and Humanitarian Emergencies’, International Data Privacy Law 7, no. 3 p. 147.

⁴⁰⁹ Brett Solomon, ‘Digital IDs are More Dangerous than You Think’, Wired, September 2018. <https://www.wired.com/story/digital-ids-are-more-dangerous-than-you-think/>.

*ανθρώπινα δικαιώματα σε έναν νέο κόσμο: ένας κόσμος με τεχνικά περίπλοκη και διεισδυτική ψηφιακή παρακολούθηση των απλών ατόμων».*⁴¹⁰

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι υπάρχουν πολλές αλληλένδετες και δυσνόητες εκτιμήσεις που σχετίζονται άμεσα με τη ίδια την φύση των αρχείων και περιπλέκουν σημαντικά την ανάπτυξη τυχόν δυνητικών δικαιωμάτων. Καταρχάς, ένα καθεστώς δικαιωμάτων πρέπει να αναγνωρίζει ότι πολλά άτομα μπορεί να έχουν δικαιώματα στο ίδιο αρχείο. Παρόλο που πολλά καθεστώτα απορρήτου αναγνωρίζουν και ασχολούνται με το γεγονός ότι διαφορετικά άτομα ενδέχεται να έχουν διαφορετικά δικαιώματα στο ίδιο αρχείο (μερικές φορές αυτό μπορεί να είναι και θύμα και δράστης), δεν αντιμετωπίζουν πάντα τι πρέπει να συμβεί όταν δύο μέρη έχουν τον ίδιο βαθμό δικαιωμάτων σε ένα αρχείο, με ποιον τρόπο αυτό το αρχείο θα πρέπει να είναι διαχειρίσιμο ή προσβάσιμο και από ποιον. Για παράδειγμα, τα αρχεία που σχετίζονται με την ιθαγένεια ή την κατάσταση της υγείας ενός ατόμου μπορεί επίσης να αφορούν ή να έχουν πρωταρχικό αντίκτυπο σε άλλο άτομο, όπως, σε γονέα, σύζυγο, παιδί, εγγόνι ή άλλη οικογένεια ή ακόμη και μέλος της κοινότητας. Υπάρχει πάντοτε, επομένως, η πιθανότητα, ότι τιμώντας το δικαίωμα ενός ατόμου για την πρόσβαση σε αρχείο, αυτό να προσκρούει στο δικαίωμα κάποιου άλλου.

Έτι περαιτέρω, μιλώντας για δικαιώματα πρόσβασης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι τα αρχεία βρίσκονται σε ένα σύμπλεγμα σχέσεων με άλλα αρχεία. Για παράδειγμα, μπορεί να σχετίζονται με την έκδοση ή με μια ακολουθία εκδόσεων (όπως, ισχύοντα και αντικατασταθέντα διαβατήρια). Επίσης, σε ορισμένες γραφειοκρατικές διαδικασίες μπορεί να εξαρτώνται από άλλα αρχεία (όπως, η έκδοση διαβατηρίου εξαρτάται συχνά από την παραγωγή ενός δικαιολογητικού, όπως πιστοποιητικό γέννησης ή πολιτογράφησης). Επίσης, τα αρχεία μπορεί να έχουν κοινά σημεία δεδομένων (για παράδειγμα, πιστοποιητικά γέννησης, διαβατήρια και άδειες οδήγησης όλα περιλαμβάνουν την ημερομηνία γέννησης του ίδιου ατόμου). Για διάφορους λόγους, ωστόσο, οι απαραίτητες ακολουθίες ή αλυσίδες εγγράφων ενδέχεται να μην είναι δυνατό να καθοριστούν ή να παραχθούν, ή να έχουν κοινά σημεία κοινά μεταξύ τους (όπως, ημερομηνία γέννησης ή μορφή ονόματος) ή ενδέχεται να μην περιέχουν ακριβώς τα ίδια δεδομένα.

⁴¹⁰ <https://necessaryandproportionate.org/about>.

Τέλος, ενδέχεται κάποιο ή όλα τα αρχεία που αφορούν ένα άτομο να παραμένουν ενεργά ή να υπάρχει καθυστέρηση στην ενεργοποίηση τους για ένα απρόβλεπτα μεγάλο χρονικό διάστημα, το οποίο μπορεί να υπερβαίνει τη διάρκεια ζωής του ίδιου του ατόμου. Τα αρχεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον για να διασφαλίσουν τα δικαιώματα και την ευημερία άλλων ατόμων, όπως οι απόγονοι, καθώς και για να υποστηρίξουν την ικανότητά τους να μάθουν περισσότερα για τους δικούς τους προκατόχους, την κληρονομιά και την ταυτότητα. Ομοίως, ωστόσο, το άνοιγμα αυτών των αρχείων ακόμα και μετά τη διάρκεια ζωής ενός ατόμου μπορεί να καταστήσει τους απογόνους ευάλωτους σε διακρίσεις, διωγμούς ή έκθεση με τρόπους που συχνά δεν αντιμετωπίζονται από καθεστώς απορρήτου, ασφάλειας και πρόσβασης για διατηρημένα αρχεία.

Τα ατομικά δικαιώματα στα αρχεία θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ενεργοποίηση και στην πραγματοποίηση⁴¹¹ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσων ατόμων έχουν εκτοπιστεί, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της τήρησης αρχείων από οργανισμούς και αρχές που είτε βοηθούν, είτε αλληλεπιδρούν με άλλο τρόπο με αυτούς τους πληθυσμούς.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών έχει αναπτυχθεί ένα εκτεταμένο έργο στο χώρο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα πρόσβασης και τήρησης αρχείων αποτελούν ένα συνεχώς αναπτυσσόμενο πεδίο καθώς αυξάνονται οι όγκοι δεδομένων και αρχείων -από άτομα όλων των κοινωνικών στρωμάτων- που δημιουργούνται, διατηρούνται και διανέμονται: *«[η] αποτελεσματική υπεράσπιση και η ορθή νομική ερμηνεία θα ωφεληθούν από την έναρξη της πλήρους εκδήλωσης του δικαιώματος στην πληροφόρηση – αυτού του ανθρώπινου δικαιώματος που είναι απαραίτητο για να ζούμε αυτοπραγματωμένοι.»*⁴¹²

⁴¹¹ These terms echo and reinforce those used in the 2013 SwissPeace Archives project report, A Conceptual Framework for Dealing with the Past, http://archivesproject.swisspeace.ch/fileadmin/user_upload/archivesproject/Publications/DwP_Conceptual_Framework_October2012.pdf.

⁴¹² Kimberli M. Kelmor, 'Legal Formulations of a Human Right to Information: Defining a Global Consensus', Journal of Information Ethics 25, no. 1 (2016), p. 111.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων στη διαδικασία ασύλου και η παροχή μεγαλύτερης διαφάνειας σε θέματα απορρήτου και συγκατάθεσης, είναι ζωτικής σημασίας για την πραγματοποίηση της προστασίας των εκτοπισμένων ατόμων.

Σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη, θέσπιση και υιοθέτηση κανονισμών για την προστασία των δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο και προσφύγων με στόχο τη διασφάλιση μεγαλύτερης διαφάνειας στους τρόπους με τους οποίους τα δεδομένα τους αποθηκεύονται, κοινοποιούνται και χρησιμοποιούνται, προκειμένου για την αποτροπή περαιτέρω συστημικής περιθωριοποίησης.

Η συλλογή δεδομένων πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο με τους συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους έχει συναινέσει ο αιτών άσυλο ή ο πρόσφυγας, ενώ πρέπει να ελαχιστοποιηθεί από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, ειδικά από μικρότερους οργανισμούς που δεν διαθέτουν ισχυρές εσωτερικές πολιτικές προστασίας δεδομένων. Έτι περαιτέρω, η ενημερωμένη συγκατάθεση παρέχει στους αιτούντες άσυλο και στους πρόσφυγες μια αίσθηση αξιοπρέπειας και σεβασμού.

Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν τη δυνατότητα εύκολης πρόσβασης και ενημέρωσης των πληροφοριών τους, διόρθωσης λαθών ή ανακριβών δεδομένων, ενώ θα πρέπει να είναι σε θέση να ζητήσουν τη διαγραφή των δεδομένων τους εάν αποσύρουν την αίτησή τους για άσυλο ή εάν οι περιστάσεις τους αλλάξουν με άλλους τρόπους.

Οι κανονισμοί προστασίας δεδομένων από τα Ηνωμένα Έθνη και από τις εθνικές υπηρεσίες ασύλου που συλλέγουν και διαχειρίζονται τα δεδομένα των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων θα πρέπει να παρέχουν τακτικές ενημερώσεις σχετικά με τις εξελισσόμενους κινδύνους ασφαλείας και τις πιο δομημένες διαδικασίες και οδηγίες για τους επαγγελματίες. Απαιτούνται ισχυροί μηχανισμοί συμμόρφωσης για τη διασφάλιση καλύτερης προστασίας δεδομένων και επιβολής των πολιτικών προστασίας.

Τα ατομικά δικαιώματα στα αρχεία θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ενεργοποίηση και στην πραγματοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσων ατόμων έχουν εκτοπιστεί, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της τήρησης αρχείων από οργανισμούς και αρχές που είτε βοηθούν, είτε αλληλεπιδρούν με άλλο τρόπο με αυτούς τους πληθυσμούς. Για την υποστήριξη ενός τέτοιου πλαισίου δικαιωμάτων θα μπορούσαν να προταθούν διάφοροι τρόποι, όπως:

-Η υποχρέωση των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και ιστοτόπων για πιο αποτελεσματική και αποδοτική δημιουργία αρχείων και συντήρηση αυτών.

-Η υπογράμμιση της ανάγκης (ανα) κατασκευής και ψηφιοποίησης εθνικών υποδομών τήρησης αρχείων και ζωτικών αρχείων, ειδικά σε νεοσύστατα, ανασχηματισμένα ή μεταπολεμικά έθνη από τα οποία προέρχονται πολλοί εκτοπισμένοι.

-Η αλλαγή του πεδίου και της αρμοδιότητας των φορέων και οργανισμών τήρησης αρχείων που κατέχουν επίσημα αρχεία προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ανταποκρίνονται στα δικαιώματα και τις ανάγκες εκείνων των οποίων τα αρχεία κατέχουν.

-Η επιμονή στη δημιουργία και την προσωπική πρόσβαση σε ισχυρά αντίγραφα εγγράφων που είναι απαραίτητα για την υποστήριξη των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

-Η εστίαση στη συστηματοποίηση και τη συνεκτικότητα του τρόπου εφαρμογής της νομοθεσίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ιδίως όσον αφορά τα βιομετρικά και τα δεδομένα DNA.

Είναι προφανές ότι τα σύνθετα ανθρωπιστικά προβλήματα χρήζουν προσεκτικής ανάλυσης και συμμετοχής όλων των ενδιαφερομένων μερών, ενώ δεν δύνανται να επιλυθούν μόνο με τεχνικές λύσεις. Αυτές οι προκλήσεις απαιτούν προσεκτικές απαντήσεις, εμπειριστατωμένη ανάλυση, συγκατάθεση της κοινωνίας και εξέταση των προβλεπόμενων και ακούσιων συνεπειών.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Ακριβοπούλου, Χ. Μ.- Παπανδρέου, Μ. (2012). *Τα θεμελιώδη δικαιώματα του αιτούντα πολιτικό άσυλο κατά την ΕΣΔΑ και το «μαχητό» τεκμήριο της «ασφαλούς» χώρας (Κανονισμός Δουβλίνο ΙΙ)*, σε www.constitutionalism.gr.
- Ανδριώτης, Π. Ν. (2001). *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Αθήνα: Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη.
- Βρέλλης, Β. Σ. (2003). *Δίκαιο Αλλοδαπών - Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γεώργιας, Κ. (2007). *Μετανάστευση και Κοινωνική Συνοχή*. Αθήνα: Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Γκαβαρδίνιας, Χ. Γ. (2008). Οί περί τοῦ δικαίου τοῦ ἀσύλου ἀπόψεις τοῦ Νικολάου Καβάσιλα στό λόγο του «*Ἀθηναίοις περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἔλεου βωμοῦ*», Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολῆς, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Αθήνα, τ. 13, 95-116.
- Γιώτη-Παπαδάκη, Ο. (2012). *Η σταδιακή διαμόρφωση της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης*. Τόμος ΙΙΙ, αριθμός Ι, σελ. 11 κ επ.
- Δασκαλάκης, Ι. Δ. (2009). *Εισαγωγή στη σύγχρονη κοινωνιολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Δετσαρίδης Χ. (2006). *Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, σύμφωνα με τις νεότερες νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Έμκε-Πουλοπούλου, Η. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Καλαβρός, Γ.-Ε. - Γεωργόπουλος Θ. (2013). *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Τόμος ΙΙ - Ουσιαστικό Δίκαιο, 2η έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Καραγεώργου, Β. (2013). *Η αρχή της διαφάνειας στην ενωσιακή έννομη τάξη, Όψεις μιας αναδυόμενης νομικής αρχής*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

- Καραπιδάκης, Ε. Ν. (1996). *Ιστορία της μεσαιωνικής Δύσης (5ος-11ος αι.)*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Καραπιδάκης, Ε.Ν, 2000, Το Άσυλο στη Μεσαιωνική Δύση, Καθημερινή, «Επτά Ημέρες: Άσυλο-Ένα πανάρχαιο δικαίωμα».
- Κόντης, Α. (2005). *Η Πολιτική Ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα* στο : Κόντης, Α. και συν. (2005). *Ευρωπαϊκή και Ελληνική Πολιτική Ασύλου: Κέντρα Υποδοχής Προσφύγων και Αιτούντες Άσυλο με απορριφθείσα αίτηση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κοντογιώργης, Γ. (2003). *Πολίτης και Πόλις. Έννοια και Τυπολογία της «Πολιτείας»*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κουράκης, Ν. (1989). «Ο θεσμός του Ασύλου στις αρχαίες ελληνικές πολιτείες», «Πρόσφυγες», Τεύχος 2.
- Λαζαράκος, Γ. (2006). *Το δικαίωμα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία-Ανοιχτή Διοίκηση και Κοινωνία της Πληροφορίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, Έκδοση 2006.
- Μάνεσης, Α. (1979). *Ατομικές Ελευθερίες*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μαρκαντωνάτου –Σκαλτσά, Α. (2000). *Η Προστασία του Διοικουμένου –Βασική Αρχή της Διοικητικής Δράσης*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μπαγκαβός, Χ.- Παπαδοπούλου, Δ. (2006). *Μετανάστες και ένταξη μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2019). «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», έκδ. Ε. Αθήνα: Εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας.
- Νάσκου-Περράκη, Π. (1991). *Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη - Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Νάσκου-Περράκη, Π. (2018). Η έννοια και η λειτουργία του θεσμού του ασύλου στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Working Paper Nr. 9/2018, Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας JEAN MONNET, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Νάσκου- Περράκη, Π. – Παπαγεωργίου Ι. - Μπαξεβάνης Χ. (2017). *«Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο»*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπαγεωργίου Ι. Φ. (2010). *«Το άσυλο και η μετανάστευση μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας»*, ΕΕΕυρΔ 2010, τχ. 4, σελ. 499 επ.
- Παπαγεωργίου, Ι. (2013). *Ο Εξευρωπαϊσμός των Πολιτικών Μετανάστευσης και Ασύλου: Από την κοινοτικοποίηση στη συλλογική επίβλεψη*. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 40, Αθήνα, σελ. 70 – 94.
- Παπαδημητρίου, Γ. (2006). *«Η συνάρθρωση της εθνικής, της διεθνούς και ενωσιακής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη» ΝοΒ (52) 1137 επ.* _ «Τα θεμελιώδη δικαιώματα στην Ευρώπη σήμερα (Απρίλιος 2006) σε Ευρωπαϊκή Πρόκληση, διαθέσιμο σε www.proeuro.gr/print.php?artid=65&lang=1&catpid=1
- Παπαδόπουλος, Ν. (1996). Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, ΔιΔικ. 8, σελ:1371.
- Παπασιώπη-Πασιά Ζ. (2012). *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, στο: Ε. Βασιλακάκης/Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου/Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, *Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο*, 5η έκδ., 2012. Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (2015). *Δίκαιο Αλλοδαπών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παυλόπουλος, Π. (2010). «Καθημερινή», [25-11-2010].
- Περράκης, Ε. Σ. – Μάστακας, Θ. Π. (2002). *Άσυλο, Πρόσφυγες, Μετανάστες, στη σειρά Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Ρούκουνας, Ε. (1995). *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*. Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.
- Σαμπατάκου, Ε-Α. (2010). *Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σαρρής, Ν. (2008). *«Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο»*, Έρευνα-Μελέτη, Κείμενα εργασίας 2008/18, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

- Σαχπεκίδου Ε, (2015). Πρόσφατη Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) για το άσυλο και τους πρόσφυγες, Αθήνα: Εκδόσεις Αρμενόπουλος.
- Sinn, Ulrich, *Το άσυλο στην Αρχαία Ελλάδα, Καθημερινή*, 16/1/2000, «Επτά Ημέρες: Άσυλο-Ένα πανάρχαιο δικαίωμα», σελ. 4.
- Σιταρόπουλος, Ν. (1998). Ζητήματα ερμηνείας της διεθνούς νομικής έννοιας «πρόσφυγας», Πρακτικά Ημερίδας 3 Οκτωβρίου 1998, Η Προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα υπό το φως των Νεωτέρων Εξελίξεων, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ.55.
- Σπαθανά, Ε. (2003). *Νομική συνδρομή σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες.
- Σπυροπούλου, Γ. - Χριστόπουλος Δ. (2016). *Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε»; Ένας απολογισμός διαχείρισης και προτάσεις διεξόδου*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σταυροπούλου, Μ. (2000). *Η Προστασία των Προσφύγων και το έργο της Υπάτης Αρμοστείας των ΗΕ για τους πρόσφυγες, Δικαιώματα του Ανθρώπου*. ΔΤΑ Νο 5/2000, σελ. 125.
- Τουρτόγλου Μ. (1996). *Το δίκαιο της ασυλίας στα Βυζαντινά νομικά κείμενα*. Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας του Δικαίου, τ. 32, 341-348.
- Τριανταφυλλόπουλος, Δ. Κ. (1962). *Άνεκδοτος περί ασυλίας έπιστολή του Ἀρέθα πρὸς Λέοντα τὸν Σοφόν, Πελοποννησιακά*, 5, 1-20.
- Τρωιανός, Σ. Ν. (2000). Το δίκαιο του ασύλου στο Βυζάντιο, Καθημερινή, 16/1/2000, «Επτά Ημέρες: Άσυλο-Ένα πανάρχαιο δικαίωμα».
- Τσεβρένης, Β. (2012). «Το άσυλο στην Ευρώπη της “μετανεωτερικής” εποχής: “ultimum refugium” ή “οχυρό απόρθητο” για τους πρόσφυγες του 21ου αιώνα;», Άρθρο στην εφημερίδα διοικητικού δικαίου, Τεύχος 3, σελ.398.
- Χλέπας, Ν.- Κ. (1995). *Η προστασία των προσφύγων*. Αθήνα: Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες.
- Χλέπας, Ν.- Σπυράκος, Δ. (1995). *Ο νόμος 1975/1991 περί αλλοδαπών και το Σύνταγμα*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.

- Χρυσόγονος, Κ. (2006). Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 3η αναθ. έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Barker C. and Jane E. (2016). Cultural studies. Theory and Practice. 5th Edition, Sage Publishing.
- Bačić, N. (2012). Asylum policy in Europe-The competences of the European Union and the inefficiency of the Dublin System, CYELP 8/2012, p.41-46.
- Bellanova, R., Jumbert, M.G., Gellert, R. (2016). “Give Us Your Phone and We May Grant You Asylum.” Peace Research Institute Oslo Blogs, October 17. <https://blogs.prio.org/2016/10/give-us-yourphone-and-we-may-grant-you-asylum/>.
- Brett, S. (2018). ‘Digital IDs are More Dangerous than You Think’, Wired, September 2018. <https://www.wired.com/story/digital-ids-are-more-dangerous-than-you-think/>.
- Buolamwini, J. and Gebru, T. (2018). “Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification.” Proceedings of Machine Learning Research 81: 77-91.
- Bygrave, L. (1998). *Data Protection Pursuant to the Right to Privacy in Human Rights Treaties*, International Journal of Law and Information Technology, p. 251.
- Collett, E. (2010). *The European Union’s Stockholm Program: Less ambition on immigration and asylum, but more detailed plan*, January 2010, διαθέσιμο σε <http://www.migrationpolicy.org/article/european-unions-stockholm-program-less-ambition-immigration-and-asylum-more-detailed-plans>.
- Coppock, V. and Gillett-Swan, J. (2016). Introduction: Children's Rights, Educational Research and the UNCRC. In J. Gillett-Swan, & V. Coppock (Eds.), *Children's rights, educational research and the UNCRC: past, present and future* (pp. 7-16). Symposium Books Ltd., Oxford UK.

- Costello, C. and Hancox, E. (2015). ‘*The Recast Asylum Procedures Directive 2013/32/EU: Caught between the Stereotypes of the Abusive Asylum-Seeker and the Vulnerable Refugee*’, in Vincent Chetail, P. de Bruycker and F. Maiani (eds), *Reforming the Common European Asylum System: The New European Refugee Law* (Martinus Nijhoff 2015), σελ. 21, διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2609897
- Crawford, J. (2012). *Brownlie's Principles of Public International Law*, Oxford University Press, 8th Edition.
- Eigen, P. (2006). στο *Global Corruption Report 2003, special focus: Access to Information* σε Ράϊκος Δ., Δημόσια Διοίκηση και διαφθορά, από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Farraj, A. (2010). *Refugees and the Biometric Future: The Impact of Biometrics on Refugees and Asylum Seekers.*” *Columbia Human Rights Law Review* 42: 891–942 (p. 936).
- Gammeltoft–Hansen, T. (2006). *Filtering Out the Risky Migrant, Migration Control, Risk theory and the EU*. AMID Working Paper Series, p. 8, www.amid.dk/pub/papers/AMID_52-2006_Thomas_Gammeltoft-Hansen.pdf
- Gammeltoft- Hansen, T. and Gammeltoft- Hansen, H. (2008). “*The Right to Seek – Revisited. On the UN Human Rights Declaration Article 14 and Access to Asylum Procedures in the EU*”, *European Journal of Migration and Law*, Vol. 10, No. 4, p. 439-459.
- Gil-Bazo, M-T. (2006). *Refugee status, subsidiary protection and the right to be granted asylum under EC law*, Research Paper No. 136, Νοέμβριος 2006, UNHCR, σελ. 1-30.
- Gilliland Anne, J. (2017). ‘*A Matter of Life and Death: A Critical Examination of the Role of Official Records and Archives in Forced Displacement*’, *Journal of Critical Library and Information Studies* 2, <http://libraryjuicepress.com/journals/index.php/jclis/issue/view/2;>
- Gilliland, A. J. and Lowry, J. (2019). ‘*Human Security Informatics, Global Grand Challenges and Digital Curation*’, *Proceedings of the International Digital Curation Conference (IDCC), Melbourne.*

- Gilliland, A. J. & Carbone, K. (2020). An analysis of warrant for rights in records for refugees, *The International Journal of Human Rights*, 24:4, σελ.485-486, DOI: 10.1080/13642987.2019.1651295
- Goodwin-Gill, S.G. (1996). *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, op.cit.p.35.
- Goodwin-Gill, S. G. (2011) *The right to seek Asylum: Interception at sea and the Principle of Non- Refoulement*, *International Journal of Refugee Law*, Vol. 23, No. 3, p. 443-457.
- Graeber, D. *The Utopia of Rules* (Brooklyn: Melville House, 2015);
- Gupta A. (2012). *Red Tape: Bureaucracy, Structural Violence, and Poverty in India*, Durham: Duke University Press.
- Jaeger G. (2001). On the history of the international protection of refugees. *IRRC* September 2001, vol. 83 No. 843, p. 729, Available online at: [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57JREE/\\$File/727_738_jaeger.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57JREE/$File/727_738_jaeger.pdf).
- Jeannerod, M. (2003). *The mechanism of self-recognition in humans*. *Behavioural Brain Research* 142: 1–15. doi: 10.1016/s0166-4328(02)00384-4. PMID: 12798261.
- Joseph, S., Schultz, J., Castan, M. (2000). *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary*, Oxford University Press Oxford, p. 349.
- Kalantzis-Cope P. and Gherab-Martín K. (2010). *Emerging digital spaces in contemporary society: Properties of technology*. Palgrave Macmillan UK.
- Kaunert, C. and Léonard, S. (2011). *The EU Asylum Policy: Towards a Common Area of Protection and Solidarity?* in S Wolff, F Goudappel and J de Zwaan (eds), *Freedom, Security and Justice After Lisbon and Stockholm*, TMC Asser Press, pag. 79-96.
- Kaurin, D. (2019). *Data Protection and Digital Agency for Refugees*, World Refugee Council Research Paper No. 12, https://issuu.com/cigi/docs/wrc_research_paper_no.12.

- Kaurin, D. (2016). “*Migration.*” The Conference: Exploring Complexity in a Digital World, Malmö, Sweden, August 16. Video, 14:40 min. <https://videos.theconference.se/dragana-kaurin-migration>.
- Kelmor, M. (2016). *Legal Formulations of a Human Right to Information: Defining a Global Consensus*, Journal of Information Ethics 25, no. 1: 111.
- Kift, P. (2016). *In search of safe harbors — Privacy and surveillance of refugees at the borders of Europe*. Association of Internet Researchers, Berlin, Germany, October 5–8. <https://firstmonday.org/ojs/index.php/spir/article/view/8669>.
- Kroet, C. (2015). *Italy should ‘use force’ to fingerprint migrants*. Politico, December 16. www.politico.eu/article/italy-should-use-force-to-fingerprintmigrants-frontex-refugees-dublin/.
- Klitou, D. (2014). *Privacy-Invasive Technologies and Privacy by Design: Safeguarding Privacy, Liberty and Security in the 21st Century*. The Hague, the Netherlands: TMC Asser Press.
- Kaunert, C. and Leonard, S. (2011). GRITIM Working Paper Series n.8.
- Kuner C. et al. (2017). *Data Protection and Humanitarian Emergencies*. International Data Privacy Law 7, no. 3 : 147.
- Langford, L. (2013). *The Other Euro Crisis: Rights Violations Under the Common European Asylum System and the Unraveling of EU Solidarity*. Harvard Human Rights Journal. 26. p. 217 – 264.
- Lavrysen, L. (2012) *European Asylum Law and the ECHR: An Uneasy Coexistence*. Goettingen Journal of International Law. 4 (1). p.217 – 262.
- Lee, U. and Toliver D. (2017). *Building Consentful Tech.*, October 24. www.andalsotoo.net/wp-content/uploads/2018/10/Building-Consentful-Tech-Zine-SPREADS.pdf.
- Marshall, L.W. (2011). *Toward a new definition of ‘refugee’: is the 1951 convention out of date?*. *Eur J Trauma Emerg Surg* 37, 61–66 <https://doi.org/10.1007/s00068-010-0052-7>

- Meaker M. (2018). *Europe is using smartphone data as a weapon to deport refugees*. Wired, July 2. [www.wired.co.uk/ article/europe-immigration-refugeessmartphone- metadata-deportations](http://www.wired.co.uk/article/europe-immigration-refugeessmartphone-metadata-deportations).
- Michael, J. (1994). *Privacy and Human Rights*, UNESCO 1994, p. 3.
- Micah, L. (2018). *United Nations Accidentally Exposed Passwords and Sensitive Information to the Whole Internet*. The Intercept, September 24. <https://theintercept.com/2018/09/24/united-nations-trello-jiragoogledocs-passwords/>.
- Mierswa, K.L. (2013). *Is the Cornerstone of the Common European Asylum System crumbling? A study on the Compliance of the Dublin II Regulation with human and fundamental Rights Provisions*. University of Twente. Westfälische Wilhelms-Universität.
- Mnjama, N. (2008). *The Orentlicher Principles on the Preservation and Access to Archives Bearing Witness to Human Rights Violations*. Information Development 24, no. 2: 212–35.
- Neumann, P. (2017). *When Laws Are Not Enough: Violence against Women and Bureaucratic Practice in Nicaragua*, Social Forces 95, no. 3 (March 2017): 1105–25. [https://doi.org/ 10.1093/sf/sow082](https://doi.org/10.1093/sf/sow082);
- Nowak, M. (2005). *UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, (N.P. Engel, Kehl, Strasbourg, and Arlington, p.288.
- Olson, H. (2001). *Sameness and Difference: A Cultural Foundation of Classification*, Library Resources & Technical Services 45 no. 3 : 115–22. doi:10.5860/lrts.45n3.115.
- Papantonio, L. E. (1978). *The right to Asylum and the Indochinese Refugee*. The Fordham International Law Forum, Vol. 2, p. 60-67.
- Parker, B. (2017). *Security lapses at aid agency leave beneficiary data at risk*. The New Humanitarian, November 27. [www.thenewhumanitarian.org/ investigations/2017/11/27/security-lapsesaid- agency-leave-beneficiary-data-risk](http://www.thenewhumanitarian.org/investigations/2017/11/27/security-lapsesaid-agency-leave-beneficiary-data-risk)
- Purkey, A. L. (2013). *A Dignified Approach: Legal Empowerment and Justice for Human Rights Violations in Protracted Refugee Situations*. Journal of Refugee Studies 27 (2): 260–81. <https://doi.org/10.1093/jrs/fet031>.

- Peterson, H.T. (2005). *Final Acts: A Guide to Preserving the Records of Truth Commissions*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
 - Rigsby, J. Kent. (1996). *Asyilia: Territorial Inviolability in the Hellenist World*, ed. University Of California Press.
 - Scherer, S. (2015). *No fingerprints!' chant migrants in Italy as EU cracks down*. Reuters, December 17. www.reuters.com/article/us-europe-migrants-lampedusafingerprint-idUSKBN0U02H720151217.
 - Schneider, J., Angenendt, S., Engler M. (2013). *European Refugee Policy- Pathways to Fairer Burden-Sharing*, Stiftung Wissenschaft und Politik - German Institute for International and Security Affairs.
 - Sitaropoulos, N. (2000). *Modern Greek Asylum Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments*, Journal of Refugee Studies, Volume 13, Issue 1, p. 105–117.
 - Skordas, A. – Sitaropoulos, N. (2004). *Why Greece is not a Safe Host Country for Refugees*, International Journal of Refugee Law, Volume 16, Issue 1, Pages 25–52.
 - Stengel. (1986). *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart: Z.B. Metzler, 4 Halbband, στήλες 1881-1886.
 - Sy, Sarah, *Asylum Policy*, 1/2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051202/04A_FT\(2013\)051202_E.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/051202/04A_FT(2013)051202_E.pdf).
- Taubenchlag, R. (1944). *The law of Greco-Roman Egypt in the light of the papyri*, Herald Square Press, New York.
- Taylor, D. and Graham-Harrison, E. (2016). “*EU asks tech firms to pitch refugee-tracking systems.*” The Guardian, February 18. www.theguardian.com/world/2016/feb/18/eu-askstech-firms-to-pitch-refugee-tracking-systems.
 - Toscano, F. (2013). *The Second Phase of the Common European Asylum System: A Step Forward in the Protection of Asylum Seekers?* Institute for European Studies. Vrije Universiteit Brussel. 7. pp.1-42.

- Weis, P. (1979). *Nationality and Statelessness in International Law*, 2nd ed., (H.F. van Panhuys, The role of Nationality in International Law, Nijhoff, Leyden 1959).
- Weis, P. (1969). 'The United Nations Declaration on Territorial Asylum', Canadian Yearbook of International Law 92 .
- Zara, R. (2018). Biometrics in the Humanitarian Sector. The Engine Room and Oxfam, March. www.theengineroom.org/wp-content/uploads/2018/03/Engine-Room-Oxfam-Biometrics-Review.pdf.

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ, Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, (2010). Συγκριτική Ανάλυση Ένταξης Μεταναστών και Προσφύγων στην Ελλάδα, Αθήνα.
- Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία σε θέματα ασύλου, συνόρων και μετανάστευσης. (2014). Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Ευρωπαϊκή Ένωση (2014). Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο-Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (2017α). Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Διαθέσιμο σε: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuid=FTU_1.1.6.html.
- Ηνωμένα Έθνη, (1967). Το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων της 31ης Ιανουαρίου 1967.
- Ινστιτούτο Έρευνας & Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων (Ι.Ε.Κ.Ε.Θ.) (2014). Πτυχές του Μεταναστευτικού Ζητήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Αθήνα.
- Καταστατικό της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, <http://www.unhcr.org/gr/wpcontent/uploads/sites/10/2018/01/UNHCRstatute.pdf>

- Προστασία των Προσφύγων: Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για βουλευτές, 2001,σελ. 31.
- Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή υπουργών (2009). Κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο των ταχέων διαδικασιών ασύλου, 1 Ιουλίου 2009.
- Υπάτη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2001). «Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης», Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Υπάτη Αρμοστεία Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2001). Προστασία των Προσφύγων, Οδηγός Διεθνούς Προσφυγικού Δικαίου, Εγχειρίδιο για Βουλευτές Νο2-2001, Γραφείο Υπάτου Αρμοστή- Διακοινοβουλευτική Ένωση.
- Υπάτη Αρμοστεία Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2006). *Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία-Προστατεύοντας τους πρόσφυγες εντολής της Υπάτης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες-Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας*, 1η Ελληνική Έκδοση, Αθήνα.
- Υπάτη Αρμοστεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (2006β). *Καθορισμός του Καθεστώτος του Πρόσφυγα, καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας*, Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας 2, Αθήνα.
- Υπάτη Αρμοστεία Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2009). *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του Καθεστώτος των Προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων (Στ' Εκδ.)*. Αθήνα.
- Υπάτη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες,, Γνωμοδότηση για την Εξωεδαφική Εφαρμογή της Αρχής της μη Επαναπροώθησης στο πλαίσιο της Σύμβασης του 1951 και του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων- παρ.5.
- Amnesty International and Access Now, Toronto Declaration: Protecting the Rights to Equality and Non-discrimination in Machine Learning Systems, 2018, <https://www.accessnow.org/the-toronto-declaration-protecting-the-rights-to-equalityand-non-discrimination-in-machine-learning-systems/>.

- Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees. (Introductory Note), A reservation is a declaration by a state that excludes or alters the legal effect of a provision in a treaty (UN Treaty Collection, Treaty Reference Guide). Available online at: <http://untreaty.un.org/English/guide.asp#reservation>
- Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, 1577 UNTS 3, 28 ILM 1456), online:<www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>.
- Council of Europe. Asylum and the European Convention on Human Rights, Human Rights Files, No. 9, Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Council of the European Union. (2008). European Pact on Immigration and Asylum.
- EUR-Lex Europa. (2010α). Πρόγραμμα της Στοκχόλμης. Διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:jl0034>.
- European Union, Charter of Fundamental Rights of the European Union, 26 October 2012, 2012/C 326/02, online: <www.refworld.org/docid/3ae6b3b70.html>.
- League of Nations, Arrangement Relating to the Issue of Identity Certificates to Russian and Armenian Refugees, 12 May 1926. League of Nations, Treaty Series, Vol. LXXXIX, No. 2004. UNHCR Refworld. Available online at: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3dd8b5802.pdf>
- Société française pour le droit international, Droit d'asile et des réfugiés. colloque de Caen, εκδ. Pedone A., Paris 1997.
- UNHCR (2003). “Handbook for Registration - Provisional Release”, Sept. 2003 UNHCR, p. 5, www.unhcr.org/static/publ/registration_handbook/registration.htm
- UNHCR, Note on Non-refoulement (Υποβλήθηκε από τον Ύπατο Αρμοστή), UN Doc. EK/SCP/2, 23 Αυγούστου 1977, παρ. 4.
- United Nations. (2004) Frequently Asked Questions on International Humanitarian Human Rights and Refugee Law. New York: United Nations Publication.

- UN General Assembly, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 December 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, at 171, online: <www.refworld.org/docid/3ae6b3aa0.html>.
- UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III), online: www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html
- Universal Declaration of Human Rights, adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of December 10, 1948.
- UNHCR, “Conclusions Adopted by the Executive Committee on International Protection of Refugees”, 1977, No6.
- UNHCR, The Fundamentals, Tool Box 1 on EU asylum matters, UNHCR Brussels, November 2003.
- UNHCR, “Refugee Status Determination – Identifying who is a refugee”, 2006, op.cit. p.30.